

Kézikönyv
a kis és középvállalkozások könyvvizsgálatához
a Nemzetközi Könyvvizsgálati Standardok alapján

Készítette: Madarasiné Dr. Szirmai Andrea
Dr. Csendes Béláné
Wessely Vilmos

Tartalomjegyzék

1.	Bevezetés.....	4
1.1.	A Kézikönyv célja.....	4
1.2.	Jogszabályi környezet.....	5
1.2.1.	A Nemzetközi Könyvvizsgálati Standardok módosításainak hatásai.....	5
1.3.	Egyéb általános útbaigazítás a kézikönyv alkalmazására vonatkozóan.....	6
2.	Módszertani alapok.....	7
2.1.	Általános alapelvek.....	7
2.2.	Az alkalmazható matematikai – statisztikai módszerek bemutatása és kapcsolata a könyvvizsgálattal.....	7
2.3.	A vállalati méret problémája és megoldási lehetőségek.....	9
3.	A könyvvizsgálat munkafolyamata.....	11
3.1.	Tervezés.....	12
3.2.	A vizsgálati megbízás elfogadásának szabályozása.....	12
3.2.1.	A könyvvizsgálói megbízás elfogadásához kapcsolódó kérdések.....	12
3.2.1.1.	A könyvvizsgáló megbízás elfogadását korlátozó tényezők.....	13
3.2.1.2.	Etikai, szakmai és felelősségi kérdések.....	14
3.2.2.	A könyvvizsgálói megbízás elfogadását követő könyvvizsgálói feladatok.....	15
3.2.3.	A könyvvizsgáló megválasztása és megbízásának dokumentumai.....	16
3.2.4.	A könyvvizsgálói megbízás megszűnésének esetei.....	17
3.3.	A vizsgált Társaság megismerése, információk begyűjtése és a könyvvizsgálat kereteinek kidolgozása.....	18
3.3.1.	A Társasággal való kommunikáció szabályozása.....	18
3.3.2.	Jogszabályi megfelelések vizsgálata és jogi viszonyok megismerése.....	20
3.3.3.	A könyvvizsgáló teendői a csalás, hamisítás kockázatát illetően.....	21
3.3.4.	A Társaság gazdasági, piaci helyzetének vizsgálata.....	22
3.3.5.	Szervezeti felépítés.....	23
3.3.6.	Belső ellenőrzési rendszer és informatikai rendszer vizsgálata.....	23
3.3.6.1.	Az ellenőrzési környezet megismerése.....	24
3.3.6.2.	Az információs rendszerek hatása könyvvizsgálati munkára.....	25
3.3.6.3.	A könyvvizsgálat szempontjából releváns ellenőrzési tevékenységek és azok figyelemmel kísérése.....	27
3.3.7.	A Társaság könyvvezetési sajátosságainak megismerése, az alkalmazott informatikai rendszerek belső összefüggései.....	28
3.3.8.	Adózási helyzet.....	29
3.3.9.	Személyzet és munkaügy.....	29
3.3.10.	Környezetvédelmi kérdések.....	29
3.3.11.	Első könyvvizsgálati megbízások - nyitóegyenlegek.....	30
3.3.12.	Kapcsolt felek azonosítása.....	30
4.	A könyvvizsgálati terv elkészítése.....	33
4.1.	A Könyvvizsgálati kockázatok, lényegesség meghatározása.....	33
4.1.1.	A vizsgálati stratégia felállítása.....	33
4.1.2.	A vizsgálati kockázattal és a lényegességi küszöbértékkel kapcsolatos kérdések.....	35
4.1.2.1.	Vizsgálati kockázat.....	35
4.1.2.1.1.	A lényeges hibás adatok kockázata.....	36
4.1.2.1.1.1.	Eredendő kockázat.....	36
4.1.2.1.1.2.	Ellenőrzési kockázat.....	36
4.1.2.1.1.3.	Feltárási kockázat.....	37
4.1.2.2.	A lényegesség a 320-as témaszámú standard megfogalmazása szerint.....	38
4.1.2.2.1.	A beszámoló egészére megállapított lényegességi küszöbérték.....	39
4.1.2.2.2.	Kiindulási pontok a lényegességi küszöbök meghatározásához.....	40
4.1.2.2.3.	Lényegesség az egyes mérlegtételek vonatkozásában (szegmentált lényegesség).....	41

4.1.2.2.4.	Végrehajtási lényegesség.....	42
4.1.3.	A rendszer és elemző vizsgálatok szerepe a könyvvizsgálat tervezésekor.....	42
4.1.3.1.	Rendszervizsgálat	42
4.1.3.2.	Elemző vizsgálatok	43
4.1.4.	Egyedi vizsgálatok.....	44
4.1.4.1.	Az ügyfélorientált vizsgálati terv kialakítása.....	45
4.1.5.	A könyvvizsgálat személyi és időbeli tervezése.....	45
4.2.	A hiba meghatározása és könyvvizsgálati mintavétel módszertana.....	46
4.2.1.	A hiba definíciója a könyvvizsgálatban.....	46
4.2.2.	Mintavételi eljárás célja és módszere	48
4.2.2.1.	Fogalmak	49
4.2.2.2.	A hibaelemzésre gyakrabban használt viszonyszámok.....	50
4.2.2.3.	A mintanagyság meghatározása.....	52
4.2.3.	A minta tervezésének főbb szempontjai	54
4.2.3.1.	Hibák és eltérések	55
4.2.3.2.	Mintanagyság.....	56
4.2.3.3.	Rétegzési módszer alkalmazása	57
4.2.4.	A minta kiválasztása	57
4.2.4.1.	Statisztikai mintavétel.....	57
4.2.4.2.	Nem statisztikai mintavétel.....	58
4.2.4.3.	Véletlen szám alapú kiválasztás.....	58
4.2.4.4.	Szisztematikus kiválasztás	58
4.2.4.5.	Véletlen kiválasztás	58
4.2.4.6.	Súlyozott értéken alapuló kiválasztás	58
4.2.5.	A Mintaelemek vizsgálata	59
4.2.6.	A vizsgálati eredmények értékelése.....	59
4.2.6.1.	Arányosítási módszer alkalmazása	59
4.2.6.2.	Eltérően alapuló módszer alkalmazása.....	59
5.	A könyvvizsgálati munkaprogram és dokumentálása	64
5.1.	A munkaprogram	64
5.2.	A könyvvizsgálati munka dokumentációja.....	65
5.2.1.	Munkapapírok.....	66
5.2.2.	A Dokumentáció elve és rendszere.....	67
5.3.	Könyvvizsgálati bizonyíték.....	70
6.	A könyvvizsgálat lezárásához beszerzendő dokumentumok és a könyvvizsgálói jelentés	71
6.1.	A könyvvizsgált Társaság által aláírt, elfogadott beszámoló.....	71
6.2.	A könyvvizsgálóhoz kapcsolódó írásbeli nyilatkozatok, kiemelten a teljességi nyilatkozat	72
6.2.1.	A teljességi nyilatkozat.....	73
6.3.	Könyvvizsgálói jelentés (vélemény) és kapcsolódó dokumentumok	74
6.4.	Könyvvizsgálói vezetői levél.....	79
6.5.	Összefoglaló áttekintés a könyvvizsgálat eredményeiről	79
6.5.1.	A főkönyvi adatok és munkapapírok végső egyeztetése	79
6.5.2.	Összehasonlító adatok vizsgálata és elemző eljárások alkalmazása.....	80
6.5.3.	Könyvvizsgálati ellenőrző lista az elegendő és megfelelő bizonyítékok alátámasztására, végső következtetések összefoglalására	80
6.5.4.	Egyéb információk az auditált pénzügyi kimutatásokhoz kapcsolódó iratanyagokban.....	81
6.6.	A könyvvizsgálói jelentés kiadását követő feladatok	81
6.6.1.	Könyvvizsgálati dokumentáció	81
6.6.2.	A könyvvizsgálói jelentés kiadását követő új információk kezelése.....	81
7.	A könyvvizsgálat minőségellenőrzése.....	83
8.	Felhasznált irodalom.....	86
9.	Mellékletek	87

1. Bevezetés

1.1. A Kézikönyv célja

A könyvvizsgálat szabályozása mind hazánkban, mind nemzetközileg alapvetően törvényekre és standardokra szorítkozik. Nemzetközi szinten ezen felül jellemző a könyvvizsgálati kézikönyv használata, ami megpróbálja az elméleti szabályozást valós folyamatokkal és módszerekkel kiegészíteni.

Miután a könyvvizsgáló felelőssége folyamatosan növekszik és a kamarai minőség-ellenőrzés változása a formai kérdésekről a tartalmi kérdésekre tevődik át, szükséges a módszerekről és a lehetséges technikákról a magyar könyvvizsgálókat is tájékoztatni.

Sajnálatosan a hazai hálózatok kialakulása és terjedése igen nehezen indul be, így önálló kézikönyvvel igazán a 4 nagy könyvvizsgáló cégen kívül maximum további 3-4 cég rendelkezik. Egy kézikönyv célja éppen az kell, legyen, hogy az oktatás hiányosságait pótolva a könyvvizsgáló kezében legyen egy olyan eszköz, melyet napi munkája során tud adaptálni, és ami választ ad azokra az új kihívásokra, amellyel egy-egy könyvvizsgálatnál találkozhat.

Jelen kézikönyvben megpróbáltuk nem a standardok sorrendjében, hanem a könyvvizsgálati munka logikai sorrendjét követve összeszedni az elméleti és gyakorlati kérdéseket és bemutatni egy-két lehetséges módszert a vizsgálat olyan szinten történő lebonyolítására, ami biztosítja a könyvvizsgálati munka elvárt megbízhatóságát és egyben a standardoknak történő megfelelést. A feladat további problematikája, hogy a könyvvizsgálat ugyanakkor egyben egy profit orientált vállalkozás, aminek megélhetést kell biztosítania az eljáró kollegáknak, így a munka hatékonysága is előtérbe kell, hogy kerüljön. Ezt jelentősen segítheti, ha az egyes könyvvizsgálati folyamatokat standardizált formában tudjuk elvégezni és a feladatok végiggondolása egyben a munka dokumentálásához is vezérfonalat biztosít.

Munkánk során megpróbáltuk a már évek óta begyakorolt és jól működő területeket csak vázlatosan ismertetni, a lényeges és/vagy problematikus kérdésekre fókuszálva. Célunk részletes alapokat adni, felhívni a figyelmet a kritikus, lényeges elemekre azokon a területeken, amely mind módszertanilag, mind tartalmilag kevésbé kidolgozottak, vagy átfogó oktatásukra nem került még sor.

Az anyagban részletes módszertani indoklást nem adtunk a kézikönyv alkalmazhatósága és terjedelmi korlátai miatt. Ugyanakkor a kézikönyv mellékletében több idevonatkozó alkalmazási lehetőség, útmutatás megtalálható, hogy a kollegáknak figyelemfelhívóként szolgáljon.

Szintén a mellékletbe tettünk olyan minta munkapapírokat, melyek egy lehetséges változatát adják a dokumentálásnak, a dokumentáció lényegességét hangsúlyozza kezelhető, követhető megoldásokat nyújtva.

1.2. Jogszabályi környezet

A könyvvizsgálati munka elvégzését szabályozó ISA és Nemzeti Könyvvizsgálati Standardokon túlmenően, a könyvvizsgálat törvényi kereteit teremti meg a **2007. évi LXXV. Törvény a Magyar Könyvvizsgálói Kamaráról, a könyvvizsgálói tevékenységről, valamint a könyvvizsgálói közfelügyeletről**. (továbbiakban Kkt.) Ennek célja, hogy meghatározza a - közérdekű tevékenységnek minősülő - jogszabályi kötelezettségen alapuló könyvvizsgálói tevékenység során alkalmazandó követelményeket, amelyek biztosítják e tevékenység megfelelő ellátását. Emellett figyelembe kell venni az MKVK hatályos Alapszabályának előírásait is.

A könyvvizsgálati munkához számos jogszabály, előírás rendelhető, amelyek ismerete és alkalmazása a megfelelő minőségű vizsgálatokhoz és következtetésekhez, a követelmények betartásához elengedhetetlenek.

Jelen kézikönyv módszertanának és tartalmának alapjait képezik a **Nemzeti Könyvvizsgálati Standardok**. A Magyar Könyvvizsgálói Kamara Elnöksége magyar Nemzeti Könyvvizsgálati és Minőségellenőrzési Standardokként befogadja az IFAC által kiadott, magyar nyelvre lefordított és a Kamara honlapján közzétett Nemzetközi Könyvvizsgálati és Minőségellenőrzési Standardokat a jelen magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standardban meghatározott további követelményekkel együtt. A könyvvizsgálónak jelen standardban meghatározott további követelményeknek a Nemzetközi Könyvvizsgálati és Minőségellenőrzési Standardoknak a magyar törvényes könyvvizsgálatok céljára történő alkalmazásakor meg kell felelnie. Az új magyar könyvvizsgálati standardok 2011. január 1-jétől kötelezőek, de alkalmazásuk megengedett a 2009. december 15-én vagy azt követően kezdődött időszakokra.

Az új Nemzeti Könyvvizsgálati Standardok hivatalos szövege elérhető:

- [http://www.mkvk.hu/tudastar/standardok/standardok\[0\]](http://www.mkvk.hu/tudastar/standardok/standardok[0])

1.2.1. A Nemzetközi Könyvvizsgálati Standardok módosításainak hatásai

Hatályukat veszítő nemzeti könyvvizsgálati szabályok:

- a 2005. évben jóváhagyott és kihirdetett 200-800. témaszámú magyar Nemzeti Könyvvizsgálati Standardok,
- az 1. témaszámú, „Minőség-ellenőrzés a múltbeli pénzügyi információk könyvvizsgálatával és átvilágításával, valamint az egyéb bizonyosságot nyújtó és a kapcsolódó szolgáltatási megbízások végrehajtásával foglalkozó társaságok esetében” című magyar Nemzeti Minőségellenőrzési Standard
- a Nemzetközi könyvvizsgálati állásfoglalások közül az 1005. témaszámú.

Új könyvvizsgálati standardok:

- ISA 265 A belső kontroll hiányosságainak kommunikálása az irányítással megbízott személyek és a vezetés felé
- ISA 450 A könyvvizsgálat során azonosított hibás állítások értékelése
- ISA 705 A független könyvvizsgálói jelentésben szereplő vélemény minősítései
- ISA 706 Figyelemfelhívó bekezdések és egyéb kérdések bekezdések a független könyvvizsgálói jelentésben
- ISA 805 Speciális szempontok – Egyedüli pénzügyi kimutatásoknak és egy pénzügyi kimutatás konkrét elemeinek, számláinak vagy tételeinek könyvvizsgálatai
- ISA 810 Összesített pénzügyi kimutatásokra vonatkozó jelentések kibocsátására vonatkozó megbízások

Módosított könyvvizsgálati standardok (lényegesebb módosításokat tartalmazók):

- ISA 540 Számviteli becslések – beleértve a valós értékre vonatkozó számviteli becsléseket is – és a kapcsolódó közzétételek könyvvizsgálata
- ISA 550 Kapcsolt felek
- ISA 580 Írásbeli nyilatkozatok
- ISA 700 A pénzügyi kimutatásokra vonatkozó vélemény kialakítása és jelentéskészítés

Az új standardok, illetve a meglévők lényegi módosításai nem itt kerülnek részleteiben ismertetésre, hanem abban a fejezetben, ahová rendeltük azokat.

Az ISA mellett a kézikönyvben építettünk a Könyvvizsgálók Nemzetközi Szövetségének (IFAC) szakmai anyagaira is.

A Nemzeti Könyvvizsgálati Standardokon túlmenően figyelembe vettük a 2006-ban kiadott Kisvállalkozások könyvvizsgálatának módszertani útmutatójában megfogalmazottakat is, amelyből a jelen Kézikönyv megjelenésekor alkalmazásra javasolt elemeket *Dokumentumtár* néven foglaltuk össze és aktualizáltuk.

A könyvvizsgálat nem végezhető el a **2000. évi C. törvény a számvitelről** (továbbiakban Sztv.), valamint a **2006. évi IV. sz., gazdasági társaságokról** szóló törvény (továbbiakban: Gt.) ismerete és alkalmazása nélkül. A kézikönyv összeállítása során ezek ismeretét alapfeltételként kezeltük. Ebből adódóan ezen törvények közvetlen felhasználása nem jellemző a kézikönyvben, ahol szükséges, hivatkozunk a törvények paragrafusaira.

1.3. Egyéb általános útbaigazítás a kézikönyv alkalmazására vonatkozóan

Az alábbiakban megfogalmazunk néhány általános útbaigazítást, amely a kézikönyv olvasását, értelmezését és hatékony felhasználását megkönnyíti, valamint megközelítésünket egyértelművé teszi.

A kézikönyvben nem mutatjuk be részletesen az egyes standardokat, azokat nem írjuk le ismételten, hiszen a Nemzeti Könyvvizsgálati Standardokat minden könyvvizsgáló ismeri, azok elérhetőek az MKVK honlapján. A standardokat olyan mértékben idézzük és használjuk, amennyiben az a megértéshez szükséges, egyébként a standardra és paragrafusaira való hivatkozásokkal élünk.

Mint minden szakmának, a könyvvizsgálatnak is kialakultak és definiálásra kerültek a szakkifejezései, alapvető terminológiái, amelyeket jellemzően glosszáriumban rendeznek össze. Mivel ilyen glosszárium az MKVK honlapján, az MKVK Nemzeti Könyvvizsgálati Standardokat megelőzően megtalálható, így a glosszáriumtól jelen kézikönyvben eltekintünk.

Az egyes fejezetek, alfejezetek feldolgozásának módszertana különbözőséget mutat, amely az eltérő témákból, az adott téma összetettségéből adódik. Így egyes témáknál rövideen, felsorolás jelleggel összefoglaljuk, hogy mi az adott terület vizsgálatának célja, és mire kell fokozott hangsúlyt fektetni, más részeken részletesebb kifejtéseket és magyarázatokat olvashatnak.

A gyakorlati munka támogatására számos munkapapír, minta, segédlet, ellenőrző lista megemlítésre kerül a kézikönyvben. Ezek közül, amelyek az MKVK honlapján a standardokban, útmutatókban fellelhetők, azokra hivatkozásokat adunk. Azoknál viszont, amelyeket kiemelt jelentőségűnek tartunk ahhoz, hogy a könyvvizsgálati munka teljes folyamata követhető, átlátható legyen, a kézikönyv mellékletében külön kiemeljük. A munkapapír jellegű mellékletek előnye, hogy azok közvetlenül beépíthetőek a könyvvizsgáló által alkalmazott számítástechnikai szoftverekbe.

Bízunk abban, hogy jelen könyvvizsgálati kézikönyv elolvasása, feldolgozása és gyakorlati alkalmazása hozzájárul ahhoz, hogy a könyvvizsgálók mindennapi munkájukat a vonatkozó jogszabályoknak megfelelően, magas színvonalon és hatékonyan tudják ellátni. Kellemes és eredményes olvasást, kézikönyv alkalmazást kívánunk!

2. Módszertani alapok

A módszertani alapok rövid összefoglalásának célja, hogy keretet adjon jelen kézikönyv tartalmi és szerkezeti felépítésének, rámutasson azokra a tényezőkre, amelyeket egy kis- és középvállalkozás könyvvizsgálatánál (is) központinak tartunk. E részben nem célunk ismertetni a könyvvizsgálat célját, általános alapelveit, hiszen ez az ISA 200. témaszámú standardban elolvasható, és természetesen ez teremt keretet az általunk bemutatottaknak is.

2.1. Általános alapelvek

Megítélésünk szerint a könyvvizsgálati munka akkor látható el megfelelő minőségben, helyes következtetésekkel és eredményesen, ha a könyvvizsgáló fel tudja mérni az adott Társasághoz kapcsolódó külső és belső input kockázatokat, amelyeket kezelni tud a könyvvizsgálati tervezésben és munkaprogramjában. Ebből adódóan részletesen bemutatjuk a **kockázat orientált könyvvizsgálat** legfőbb pontjait:

- a tervezést,
- a kockázatok becslését,
- a lényegesség és lényegességi küszöbértékek értelmezését és kiszámítását,
- a mintavétel statisztikai és nem statisztikai módszereit.

A könyvvizsgálat alapelveinek tartjuk, hogy kizárólag a **dokumentált munka** minősül elvégzett munkának. Mint a kézikönyvben látható lesz a könyvvizsgálat egész folyamatában, így a dokumentáció során is építünk a Társaság és a könyvvizsgáló által alkalmazott **informatikai rendszerekre**, az adatok importálhatóságára. Napjainkban már a számítógép, az informatikai rendszerek és a különböző szoftverek, programok nyújtotta lehetőségek nem mellőzhetők a könyvvizsgálatban. A könyvvizsgálói szoftverek szakszerű alkalmazása esetén csökkentik a könyvvizsgálói kockázatot, növelik az audit hatékonyságát.

A részletes könyvvizsgálói munkaprogramba egyre inkább szerepet kell kapjanak a szükséges és megfelelő szintű informatikai lépések, és azok végrehajtása, amelyhez a könyvvizsgálónak a Társaságra vonatkozó minél szélesebb körű, sőt akár a teljes adatállománnyal kell rendelkeznie (például a mintavételnél, az adatok és elszámolások tesztelésénél van ennek kiemelkedő jelentősége). A dokumentumok, könyvvizsgálói bizonyítékok archiválása szintén az informatikai eszközök használata felé kell, hogy elmozduljon.

Mindezek mellett fontosnak tartjuk, hogy a könyvvizsgálat érdekében az ügyfelektől származó kigyűjtések ne lépjenek túl a különböző törvényektől és a vállalkozás belső információs igényétől elvártakat, de azt alaposabb, áttekinthetőbb és rendszerezettebb formában szolgáltatassák.

2.2. Az alkalmazható matematikai – statisztikai módszerek bemutatása és kapcsolata a könyvvizsgálattal

A statisztikai tudomány a német leíró iskolából és az angol politikai aritmetikából, a valószínűség számításból és a kibernetikából alakult ki. A XIX. században a statisztika az adott ország, az államháztartás mindig jelenlegi állapotának politikai szempontú leírása volt. Valamilyen rendszer szerint összegyűjtött és csoportosított számok, az időben vagy a térben változó mennyiség különböző időpontokhoz, területekhez tartozó értékei, a változók értékei, a változók időben és térben elhatárolt sokaságának megoszlása a különböző tulajdonságok szerint. A statisztikai számadatokon túlmenően a statisztika magában foglalja mindazokat az eszközöket, eljárásokat is, amelyek segítségével a statisztikai számokhoz eljutunk.

A gyakorlatban a statisztika számbavételi tevékenység, amelynek során társadalmi-gazdasági élet jelenségeit, folyamatát számba vesszük, az adatok feldolgozásával és elemzésével, számszerű összehasonlításával tartalmi összefüggéseket állapítunk meg, következtetéseket vonunk le, bizonyos törvényszerűségeket tárunk fel. A statisztikai módszertan az elméleti és módszertani ismeretek célszerű tudományos rendszerbe foglalása.

A könyvvizsgálat tárgya: az ügyfél időszaki – éves – beszámolójának véleményezése a könyvvizsgáló szabványok szerinti vizsgálata alapján. A beszámoló a számviteli törvényben előírt adat-osztályokban csoportosított gazdasági adatokból áll, az adatok előírt további csoportosítása szerint.

A könyvvizsgáló minták vételezésével dolgozik, amelyek elemenkénti vizsgálata eredményei alapján következtetéseket von le a teljes könyvelési anyagának és az elsődleges számviteli információkat tartalmazó beszámoló részek hibaarányát illetően.

Az elsődleges számviteli információk, az adatok az egymástól független gazdasági eseményeket jelenítik meg, amely adatok egyedisége időben folyamatosan jelenik meg a számvitelben.

A kis és középvállalkozások könyvvizsgálata alapvetően nem matematikai statisztikai módszerekkel történik, így a hibák előfordulása és esetlegesen a már auditált anyagban történő bent maradása nehezebben és nem objektíven védhető.

Ennek az adathalmaznak a hibatartalma diszkrét valószínűségi eloszlás-függvénnyel közelíthető, ezért a kisvállalkozások könyvelésének hibavizsgálata és az ezt megelőző mintavételezése matematikai-statisztikai módszerekkel is elvégezhető. A könyvelési tételek számától és a teljes kockázat mértékétől függően számított mintanagyság hibatartalma Poisson-eloszlási függvénnyel és a normális hibaeloszlási függvénnyel közelíthető.

Ezeknek a függvényeknek értéktáblázata bármely statisztikai kézikönyvben, vagy valószínűség számítási tankönyvben megtalálható. A tapasztalat szerint, minden olyan esetben, amikor az ügyfél-kockázat közepes mértéknél nagyobb, akkor a számlacsoport vagy egyedi főkönyvi számla már megtalált hibáktól tisztított egyenlege és a számla tételszáma függvényében a biztonság érdekében szükséges minta-elem szám növekszik.

A nagyminták kategóriájában már mindenképpen alkalmazandó a statisztikai mintavételezési és hibaelemzési módszer.

Közepes vagy ennél kisebb mértékű ügyfél-kockázat esetében, kevés számla tétel és szerény számlaforgalom mellett megoldható a binomiális valószínűségi eloszlás szerinti mintavétel és hibaelemzés.

A binomiális tétel szerinti mintanagyság és hibaérték számítás olyan esetekben végezhető el táblázatok vagy kézi számolással is, ahol a minta elemszáma maximum hat. A binomiális eloszlás és a Poisson eloszlás feltételrendszere és módszertana egymással kompatibilisek, ezért a könyvvizsgálói feladatok megoldására mindkettő használható.

E kézikönyv összeállítói a megrendelő Magyar Könyvvizsgálói Kamara kívánságának megfelelően, a könyvvizsgálói oktatási anyag hiányában, a matematikai-statisztikai módszerek alkalmazhatóságát figyelemfelhívásként mutatják be, javaslatként és racionálisan legmegvédhetőbb lehetőségként.

2.3. A vállalati méret problémája és megoldási lehetőségek

Magyarországon a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. Törvény szabályozza a kis- és középvállalkozások körét, összhangban az EU idevonatkozó előírásával (2003/361/EC). Ez alapján annak eldöntése, hogy egy adott gazdálkodó kis- és középvállalkozásnak, esetleg mikro-vállalkozásnak minősül a foglalkoztatottak létszámának, az éves nettó árbevételnek és a mérleg-főösszegnek az ismeretében történhet meg. A konkrét értékeket az alábbi táblázat mutatja:

<i>Méret</i>	<i>Létszám (fő)</i>	<i>Éves nettó árbevétel maximuma</i>	<i>Előző évi mérlegfőösszeg maximuma</i>
Mikro	0-9	1 millió euró	0,5 millió euró
Kis	10-49	8,8 millió euró	4,4 millió euró
Közép	50-249	35 millió euró	17,5 millió euró

Könyvvizsgálati kötelezettség tekintetében ezt a határérték rendszert finomítja az Sztv. (155. §) és a Gt. (40-44. §) azzal, hogy szabályozza, mely esetekben kötelező a könyvvizsgálat. A módszertant tekintve azonban az EU-ban érvényes kategorizálást tartjuk irányadónak.

Mindamellet, hogy a mennyiségi mutatók alapján kategorizálhatók a gazdálkodók, ez még önmagában nem elegendő, hiszen számos minőségi ismérv is utal a kisvállalkozói jellegre.

Kisvállalkozás bármely olyan vállalkozás, amelynél

- a) a tulajdonlás és a vezetés kisszámú személy (természetes személy vagy másik gazdálkodó) kezében koncentrálódik és
- b) amelyre a következő ismérvek közül egy vagy több jellemző:
 - o Kisszámú bevételi forrás
 - o nem túl részletes könyvvizetés
 - o korlátozott belső ellenőrzések azzal a lehetőséggel párosulva, hogy az ellenőrzéseket a vezetés semmibe veheti.

Az 1005. témaszámú Nemzetközi Könyvvizsgálati Állásfoglalás hatályát vesztett a módosítások során, de a kisvállalkozások minőségi ismérvei általános jellegűek, nem az állásfoglalástól meghatározottak, így megítélésünk szerint továbbra is alkalmazhatók, értelmezhetők

A kisvállalkozói sajátosságokból adódóan a tulajdonos-vezető tisztában van vállalkozása eredményességével, hitelképességével, jövedelmezőségével, és közvetlenül irányítja vállalkozását. A beszámolóját a törvények előírásai miatt, és alapvetően a hatóságoknak készíti. A könyvvizsgálóra is ebben a szemléletben tekint: a törvények által ráterhelt többletköltségnek, szükséges rossznak tartja, akinek a véleményét nem kéri ki a megfelelő időben, ugyanakkor a könyvvizsgáló információk, adatok kérésével „zaklatja”.

Ez a megközelítés remélhetőleg változni fog, illetve változóban van; feltételezhetően a vállalkozások növekedni szeretnének, így szerkezetük és folyamataik összetettebbé válnak, a közvetlen tulajdonos-vezetői ellenőrzés már nem kivitelezhető, a könyvvizsgáló rálátása, ellenőrző szerepe és véleménye fontossá válik. A növekedéshez többlettőkére, hitelre van szükségük, pályázati úton szeretnének forrásokhoz jutni. Ehhez megbízható, valós, hiteles beszámolóra van szükség, amelyet a könyvvizsgáló az általa elvégzett megfelelő minőségű munkával elősegíti, illetve ennek biztosítéka kell legyen.

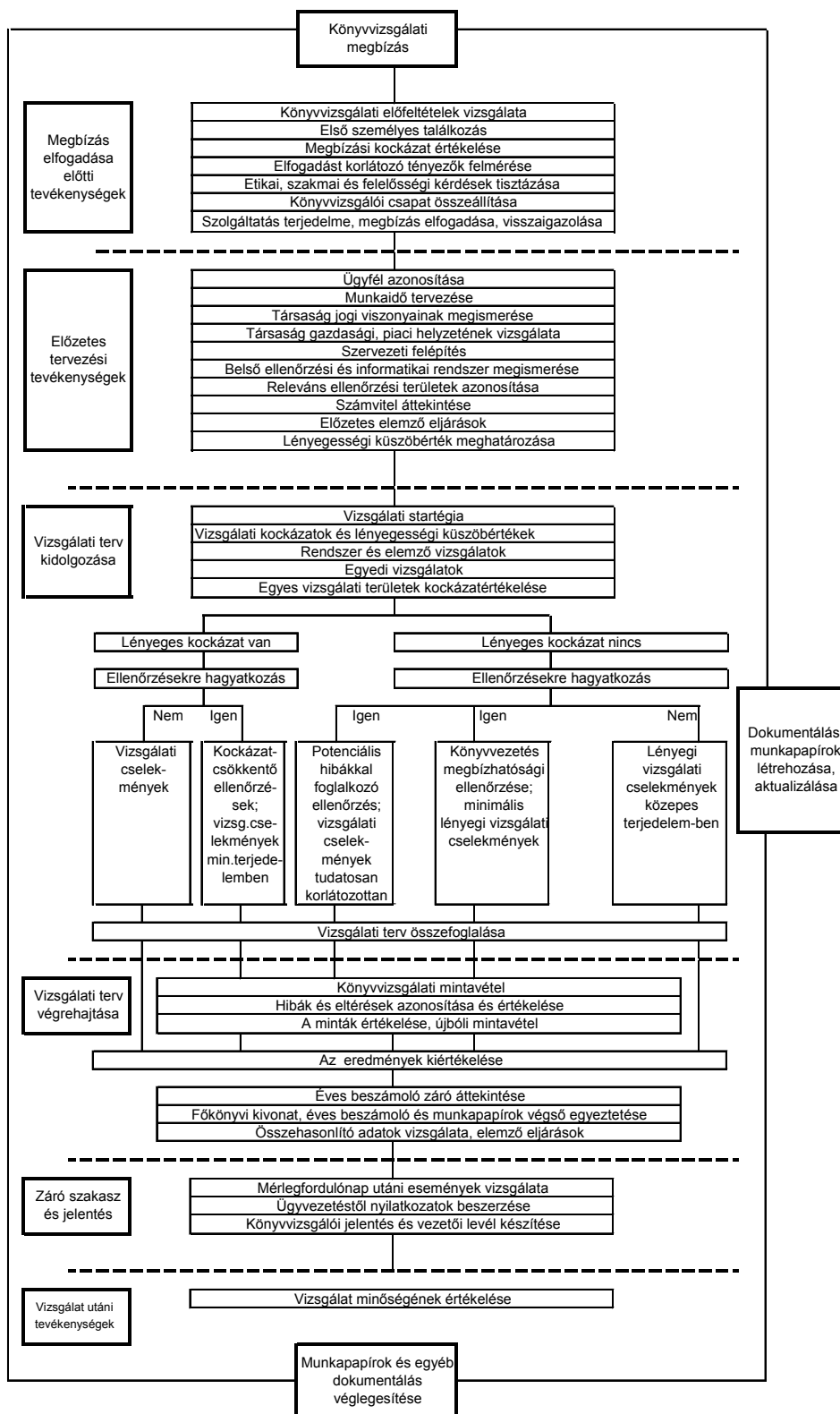
Részletesen a kisvállalkozások sajátosságairól az MKVK: Módszertani útmutató a kisvállalkozások könyvvizsgálóinak anyag 1.1, 1.2 fejezeteiben olvashat.

A fenti törvényi szabályokat, határértékeket, minőségi tényezőket és a kézikönyv célzott alkalmazási hatókörét figyelembe véve jelen kézikönyv útmutatása a következőkre épül:

- a) Alapvetően a **2-10 millió euró éves nettó árbevételű gazdálkodók** könyvvizsgálatával, annak teendőivel foglalkozunk. Ezek esetében komplexebb könyvvizsgálati munkafolyamatra van szükség, mélyebb és részletesebb kockázat orientált könyvvizsgálatra.
- b) A **2 millió euró alatti, de 100 millió Ft (Sztv. szerinti kötelező könyvvizsgálati határ) éves nettó árbevételű gazdálkodók** könyvvizsgálati sajátosságaira is kitérünk, ott ahol ez értelmezhető. Például nem szükséges részletes könyvvizsgálati stratégia, a mintavétel egyszerűbb módszertannal is elvégezhető. Ugyanakkor a lényegességi küszöbértékek kiszámításánál és alkalmazásánál nincs különbség. A könyvvizsgálati munkában gyakrabban jelenik meg a tételes vizsgálat, dokumentáció hangsúlyos, de nem olyan részletes, mint egy közép vagy nagyvállalat esetében.

3. A könyvvizsgálat munkafolyamata

Még mielőtt a könyvvizsgálati tervezés lépéseinek ismertetését megkezdենék, annak érdekében, hogy a könyvvizsgálati munka folyamatát átláthatóan szemléltessük, bemutatunk egy összefoglaló folyamatábrát. A kézikönyv tartalma is e folyamat szerint került kidolgozásra.

3.1. Tervezés

A könyvvizsgálat megtervezése magában foglalja a megbízásra vonatkozó átfogó könyvvizsgálati stratégia kialakítását és egy könyvvizsgálati terv kidolgozását. A megfelelő tervezés számos módon szolgálja a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatát, beleértve a következőket:

- Segíti a könyvvizsgálót abban, hogy kellő figyelmet fordítson a könyvvizsgálat fontos területeire.
- Segíti a könyvvizsgálót abban, hogy megfelelő időben azonosítsa és megoldja a lehetséges problémákat.
- Segíti a könyvvizsgálót abban, hogy megfelelően megszervezze és irányítsa a könyvvizsgálati megbízást ahhoz, hogy azt hatékonyan és eredményesen végezzék el.
- Segít abban, hogy megfelelő szintű képességekkel és kompetenciával rendelkező tagokat válasszanak ki a megbízásért felelős munkacsoportba ahhoz, hogy válaszoljanak az előre jelzett kockázatokra, valamint abban, hogy a munkát megfelelően osszák fel közöttük.
- Megkönnyíti a megbízásért felelős munkacsoport tagjainak irányítását és felügyeletét, valamint a munkájuk áttekintését.
- Segítséget nyújt - ahol ez alkalmazható - a komponensek könyvvizsgálói és a szakértők által végzett munka koordinálásában

3.2. A vizsgálati megbízás elfogadásának szabályozása

Kapcsolódó standardok

- 210 a könyvvizsgálati megbízások feltételei

3.2.1. A könyvvizsgálói megbízás elfogadásához kapcsolódó kérdések

A könyvvizsgáló célja, hogy egy könyvvizsgálati megbízást csak akkor fogadjon el vagy folytasson, ha

- a könyvvizsgálat előfeltételei fennállnak és
- a könyvvizsgáló és a vezetés és adott esetben az irányítással megbízott személyek a könyvvizsgálati megbízás feltételeit azonosan értelmezik. (210. témaszámú standard 3. bekezdés)

Napjaink gazdasági helyzetében és szűkülő könyvvizsgálati piacán egy új könyvvizsgálati munkával való megkeresést minden könyvvizsgáló szívesen elvállal. Nem szabad megfeledkezni azonban arról, hogy a megbízás elfogadását, illetve meghosszabbítását megelőzően néhány kérdést meg kell vizsgálnia a könyvvizsgálónak, illetve a szükséges dokumentumokat elő kell készítenie. A kérdések jellege és mélysége függ attól, hogy első könyvvizsgálatról van szó, vagy ismétlődő megbízásról. El kell végezni a megbízáshoz kapcsolódó ellenőrzéseket, például a megbízás elfogadásához rendelkezhető függetlenségi, etikai, felelősségi, korlátozó tényezőket, kockázatokat.

Mit jelent ez a gyakorlatban? A könyvvizsgálónak már a tulajdonosokkal, vezetéssel történő **első személyes találkozást megelőzően** célszerű nyilvánosan rendelkezésre álló információkat beszerezni a Társaságról. Ilyen lehet a Társaság előző évi (évek) beszámolóinak letöltése, vagy amennyiben a Társaságnak van honlapja, úgy annak tanulmányozása. Ezen információk birtokában a könyvvizsgálónak már kialakulhat egy elképzelése, képe az adott Társaságról, amelyre az első megbeszélésen felmerülő támaszkodhat, a Társasághoz intézett kérdéseit erre alapozhatja.

A **könyvvizsgálat előfeltételeinek vizsgálata** során a könyvvizsgálónak meg kell határoznia, hogy a pénzügyi kimutatások elkészítése során alkalmazandó **pénzügyi beszámolási keretelvek** elfogadhatóak-e. (ISA 210. témaszámú standard, 6. bekezdés). Ennek során a következő tényezők relevánsak (ISA 210. témaszámú standard, A4.):

- a gazdálkodó egység tevékenységének sajátosságai, tevékenységének jellege: profitorientált vagy sem, állami szektorbeli gazdálkodó, engedélyköteles tevékenységet végez-e, stb.
- a pénzügyi kimutatás általános (a beszámoló a felhasználók széles körének információs igényeit kielégíti) vagy speciális célú (szűkebb körű vagy egyedi felhasználókat szolgál a beszámoló)
- milyen általános célú keretelveken nyugszik, ilyennek tekinthető például
 - a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok (IFRS) standardjai,
 - a Nemzetközi Költségvetési Számviteli Standard Testület (IPSAS) standardjai,
 - egyéb standardok, amelyek kidolgozása szabályozott és átlátható módon történik és az érintettek széles körével egyeztetett szabályokat tartalmaz
 - joghatóságok jogszabály vagy egyéb szabályozáson alapuló pénzügyi beszámolási keretelvek általános célú pénzügyi kimutatások összeállítására.

Amennyiben az adott pénzügyi beszámolási standardot más jogszabály kiegészíti, akkor a könyvvizsgálónak meg kell vizsgálnia, hogy a szabályozások között áll-e fenn ellentét. Ha ellentétesek a szabályok, akkor a vezetéssel meg kell vitatnia, hogy az ellentét további közzététellel vagy a pénzügyi kimutatások módosításával feloldható-e. Amennyiben megoldást nem találnak, úgy a könyvvizsgálónak mérlegelnie kell a kiadott jelentés minősítését.

Ritka esetben, de előfordulhat, hogy a könyvvizsgáló megítélése szerint a jogszabály vagy egyéb szabályozás által előírt pénzügyi beszámolási keretelvek nem elfogadhatóak. Ekkor a megbízás csak akkor fogadható el, ha a vezetés elfogadja a szükséges további közzétételeket, valamint a figyelemfelhívó könyvvizsgálói jelentés kerül kibocsátásra, amelyben nem kerül megerősítésre az, hogy a pénzügyi kimutatás minden lényeges szempontból valós és hogy megbízható és valós képet ad.

A könyvvizsgálat előfeltételeinek másik aspektusát jelenti a vezetés megerősítése arról, hogy a könyvvizsgáló független a gazdálkodó egységtől, azaz a vezetés elismeri, hogy a vezetés a felelős

- a pénzügyi kimutatások adott pénzügyi beszámolási keretelvekkel összhangban történő és valós képet mutató elkészítéséért
- a megfelelő és szükséges belső kontrollok működtetéséért a hibák és a csalások kiküszöbölése érdekében
- a könyvvizsgálónak minden, a könyvvizsgálati munka elvégzéséhez szükséges információ biztosításáért. (ISA 210. témaszámú standard 6.(b) bekezdés alapján)

Célszerű a vezetés tudomására hozni azt, hogy a könyvvizsgáló ilyen írásbeli nyilatkozatot vár tőle a teljességi nyilatkozat formájában (az 580. témaszámú standarddal összhangban).

Amennyiben a könyvvizsgálat előfeltételei nem állnak fenn, akkor a könyvvizsgálói megbízást nem szabad elfogadni (kivéve, ha jogszabály vagy szabályozás értelmében követelmény a megbízás elfogadása).

3.2.1.1. A könyvvizsgáló megbízás elfogadását korlátozó tényezők

Ezen túlmenően a könyvvizsgálónak meg kell vizsgálnia, hogy vannak-e **a megbízás elfogadását korlátozó tényezők**. Ilyen tényező adódhat a 2006. évi IV. törvény (Gt.), a 2007. évi LXXV. Törvény a Magyar Könyvvizsgálói Kamaráról, a könyvvizsgálói tevékenységről, valamint a könyvvizsgálói közfelügyeletről (Kkt.), és az MKVK Etikai Szabályzata előírásai alapján. Például:

- a) Könyvvizsgálói feladatkörrel összeegyeztethetetlen tevékenységek (Kkt. 53. §)
- b) Függetlenségi kérdések (Kkt. 61-65. §), például
 - A megbízó vezető tisztségviselője vagy vezető állású munkavállalója a könyvvizsgáló közeli hozzátartozója,

- Olyan gazdálkodó tekintetében lát el jogszabályi kötelezettségen alapuló könyvvizsgálói tevékenységet, amelynél saját maga vagy közeli hozzátartozója a megbízását megelőző két éven belül a legfőbb irányító (vezető) szervnek vagy a felügyelő testületnek a tagja volt vagy a megbízás időtartama alatt is tagja,
- Nyújt-e a könyvvizsgáló (vagy a könyvvizsgáló társaság más tagja) egyéb szolgáltatást az ügyfélnek vagy közeli hozzátartozójának a könyvvizsgálaton kívül?
- Érdekeltségi kapcsolat áll-e fenn az ügyfél és a könyvvizsgáló között?
- Meghaladná-e az ügyféltől kapott bevétel az összes bevételének 50%-át? (Etikai szabályzat)
- A könyvvizsgáló bejegyzett könyvvizsgálója vagy apportértékelést végző könyvvizsgálója volt-e a Társaságnak az átalakulási vagyonmérleg tervezet fordulónapját megelőző két üzleti évben? (Gt. 73. § (4) bekezdés)
- Amennyiben átalakulással létrejött gazdasági társaság könyvvizsgálatáról van szó, és a könyvvizsgáló hitelesítette az átalakulási vagyonmérleget, akkor eltelt-e 3 év a bejegyzéstől számítva? Amennyiben nem, úgy a könyvvizsgálati megbízás nem vállalható el. (Gt. 63. § (4) bekezdés)
- Eltelt-e 3 év azóta, hogy a könyvvizsgáló vagy annak közeli hozzátartozója a könyvvizsgálandó Társaság alapítója (tagja), vezető tisztségviselője, felügyelő bizottsági tagja (vagy ezek közeli hozzátartozója), munkavállalója volt? Amennyiben a 3 év nem telt le, úgy a könyvvizsgálati megbízás nem vállalható el. Könyvvizsgáló társaságok esetében ugyanezeket a kérdéseket kell megvizsgálni a tagokra, vezető tisztségviselőkre, vezető alkalmazottakra. (Gt. 41., 43 §)

3.2.1.2. Etikai, szakmai és felelősségi kérdések

Amennyiben korlátozó tényező nem áll fenn a **további etikai, szakmai és felelősségi kérdések** megválaszolása válhat szükségessé:

- A könyvvizsgálónak van-e elegendő szaktudása, képessége, tapasztalata az adott könyvvizsgálatra vonatkozóan? Problémát jelenthet sajátos iparági ismeretek hiánya, nyelvtudás hiánya, sőt akár a könyvvizsgálónak az adott Társaság könyvvizsgálatához szükséges kapacitásának hiánya is.
- A Társaság az előző években kapott- e minősített záradékot? Mi volt ennek az oka? Hatókör korlátozás veszélye fennáll-e?
- Megismerhető-e, mi volt a könyvvizsgáló váltás oka?
- A tulajdonos, vezetés tisztában van-e azzal, elismeri-e, hogy az ő felelőssége a beszámoló összeállítása?
- Feltételezhető-e, érzékelhető-e, hogy a vezetés a könyvvizsgálói vélemény megvásárlására kísérletet tesz? Ebben az esetben nyilvánvalóan a könyvvizsgálati megbízás nem vállalható el.
- A begyűjtött információk, adatok alapján feltételezhető-e, hogy a véleménynyilvánítás elutasítása szükséges lehet? Ekkor a könyvvizsgálati megbízás nem vállalható el.
- A tulajdonosokkal, vezetéssel folytatott megbeszélések során tisztázni kell a megbízás hatókörét. Ez jellemzően a magyar Számviteli törvény és a Nemzeti Könyvvizsgálati Standardok alapján végrehajtott könyvvizsgálatot jelenti. Mivel legkésőbb 2011. január 1-jét követően a Nemzetközi Könyvvizsgálat Standardok alkalmazása kötelezővé válik, így a nemzeti és nemzetközi könyvvizsgálati standardok közötti különbségek megszűnnek. Ebből adódóan a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardokkal (IFRS) összhangban készült pénzügyi kimutatások auditálása nem jelent a jövőben többletfeladatot.
- Amennyiben a gazdálkodónak törvényi szabályozásból eredően más jellegű beszámolási kötelezettségei vannak, vagy a tulajdonosokkal, vezetéssel egyéb kiegészítő jelentés elkészítését is felvállalta, úgy ezt egyértelműen rögzíteni kell.

A könyvvizsgálati megbízás egyeztetett feltételeit **könyvvizsgálati megbízó levélben** vagy az írásbeli megállapodás más alkalmas formájában kell rögzíteni. Kivételt jelent, ha jogszabály vagy szabályozás

kellő részletességgel előírja a könyvvizsgálati megbízás feltételeit; ebben az esetben a megbízó levél alapvetően a jogszabályra való hivatkozást fogja tartalmazni. A gyakorlatban jellemzően ez a fajta írásbeliség a megbízási szerződés formájában valósul meg.

A megbízó levél minimális tartalma, amely az adott megbízás függvényében változhat:

- a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatának célja és hatóköre, vonatkozó jogszabályok
- a könyvvizsgáló felelőssége és elkerülhetetlen kockázatának létezése
- a vezetés felelőssége és az írásbeli nyilatkozat elvárása
- a pénzügyi kimutatások elkészítésére vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvek azonosítása
- a könyvvizsgáló által kibocsátandó bármely jelentés várható formájára és tartalmára történő hivatkozás és arra vonatkozó nyilatkozat, hogy adódhatnak olyan körülmények, amelyek között valamely jelentés a várható formájától és tartalmától eltérhet.

Segédletek:

- *Dokumentumtár:*
 - *Ellenőrző lista a megbízás elfogadásához*
 - *Magbízási szerződés*
- *ISA 210 témaszámú standard 1. sz. függelége: Könyvvizsgálati megbízó levél mintája*

Nyilvánvalóan a megbízás elfogadásához kapcsolódó feladatokat alaposabban kell elvégezni akkor, ha az adott Társaság első könyvvizsgálatáról van szó, de nem kerülhetők meg az ismétlődő könyvvizsgálatok esetében sem az esetleges új tényezők, körülmények hatásai. Például, az ügyfél a könyvvizsgáló díját nem képes kifizetni, vagy a könyvvizsgáló ügyfélkörének csökkenése miatt az egy ügyféltől befolyó árbevétel elérheti az összes árbevétel 50%-át, ha a könyvvizsgáló éves bevétele meghaladja a 10 millió forintot.

Fentieken túlmenően tisztázni szükséges, hogy az adott megbízás alapján vizsgálandó beszámoló milyen keretelvek szerint készül. Amennyiben az eltérő a magyar számviteli törvénytől, úgy szükséges lehet egyéb korlátozó tényezők vizsgálata, melyre az ISA 210 ad pontos útmutatást.

Kiemelten fontos kérdés, hogy a nemzetközi standardok alapján folytatott vizsgálat során még a megbízás elfogadásakor tisztázott legyen, a vezetés tisztában van a beszámoló készítésével kapcsolatos felelősségével. Fontos továbbá annak elfogadtatása, hogy a könyvvizsgálat nem helyettesítheti a belső kontrollok elvégzését.

3.2.2. A könyvvizsgálói megbízás elfogadását követő könyvvizsgálói feladatok

Miután a könyvvizsgáló meggyőződik arról, hogy a megbízás elfogadásának nincs akadálya a következő teendői vannak:

- Első megbízás esetén az MKVK és a Nemzetközi könyvvizsgálati standardok is előírják, hogy ***fel kell venni a kapcsolatot az előző könyvvizsgálóval***, vagy egyéb módon kell meggyőződni a nyitó tételek helyességéről, valódiságáról. Ez a kis- és középvállalkozások könyvvizsgálói gyakorlatában alapvetően elmarad, vagy ha meg is történik, eredménye az új könyvvizsgáló által nem igazán használható. Mindenképpen el kell kérni az előző könyvvizsgáló által kibocsátott vezetői levelet, rövid, vagy hosszú könyvvizsgálói jelentést.
- Szintén az első megbízáskor kell elvégezni az ***ügyfél***, annak alkalmazottja, a rendelkezésre jogosult, továbbá a képviselő azonosítását. Az ***azonosítást*** ismétlődő könyvvizsgálat esetén akkor kell megtenni, ha az azonosítandó személyek kilétében változás következik be. (2007. évi CXXXVI. Törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról alapján).

Segédlet:

○ *Dokumentumtár: Pénzmosási adatlap*

- Az első megbízás elfogadását követően, még a könyvvizsgálói díj meghatározását megelőzően a könyvvizsgálónak meg kell becsülnie a Társaság **könyvvizsgálatára fordítandó időt**. Egyéni könyvvizsgáló esetében ez nem jelenti a feladatok megosztását, kisebb munkacsoportok esetében már igen. Így egy egyszerű tervezéssel, az eddig bevett gyakorlatokat figyelembe véve, meg kell határozni az auditban résztvevők feladatait és a hozzárendelt munkaidőket. Enélkül nem állítható meg a könyvvizsgálati díj reális összege sem.

Segédlet:

- *Minta munkapapírok GA-41 A vizsgálat tárgyi, személyi és időbeli tervezése*

Gyakran érvelünk azzal, hogy a könyvvizsgálat során számos olyan körülmény és hiba, hiányosság merülhet fel, ami azt eredményezi, hogy a tervezettnél több időt kell a könyvvizsgálatra fordítani, így hiába terveztük meg az időmennyiséget, annak semmi köze a valósághoz. Ez valóban gyakran meg is történhet; például a könyvvizsgáló azért nem tudja munkáját határidőre elvégezni, mert a Társaság a könyvvizsgálathoz szükséges kimutatásokat, bizonylatokat, dokumentációkat és egyéb adatokat, információkat késve bocsátja a könyvvizsgáló rendelkezésére vagy, mert előre nem látható, a könyvvizsgálón kívüli okok miatt nem végezhető el az audit munka a megállapodott határidőre. Ennek kiküszöbölésére célszerű a könyvvizsgálói szerződésbe belevenni, hogy az ilyes eseteket, helyzeteket a könyvvizsgáló jelzi a Társaság vezetése felé, és jogosult a szerződés felfüggesztésére vagy a késedelem és/vagy a többletmunka okozta többlet időráfordítás alapján további díjazásra.

Természetesen ez még nem jelenti azt, hogy az ügyfél ki is fizeti a többlet időráfordítás díját, de tárgyalási alapnak megfelelő, lehetőséget biztosít az érvényesíthetőséghez.

Ezen feladatok elvégzését követően kerülhet sor a könyvvizsgálói szerződés megkötésére, természetesen azzal együtt, hogy a taggyűlés (közgyűlés) a könyvvizsgálót megválasztotta.

3.2.3. A könyvvizsgáló megválasztása és megbízásának dokumentumai

A könyvvizsgálót a taggyűlés (közgyűlés) választja meg határozott időre, de legfeljebb öt évre, és a megbízás általuk megadott időtartama nem lehet rövidebb, mint a megválasztástól az üzleti év számviteli törvény szerinti beszámolóját elfogadó taggyűlésig (közgyűlésig) terjedő időszak. Ennek alátámasztására a könyvvizsgáló elfogadó nyilatkozatot bocsát ki, amelyet meg kell küldenie a Társaság jogi képviselőjének és/vagy az illetékes cégbíróságnak.

Segédlet:

- *Dokumentumtár: minta az elfogadó nyilatkozatra*

A taggyűlési (közgyűlési) határozat alapján a vezetésnek szerződést kell kötnie a könyvvizsgálóval, amelynek a könyvvizsgáló megválasztását követő 90 napon belül el kell készülnie, a feleknek alá kell írnia, egyébként a taggyűlési (közgyűlési) határozat hatályát veszti. (2006. évi IV. törvény, Gt.)

Nagyon fontos azt szem előtt tartani, hogy a könyvvizsgálói szerződés egyik kulcspontja a könyvvizsgáló és a tulajdonosok, vezetés felelősségének, jogainak és kötelezettségeinek szabályozása. Az ISA 210. és 580. témaszámú standardok alapján már a könyvvizsgálói megbízási szerződésbe bele kell foglalni azt, hogy a vezetés elismeri felelősségét a pénzügyi kimutatások elkészítéséért, prezentálásáért és a könyvvizsgáló megfelelő információkkal történő ellátásáért. A mintaként rendelkezésre álló szerződést igény és szükség szerint módosítani kell, ki kell egészíteni, ha szükséges jogi szakember segítségével.

Segédlet:

- *Dokumentumtár:*
 - *Megbízási szerződés*
 - *Elfogadó nyilatkozat*

3.2.4. A könyvvizsgálói megbízás megszűnésének esetei

Az eddigiekben arról írtunk, hogy a könyvvizsgálónak milyen feladatai vannak a megbízás elfogadását megelőzően. E pontnál nem tekinthetünk el egy kis kitekintéstől abba az irányba, hogy mit kell tennie a könyvvizsgálónak akkor, ha megbízása megszűnik.

Amennyiben a megbízása azért szűnik meg, mert lejár, és az nem kerül meghosszabbításra, úgy a könyvvizsgálónak külön feladata nincs. Nem kell nyilatkozatot küldenie a cégbíróságnak, és nem kell jelentenie a Könyvvizsgálói Közfelügyeletnek sem.

Amennyiben a könyvvizsgáló megbízása az elfogadó nyilatkozata és a szerződése értelmében még nem jár le, de a Társaság taggyűlése (közgyűlése) őt visszahívja, vagy a könyvvizsgáló visszalép, lemond, akkor a könyvvizsgálónak többirányú bejelentési kötelezettsége van:

- Közölni kell a Könyvvizsgálói Közfelügyeleti Bizottsággal ennek tényét, megjelölve a visszahívás vagy lemondás okát, okait. (2007. évi LXXV. Törvény, 46. § 1. bekezdés)
- Értesítenie kell a visszahívás, lemondás tényéről a megbízója tekintetében illetékes cégbíróságot (ha a megbízója cégbíróságon bejegyzett), valamint a megbízója tekintetében illetékes egyéb hatóságot (ha a megbízója egyéb hatóságnál bejegyzett), szintén ok megjelölésével együttesen.
- A könyvvizsgáló visszalépéséről szóló nyilatkozatot a cégbíróságon és a Könyvvizsgálói Közfelügyeleti Bizottságon túlmenően a megbízónak is meg kell küldeni.

A visszahívásnak és a lemondásnak számos oka lehet. Arra azonban figyelni kell, hogy a könyvvizsgáló visszahívására nem adhat okot a független könyvvizsgálói jelentés tartalma, vagy a könyvvizsgálói záradék megadásának elutasítása. (Gt. 42. § 1. bekezdés, Sztv. 155/A§.)

A könyvvizsgálónak vissza kell lépnie a megbízástól például, ha:

- a szerződéses feltételek vagy a könyvvizsgálat feltételei oly módon változnak, amelyet a könyvvizsgáló az ügyféllel nem tud megoldani, egyetértés nem születik közöttük.
- a Gt. által feltételként előírt 90 napon belül nem jön létre közte és a Társaság között a könyvvizsgálatra vonatkozó megbízási szerződés.

Amennyiben a könyvvizsgáló mondja fel a szerződést, figyelnie kell arra, hogy a szerződés felbontásának időpontja ne gátolja meg, esetleg tegye lehetetlenné a Társaság beszámolójának elkészítését, illetve más könyvvizsgáló általi felülvizsgálását. Az MKVK állásfoglalásai is felhívják a figyelmet arra, hogy ennek anyagi és etikai következményei is lehetnek. Éppen ezért célszerű a megbízási szerződésben rögzíteni, hogy a rendes felmondás jogáról a mérleg fordulónapját követően lemond.

Ha az ügyfél mondja fel a szerződést akár a mérleg fordulónapját megelőzően vagy azt követően, akkor a könyvvizsgáló elveszti az ügyfelet, és nem minden esetben tud új megbízást szerezni, azaz bevételtől esik el. Célszerű lehet tehát a szerződésbe biztosítékokat beépíteni az ilyen esetekre, például: időarányos könyvvizsgálati díj elszámolása függetlenül attól, hogy a könyvvizsgáló a feladatait képes volt-e ellátni, bánatpénz kikötése. (Kisvállalkozások könyvvizsgálatának módszertani útmutatója)

Segédlet:

- *Dokumentumtár:*
 - *Ellenőrző lista a megbízás elfogadásához / meghosszabbításához*
 - *Elfogadó nyilatkozat*
 - *Megbízási szerződés*
 - *Nyilatkozat a megbízástól való visszalépésre*
 - *Pénzmosás megelőzése miatti azonosítási adatlap és nyilatkozat*

3.3. A vizsgált Társaság megismerése, információk begyűjtése és a könyvvizsgálat kereteinek kidolgozása

Kapcsolódó MKVK standardok:

- *ISA 240: A könyvvizsgáló csalással összefüggő felelőssége a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatánál*
- *ISA 250: A jogszabályok és szabályozások figyelembevétele a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatánál*
- *ISA 260: Kommunikáció az irányítással megbízott személyekkel*
- *ISA 265: A belső kontroll hiányosságainak kommunikálása az irányítással megbízott személyek és a vezetés felé*
- *ISA 315: A lényeges hibás állítás kockázatának azonosítása és felmérése a gazdálkodó egység és környezetének megismerésén keresztül*
- *ISA 510: Első könyvvizsgálati megbízások - Nyitóegyenlegek*
- *ISA 610: A belső auditorok munkájának felhasználása*

A vizsgált Társaság megismerése nélkül a könyvvizsgálói megbízás nem látható el felelősségteljesen. A Társaság működésére, gazdálkodására vonatkozó információk begyűjtése, rendszerezése és értelmezése a könyvvizsgálati tervezés kezdeti lépései közé tartozik (315. témaszámú standard 11-23. bekezdések). A Társaság megismerése, az egyes területek és a kapcsolódó kérdések áttekintése alapján számos következtetés vonható le, amelyet figyelembe kell venni a kockázatok meghatározásakor, a tervezéskor, a különböző lényegességi küszöbértékek számításánál, valamint a megfelelő könyvvizsgálati módszerek kiválasztásához.

A Társaság megismeréséhez az alábbi szempontokat érdemes figyelembe venni:

3.3.1. A Társasággal való kommunikáció szabályozása

Az ISA 260. és 265. témaszámú standardjai foglalkoznak nevesítve a könyvvizsgáló és a gazdálkodó egység kommunikációjának könyvvizsgáló szempontú aspektusaival. A két standard mellett több is kitér a kommunikációra. Az ISA 260. témaszámú standardjának 1. sz. függelékében összegyűjtésre kerülnek az 1. számú nemzetközi minőségellenőrzési standard és más nemzetközi könyvvizsgálati standardok sajátos követelményei az irányítással megbízott személyekkel folytatott kommunikációra vonatkozóan.

„A könyvvizsgáló célja, hogy:

- világosan kommunikálja az irányítással megbízott személyek felé a könyvvizsgáló felelősségét a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatával kapcsolatban, valamint a könyvvizsgálat tervezett hatókörének és ütemezésének áttekintését
- az irányítással megbízott személyektől megszerezze a könyvvizsgálat szempontjából releváns információkat

- időben közölje a könyvvizsgálat nyomán felmerülő olyan megfigyeléseket az irányítással megbízott személyekkel, amelyek a pénzügyi beszámolási folyamat felügyeletére vonatkozó felelősségük szempontjából jelentősek és relevánsak, és
- hatékony kétirányú kommunikációt szorgalmazzon a könyvvizsgáló és az irányítással megbízott személyek között, (ISA 260. témaszámú standard, 9. bekezdés) valamint hogy
- megfelelően kommunikálja az irányítással megbízott személyek és a vezetés felé a belső kontroll azon hiányosságait, amelyeket a könyvvizsgáló a könyvvizsgálat során azonosított, és amelyek a könyvvizsgáló szakmai megítélése szerint kellően fontosak ahhoz, hogy az ő figyelmükre méltó legyen. (ISA 265. témaszámú standard 5. bekezdés)

A könyvvizsgálónak meg kell határoznia azt, hogy kivel kell kommunikálnia a gazdálkodó egység irányítási struktúráján belül. Ez a gazdálkodó egység méretétől és struktúrájától függően lehet egyetlen személy, lehet az irányítással megbízott személyek alcsoportja vagy a vezetés. Kisvállalkozás esetén jellemző, hogy az irányítással megbízott személy azonos a vezetéssel, így a kommunikáció egyetlen személy felé irányul.

Melyek lehetnek azok a területek, kérdések, amelyek kommunikálása feltétlenül szükséges?

- A könyvvizsgáló felelőssége a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatával kapcsolatban felhívva arra a figyelmet, hogy a megbízható és valós számviteli beszámoló készítésének felelőssége a vezetésé az irányítással megbízott személyek felügyelete mellett, és a könyvvizsgálat e felelősség alól nem mentesíti őket a felelősség alól.
- A könyvvizsgálat tervezett hatóköre és ütemezése
- A könyvvizsgálat jelentős megállapításai, például
 - a számviteli politika és számviteli becslések megítéléséről, a nem megfelelő alkalmazások indoklásával
 - pénzügyi kimutatások közzétételei
 - felmerült jelentős nehézségek és kérdések
 - kockázatok, kitettségek és bizonytalanságok hatásai a pénzügyi kimutatásra
 - a könyvvizsgáló által kért írásbeli nyilatkozatok szükségessége, tartalma
- A könyvvizsgáló függetlensége

Részletesen kifejtett a 260. témaszámú standard 2. sz. függelékében: A számviteli gyakorlat minőségi aspektusai címmel.

A kommunikáció legalapvetőbb formája természetesen a szóbeli kommunikáció, ám a könyvvizsgálati feladatokat és felelősségeket tekintve az írásbeli kommunikáció sokkal megnyugtatóbb és hatékonyabb. Az írásos kommunikáció a könyvvizsgálói dokumentáció része.

A kommunikáció akkor megfelelő minőségű, ha megfelelő időben történik és a felek közötti visszacsatolások megtörténnek. Előfordulhat, hogy a könyvvizsgáló kommunikálja kérdéseit vagy éppen a jelentős nehézségeket, de ha a gazdasági társaság erre nem megfelelő időben és módon reagál, az kihathat a könyvvizsgálat folyamatára, sőt a könyvvizsgálói véleményre is.

A 265. témaszámú standard a 2011. január 1-jétől kötelezően alkalmazandó standardok között új standardként jelenik meg. Témája a belső kontroll hiányosságainak kommunikációja.

A belső kontroll hiányossága akkor áll fenn, ha:

- egy adott kontrollt olyan módon alakítanak ki, vezetnek be vagy működtetnek, hogy az nem képes időben megelőzni vagy feltárni és helyesbíteni a hibás állításokat a pénzügyi kimutatásokban, vagy
- hiányzik a pénzügyi kimutatásokban lévő hibás állítások időben történő megelőzéséhez vagy feltárásához és helyesbítéséhez szükséges kontroll.

A belső kontroll hiányossága(i) akkor válnak jelentőssé, ha a könyvvizsgáló szakmai megítélése szerint kellően fontos ahhoz, hogy az irányítással megbízott személyek figyelmére méltó legyen. (ISA 250. témaszámú standard 6. bekezdése)

Mindenképpen írásban kell jelezni a belső kontroll jelentős hiányosságait az irányítással megbízott személyek felé, és jellemzően a vezetés felé is. Az írásbeli kommunikációnak tartalmaznia kell a hiányosságok leírását és potenciális hatásaik magyarázatát, és az ehhez szükséges elegendő információk megadását. Ki kell emelni, hogy a könyvvizsgálatnak önmagában nem célja, hogy a belső kontroll hatékonyságról véleményt mondjon, hanem a belső kontroll megítélése a könyvvizsgálati eljárások megtervezéséhez és a pénzügyi kimutatások megbízhatóságának, valódiságának alátámasztásához szükséges.

3.3.2. Jogszabályi megfelelések vizsgálata és jogi viszonyok megismerése

A könyvvizsgáló célja, hogy a vonatkozó jogszabályokat azonosítsa és ismerje, de nem várható el a könyvvizsgálótól, hogy valamennyi jogszabályi követelménynek való meg nem felelést feltárjon, főleg akkor, ha az adott jogszabály nincs hatással a pénzügyi kimutatásokra. Ebben az esetben a könyvvizsgáló felelőssége, hogy elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezzen ezen jogszabályok és szabályozások rendelkezéseinek való megfelelésre vonatkozóan.

Amennyiben a jogszabályoknak közvetlen hatása van a pénzügyi kimutatásokra, (például adózási jogszabályok, tevékenység végzésére jogosító engedélyek), akkor a könyvvizsgálónak meghatározott könyvvizsgálati eljárásokat kell végrehajtania, hogy azonosíthatóvá váljanak az esetleges meg nem felelések, amelyek lényeges hatást gyakorolhatnak a pénzügyi kimutatásokra.

A könyvvizsgálat megtervezése érdekében a könyvvizsgálónak általános ismereteket kell szereznie a gazdálkodóra és az üzletágra alkalmazható törvényi és jogszabályi keretekről, valamint arról, hogyan felel meg a gazdálkodó ezeknek a követelményeknek. (250. témaszámú standard 13-17. bekezdések). Ennek módszerei lehetnek:

- A Társaság tevékenységi köreinek vizsgálata, ez alapján a kapcsolódó jogszabályi háttér feltérképezése
- Sajátos, speciális jogszabályok megismerése
- Tájékoztatást kérni a vezetőktől a jogszabályi megfelelésre vonatkozóan, a vezetők figyelmét felhívni a meg nem felelés esetén várható szankciókra, következményekre. Ha a könyvvizsgáló feltár jogszabálysértést, akkor ennek létezését és a tervezett orvoslását a vezetéssel írásban meg kell erősíteni.
- A jogi viszonyok megismerésének egyik eleme a jelentősebb szerződések bekérése és megvizsgálása, különös tekintettel a társasági szerződésre, alapítói okiratra, hatályos cégkivonatra, taggyűlési határozatokra, jegyzőkönyvekre. A cégkivonatot a megbízás elfogadásakor és a jelentés kiadását megelőzően is ellenőrizni kell. (Amennyiben az első megbízás elfogadását követően a pénzmossa megelőzése miatti azonosítási adatlap még nem került kitöltésre, ne felejtsék el megtenni!)
- A kapcsolt felek azonosítása számviteli és adózási szempontok alapján

Amennyiben a gazdálkodó egység nem felel meg a rá vonatkozó jogszabályoknak (azzal ellentétesen, szándékosan vagy nem szándékosan elkövetett mulasztásos vagy tévőleges jogsértést követ el), illetve a könyvvizsgáló erre gyanakszik, akkor a könyvvizsgálónak:

- információkat kell szerezni ennek jellegéről és gyakoriságáról
- fel kell mérnie várható pénzügyi és egyéb hatásait
- a nem egyértelmű megítélés esetén további jogi vagy egyéb szakértő bevonását célszerű kezdeményezni
- végig kell gondolnia, hogy a meg nem felelés vagy annak gyanúja hogyan befolyásolja a könyvvizsgálói kockázatot, a könyvvizsgálói véleményt, illetve az írásbeli nyilatkozatok megbízhatóságát
- fel kell hívni a vezetők figyelmét a meg nem felelésre (ha azt a könyvvizsgáló szándékosnak és lényegesnek ítéli), valamint a várható szankciókra, következményekre. Ha a könyvvizsgáló megítélése szerint a vezetés vagy az irányítással megbízott személyek is érintettek a jogszabálysértésben, úgy a gazdálkodó egység legfőbb szervének, illetve amennyiben ez kivitelezhető, a tulajdonosoknak kell jeleznie.

- a meg nem felelés létezését és a tervezett orvoslását a vezetéssel írásban meg kell erősíteni.

Meg nem felelésre, jogszabálysértésre utaló jelek lehetnek teljeskörűség nélkül (ISA 250. témaszámú standard A13. alapján):

- nem megbízható, nem zárt vagy nem a vállalkozás sajátosságainak megfelelő információs rendszer
- rendszeres és/vagy nagyszámú bírságok, önellenőrzések
- nem dokumentált kifizetések
- piaci ártól jelentősen eltérő vételi/eladási árak, jutalékok, egyéb díjak
- nem az áru vagy szolgáltatás származási országába történő utalások
- szokatlan készpénzkifizetések
- adóparadicsomban bejegyzett társaságokkal folytatott szokatlan ügyletek
- kedvezőtlen médiavisszhang
- (Amennyiben a jogszabálysértés lényeges hatással van a pénzügyi kimutatásokra, és ennek orvoslása a fordulónapig nem történt meg, azaz a pénzügyi kimutatások tartalmazzák a meg nem felelés hatásait, akkor a könyvvizsgálónak korlátozó vagy elutasító véleményt kell adnia.)

3.3.3. A könyvvizsgáló teendői a csalás, hamisítás kockázatát illetően

„A csalás, azaz szándékos hibás állítások két típusa releváns a könyvvizsgáló szempontjából: a beszámoló készítése során elkövetett csalásból eredő hibás állítások és az eszközök elsikkasztásából származó hibás állítások. Jóllehet a könyvvizsgáló gyaníthatja vagy –ritka esetekben – felismerheti a csalás megtörténtét, a könyvvizsgáló jogilag nem minősíti azt, hogy ténylegesen csalás történt-e.” (240. témaszámú standard 3. bekezdés)

Abban az esetben, ha a könyvvizsgáló csalási kockázati tényezőket azonosított, illetve a csalás gyanúja felmerült, vagy a csalás azonosításra került, akkor szükséges a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és becslése. A csalásból eredő hibás állítások kockázati tényezői lehetnek például a bevételek elszámolásának és dokumentálásának, a beszámoló készítés vagy az eszközök elsikkasztásának területei. (Részletesebben kifejtve 240. témaszámú standard, 1. sz. függelék: Példák a csalási kockázati tényezőkre)

A csalásból eredő lényeges hibás állítások becsült kockázatainak kezelését célzó lehetséges könyvvizsgálói eljárások lehetnek például:

- helyszíni ellenőrzések
- rendszer ellenőrzések, számítógépes nyilvántartások megbízhatóságának ellenőrzése
- forgalmi adatokra elvégzett tesztek elvégzése, adatbányászat
- árrekek kiszámítása és összevetése az előző időszakokkal
- összehasonlító elemzések az előző évekre vonatkozóan (vagy az adott beszámolási perióduson belüli kisebb időszakokra) a változások okainak feltárásával
- a beszámolási periódus végi tételek részletes ellenőrzése; a szokatlan és/vagy jelentős összegű tranzakciók vizsgálata
- kapcsolt felekkel folytatott tranzakciók és hatásaik, különösen a beszámolási periódus végén
- interjúk készítése azzal a területtel, ahol a csalásból eredő lényeges hibás állítás kockázatát azonosították, stb.

(Részletesebben kifejtve 240. témaszámú standard, 2. sz. függelék: Példák a csalásból eredő lényeges hibás állítások becsült kockázatainak kezelését célzó lehetséges könyvvizsgálói eljárásokra, illetve a kézikönyv 4. fejezetében)

A csalás lehetőségét számos körülmény jelezheti, amelyről részletesen a 240. témaszámú standard 3. sz. függeléke: Példák a csalás lehetőségét jelző körülményekre szól. Ennek fő pontjai a csalási körülményekre:

- A számviteli nyilvántartásokban talált egyezőtlenések
- Számviteli politikák és becslések gyakori változásai
- Ellentmondásos vagy hiányzó bizonyíték
- Problémás vagy szokatlan kapcsolatok a könyvvizsgáló és a vezetés között

A csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatainak vizsgálata, a könnyvizsgálati eljárások elvégzése után a könyvvizsgálónak le kell vonni a megfelelő következtetéseket, értékelnie kell az adott helyzet következményeit:

- gyakorolnak-e hatást a könyvvizsgálói véleményre az csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatainak vizsgálata során feltártak
- a könyvvizsgáló hogy ítéli meg, folytatható-e a könyvvizsgálat figyelembe véve a könyvvizsgáló szakmai és jogi felelősségeit
- indokolt-e a könyvvizsgálattól való visszalépés. Visszalépés esetén ezt és ennek okait meg kell vitatnia a vezetéssel, illetve meg kell állapítania, hogy van-e szakmai vagy jogi követelmény arra, hogy jelentést tegyen a könyvvizsgálati kinevezést adó személynek, vagy bizonyos esetekben a felügyeleti hatóságoknak a könyvvizsgálónak a megbízástól való visszalépéséről és annak okairól.

A csalásból eredő lényeges hibás állítások kockázatainak dokumentálása elengedhetetlen, ideértve a csalásra utaló tényezőket, a bizonyításhoz alkalmazott módszereket és a levont következtetéseket.

E kézikönyv Minta munkapapírai között megtalálható a „Csalás, hamisítási munkapapír” c. munkapapír, amelyben felsorolásra kerülnek kockázati tényezők, valamint a kikérdezést elősegítő kérdések.

3.3.4. A Társaság gazdasági, piaci helyzetének vizsgálata

A következő alfejezetek az ISA 315: A lényeges hibás állítás kockázatának azonosítása és felmérése a gazdálkodó egység és környezetének megismerésén keresztül standard 11-24. bekezdéseinek (A gazdálkodó egység és környezetének előírt megismerése, beleértve a gazdálkodó egység belső kontrollját) előírásaiból indulnak ki.

A gazdálkodó egység gazdasági, piaci helyzetének feltérképezése szorosan kapcsolódik a 2. ponthoz, hiszen a jogszabályi környezet nem vázolható fel anélkül, hogy a Társaság tevékenységi körét ne ismernénk. Természetesen a gazdasági, piaci helyzet megismerése a tevékenységi körök ismeretén túlmutat.

Kis-és középvállalkozások esetében a legalapvetőbb módszer, amellyel ez a vizsgálati pont teljesíthető a tulajdonosokkal, vezetéssel készített interjúk, megbeszélések. Az alábbi kérdések alapján irányított beszélgetés, a tulajdonosok, vezetés saját meglátásai és egy aktuális főkönyvi kivonat és/vagy közbenső beszámoló alapján a könyvvizsgálónak reális és átfogó képe alakulhat ki a Társaságról.

Ide tartozik például a következő területek megvizsgálása:

- A Társaság főtevékenységének, ágazatának általános gazdasági, piaci helyzete, várható trendek
- A Társaság célkitűzései, stratégiái, annak változása a jelenlegi folyamatokhoz képest
- Összehasonlítások az előző időszakokkal (elemző eljárások, kikérdezés, megfigyelés, szemrevételezés), és a lényeges változások okairól tájékoztatást kérni
- Az árbevétel összege az előző évben, az évre arányosan számított árbevétel, valamint összege a könyvvizsgálati megbízás elfogadásakor, illetve a változások okai.
- Tőkeszerkezet, finanszírozási sajátosságok
- Befektetési tevékenység, annak jellege és nagyságrendje
- Jelentős értékű ingatlanok tulajdoni lapjai
- Főbb értékesítési piacok, ezek jellemzői
- Piaci versenyhelyzet, versenytársak

- Vevőkör, vevőkoncentráció, általános szerződési feltételek, fizetési feltételek, engedmények rendszere
- Jelentős vevői és szállítói, hitel, lízing szerződések megvizsgálása
- Szállítótól való függőség
- Külső fél elvárásai a Társaságtól (például hitel állomány és saját tőke aránya)
- Kapcsolt felektől való függés, finanszírozási módok
- Állami és EU támogatások aránya, jelentősége

Amennyiben a Társaság rendelkezik a tevékenységre jellemző minőségbiztosítási tanúsítvánnyal (tanúsítványokkal), úgy célszerű ezen tanúsítványok kiállítói által folytatott ellenőrzések dokumentációit elkérni, hiszen ezek egyrészt válaszokat is adhatnak a könyvvizsgálói kérdésekre, másrészt hitelesítésükkel a Társaság folyamatainak szabályozottságát és megbízhatóságát alátámasztják, vagy észrevételeikkel felhívják a figyelmet a problematikus területekre.

3.3.5. Szervezeti felépítés

Az itt megvizsgálandó kérdések, területek az alábbiak lehetnek:

- Tulajdonosok és részesedéseik aránya és összege, kapcsolódó szavazati jogok, vagy korlátozások
- Ügyvezető és a főbb vezetők azonosítása
- Kapcsolt felek, kapcsolt vállalkozások azonosítása
- A Társaság tevékenységének folyamatai és azok működése
- A Társaság szervezet struktúrája, főbb részlegei, osztályai és a közöttük lévő kapcsolatok azonosítása, az információ/adat-áramlás rendszere és gyakorisága (Amennyiben van, akkor a szervezeti és működési szabályzat áttekintése)
- A Társaság szervezeti felépítése megfelel-e tevékenységének és méreteinek?
- Belső ellenőrzés létezik-e, hogyan valósul meg (lásd az 5. pontban részletesebben kifejtve)
- A tulajdonosok (vezetés) biztosítja-e, ellenőrzi-e a számviteli rendszer megbízhatóságát
- A tulajdonosok (vezetés) érti-e a számviteli rendszerből kinyerhető információkat
- Vezetői beszámoltatás formái: készítene-e vezetői kimutatásokat, milyen céllal, milyen gyakorisággal, melyek a főbb szolgáltatott információk, a visszacsatolás módja

3.3.6. Belső ellenőrzési rendszer és informatikai rendszer vizsgálata

„A könyvvizsgálónak meg kell ismernie a könyvvizsgálat szempontjából releváns belső ellenőrzést. A könyvvizsgálat szempontjából releváns kontrollok megismerésekor a könyvvizsgálónak - a gazdálkodó munkatársainak kikérdezésén felül végrehajtott eljárások révén - értékelnie kell ezen kontrollok kialakítását, és meg kell állapítania, hogy bevezették-e azokat.” (315. témaszámú standard 12-13. bekezdések).

Ennél a könyvvizsgálati tervezési lépésnél számos esetben hallható az a könyvvizsgálói ellenvélemény, hogy a (mikro-) kis- és középvállalkozásoknál nincs belső ellenőrzési rendszer, így belső ellenőrzés sem. Ebből adódóan – hangzik az érvelés ez a tervezési lépés kihagyható.

Nem támasztható alá ez a gondolatmenet, hiszen az MKVK standardjai, és kiemelten a 315. témaszámú standardban ilyen jellegű mentesítési lehetőség nem található. A belső ellenőrzésnek több összetevője van (315. témaszámú standard 13-23 bekezdések):

- Az ellenőrzési környezet
- A gazdálkodó kockázat-felmérési folyamata
- A pénzügyi beszámoló-készítés és a kommunikáció szempontjából releváns információs rendszer, beleértve a kapcsolódó üzleti folyamatokat is
- Ellenőrzési tevékenységek
- A kontrollok figyelemmel kísérése

A több összetevő rámutat arra is, hogy a belső ellenőrzés kialakítását és fenntartásának módját a gazdálkodó mérete és összetettsége befolyásolja, de valamilyen szintű belső ellenőrzésnek lennie kell a Társaságnál. A belső ellenőrzési rendszerek működése leginkább a következő módokon jelenhet meg:

- vezetők ellenőrző tevékenysége,
- folyamatokba épített ellenőrzés, valamint
- függetlenített belső ellenőrzés.

Természetesen a kisebb méretű és nem összetett és szerteágazó tevékenységű gazdálkodónál a belső ellenőrzés sokkal egyszerűbb feladatokat és folyamatokat jelent. Egy kis- és középvállalkozás esetében nagy valószínűséggel nem fogunk találkozni függetlenített belső ellenőrzéssel, sok esetben az ide rendelhető feladatokat a vállalkozás vezetése látja el. Mindemellett létezhet esetleg felügyelő bizottság (nagyobb gazdálkodók esetében), amely ellenőrzi a társaság ügyvezetését és biztosítja, hogy a társaság eleget tesz a törvényi előírásoknak illetve a társaság irányítását szabályozó saját rendelkezéseknek. Megvizsgál minden a taggyűlés (közgyűlés) elé terjesztendő jelentést, a pénzügyi jelentéseket és a nyereség felosztására vonatkozó javaslatot.

A folyamatokba épített ellenőrzés egy kis-és középvállalkozás esetében egyaránt megjelenik a vezetés és a vezető alkalmazottak munkájában is. Sok esetben a belső ellenőrzési feladatokat a könyvelő és a tulajdonos-vezető látja el, ez a könyvvizsgálói kockázatot növelheti.

Amennyiben a belső ellenőrzés létezésének és működésének tesztelése elmarad, a könyvvizsgáló eredendő kockázata igen magas lesz, illetve úgy is fogalmazhatnánk, hogy a kockázatának egy része a könyvvizsgálati munka megkezdése előtt beazonosíthatatlan marad. (A kockázatok értelmezése és összefüggései a következő fejezetben találhatók.)

3.3.6.1. Az ellenőrzési környezet megismerése

A könyvvizsgáló az ellenőrzési környezetre vonatkozó általános kérdésekkel megfelelő következtetésekre juthat a belső ellenőrzés létezésére, szabályozottságára, mélységére hatékonyságára vonatkozóan. Meg kell jegyezni, hogy a könyvvizsgáló ezen kérdések egy részére már a Társaság megismeréséhez kapcsolódó egyéb vizsgálati területeknél betekintést, válaszokat kaphatott. Az ellenőrzési környezet megismerésére vonatkozó főbb kérdések, azok irányai, témái az alábbiak lehetnek:

- A személyzeti és munkaügyi, valamint a szervezeti felépítésre vonatkozó kérdésekre adott válaszok figyelembe vétele.
- A vezetés létrehozta-e és fenntartja-e a becsületesség és etikus viselkedés kultúráját (315. témaszámú standard 14.a. bekezdés)?
- A vezetés figyelemmel kíséri-e a beszámoló összeállítási folyamatot? Milyen módszerekkel teszi ezt?
- A Társaságnál van-e elkülönült részleg, amely a kockázatbecslésekkel foglalkozik? Ha a gazdálkodó mérete ezt nem kívánja meg, akkor a Társaságon belül ki ítéli meg a Társaság külső és belső kockázati tényezőket és azok hatásait? Hogyan teszi ezt meg?
- Érdeke-e, illetve van-e lehetősége a vezetésnek arra, hogy a beszámolóban hibás adatokat szerepeltessen?
- A vezetés figyelmet szentel-e az (elsősorban a beszámoló elkészítésében közreműködő és azért felelős) alkalmazottak szaktudását illetően, továbbképzésük biztosított-e?
- A beszámoló készítésében résztvevők hatáskörei és felelősségkörei szabályozottak-e? Tudják-e, hogyan kapcsolódnak a Társaság egyes tevékenységei a beszámoló készítéshez?
- A számviteli rendszerben voltak-e az előző évhez képest jelentős módosítások, illetve feltárt jelentős hibák? Gyakoriak-e a helyesbítések az elszámolásokban?
- Leltározás rendszeresen történik-e, leltár készül-e a mérlegtételek alátámasztásához? Ennek folyamata szabályozott-e (számviteli politika és szabályzatai)?

A könyvvizsgáló megvizsgálja az ide vonatkozóan rendelkezésre álló dokumentumokat, interjúkat készít, és ezek eredményeit az ide vonatkozó munkapapírok kitöltésekor rögzíti. Egy nem összetett tevékenységű kis- és középvállalkozás esetében a kérdésekre érkező válaszok meglehetősen egyszerűek lesznek, de e kérdések tisztázásával megállapítható, hogy az ellenőrzési környezet megfelelő (illetve egyáltalán létezik-e) vagy sem, és mennyiben befolyásolja a könyvvizsgálati kockázatot.

3.3.6.2. Az információs rendszerek hatása könyvvizsgálati munkára

A könyvvizsgáló kettős kapcsolatban van a számítástechnikai rendszerekkel, egyrészt meg kell ismerje az ügyfél információs rendszerét, másrészt saját munkája során alkalmazhatja e technika előnyeit.

Az ellenőrzési környezet megismerését követően a következő szintet a pénzügyi beszámolás szempontjából releváns információs rendszer (beleértve a kapcsolódó üzleti folyamatokat, és a kommunikációt) megismerése jelenti. Ennek a területnek a feltérképezése szintén nem kedvelt feladat a könyvvizsgálók által, amelynek egyik oka lehet a könyvvizsgáló informatikai tudásának hiánya. Ilyen esetben, figyelemmel arra, hogy a 620. témaszámú standard alapján a terület kellő nem ismerete a könyvvizsgálót nem mentesíti a felelősség alól, a könyvvizsgáló köteles szakértőt igénybe venni. Ennek feltételeit a standard részletesen taglalja, így ezzel kézikönyvünkben nem foglalkozunk. (Ezért különösen fontos az MKVK azon ajánlása, hogy a megbízási szerződésbe bele kell venni, hogy ilyen esetekben a könyvvizsgálónak lehetőség nyílik a megbízó költségére külső szakértő alkalmazására.)

Még a legkisebb könyvvizsgálandó gazdálkodó esetében sem kerülhető el az információs rendszer megismerése, hiszen a napjainkban alkalmazott számítógépes információs rendszerek több ponton hatással vannak a könyvvizsgálati kockázat alakulására. E területen ki kell emelni, hogy az információs rendszer alatt nemcsak a könyvelést és az azt alátámasztó analitikus nyilvántartásokat értjük, hanem az üzleti folyamatokat dokumentáló és végigkísérő rendszereket, beleértve az elektronikus levelezés rendszerét is.

Nézzünk néhány példát arra, miért fontosak az előbb elmondottak:

- Kockázatot jelenthet, ha a számítógépes programot, a törzsadatokat és a tranzakciókat együtt tárolja a gazdálkodó, vagy ha üzembehelyezés előtt a program nem került megfelelő módon tesztelésre. (Sajnos a rendelkezésre álló idő hiányában a gazdálkodók sok esetben nem megfelelő és elegendő tesztelést követően kezdik meg a szoftverek „éles” használatát.)
- A megbízható adatokhoz és információkhoz a Társaságnak biztosítania kell az információs rendszer kompatibilitását, igazodnia kell a gyors technikai fejlődéshez, és új rendszerre való áttérésekhez.
- A könyvvizsgálati kockázatot növelik az adat- és rendszervédelemi hibák, például a jogosulatlan hozzáférés, manipulálás lehetőségei, illetve a mentések nem kellő biztosítása és dokumentálása.
- Az automatizált rendszereknél vizsgálni kell a beállítások megfelelőségét.
- A Társaságnál az egyes feladatkörök összevonása miatt összeférhetetlenség alakulhat ki az ellenőrzésben, így feltáratlan hibák lehetnek az elszámolásokban, illetve módot ad a csalásra, hamisításra.
- Az emberi hibák, szándékos mulasztások előfordulásának veszélye nagyobb a rendszerek kifejlesztésében, fenntartásában, adatokhoz való hozzáférésében, megváltoztatásában.
- Gyakran előfordul, hogy az ügyletek alrendszerek közötti automatikus feladás nem kellően dokumentált, engedélyezett és ellenőrzött, így a könyvvizsgáló számára nem állnak rendelkezésre azok a bizonylatok, dokumentációk, amely alapján bizonyítékokat gyűjthet, és azokat értékelheti.
- Integrált és automatizált rendszereknél az esetleges kézi adatrögzítések az elszámolásokat hibássá, átláthatatlanná és ellenőrizhetetlenné teszik. E megállapításban rejlik némi ellentmondás, hiszen egy integrált rendszer esetében a kézi adatrögzítések elvileg nem lehetségesek, illetve a rendszer hibájára utalnak.

A gyakorlatban azonban előfordul, hogy a Társaság nem tudja finanszírozni annak költségét, hogy a legkisebb elszámolási módosításokat, új egyeztető számlákat is a programozókkal oldja meg, így az integrált rendszerbe beillesztenek egy-egy kézi számlát is.

- Szintén növelik a könyvvizsgálati kockázatot a számítógépes információs rendszer vírusfertőzései, adatvesztései, a távközlési hibák, a szándékos törlések, a fizikai sérülések.

Fenitek alapján következtethetnénk arra is, hogy az IT rendszerek alkalmazása csak többletkockázatot jelent a könyvvizsgálónak. Természetesen ez nem helyes megállapítás, hiszen számos előnyt is jelent: nagy mennyiségű adatfeldolgozás, tárolás és lekérdezés, időszerű adatok, széleskörű lekérdezési és elemzési lehetőségek, pontosabb kontrollpontok meghatározhatósága. A minél kevesebb kézi feldolgozással az elírási hibák kiküszöbölhetők, a Társaság hasonló ügyleteinek egységes, következetes feldolgozását tesztelni lehet.

Az előzőekben felsoroltak megerősítik azt, hogy az információs rendszer, annak megbízhatóságának megismerésétől a könyvvizsgáló nem tekinthet el. A fent említett kockázatok alapján a következő területeket érdemes megvizsgálni az adott Társaság számítógépes információs rendszerére, illetve magára az alkalmazott könyvviteli szoftverre vonatkozóan:

- A Társaság könyvelését a Társaság alkalmazottai látják el vagy külső könyvelő cég?
- (Természetesen az IT rendszer vizsgálatának kötelezettsége alapvetően független ettől. A könyvelő cégek esetében is meg kell győződni a számítógépes rendszer megbízhatóságáról, de emellett meg kell vizsgálni a Társaság és a könyvelőiroda közötti kapcsolattartás, kommunikáció, bizonylat és adatáramlás módját, szabályozottságát is.)
- A beszámoló összeállításában használt szoftverek működésének ellenőrzése: integrált, beágyazott, párhuzamos tesztelés, egy ügylet nyomon követése, lekérdező programok stb.
- A szoftverek üzemeltetését és fejlesztését a Társaság alkalmazottja végzi, vagy külső gazdálkodó?
- A szoftverek fölötti ellenőrzés megfelelőségi vizsgálata
- A mentés és az archiválás ellenőrzése, az újrafeldolgozás lehetőségének vizsgálata
- A számítógépes információs rendszer jelentősége, lefedettsége, az egyes részek egymásra épülése
- A program biztonságos működéséhez és az adatkezeléshez elengedhetetlen a hozzáférések, és jelszavak létezésének és szabályozottságának ellenőrzése
- A számítógépek és a szoftverek működése az adott időszakban okozott-e hibákat?
- A gazdálkodó tevékenységeinek és a pénzügyi kimutatások szempontjából jelentős ügyletsoportok azonosítása, s azok végigkövetése a számítógépes információs rendszerben
- Az automatizált és kézi könyvelések kapcsolódásai, ellenőrzési pontok vizsgálata
- Az automatizált elszámolásoknál biztosított-e a dokumentálás, bizonylatok készítése és ellenőrzése
- A felhasználónak van-e jogosultsága a program módosítására?
- A felhasználó tudja-e úgy módosítani az elszámolásokat, hogy annak ne legyen nyoma?
- Az analitika és főkönyv kapcsolata, működhetnek-e egymástól függetlenül?
- Milyen típusú lekérdezésekre, importálási lehetőségekre alkalmas a szoftver?
- Milyen ellenőrzési pontok vannak a teljesség és helyesség ellenőrzésére a programban?

A fentiekben bemutatottuk, hogy a könyvvizsgálónak miért kell rendelkeznie számítástechnikai ismeretekkel az ügyfélnél történő kockázatok megítélése és a vizsgálat megtervezése érdekében.

A könyvvizsgálónak van a számítástechnikával egy másik oldali kapcsolata, amikor saját munkája során használja az információs rendszerek által nyújtott előnyöket, amivel növeli saját biztonságát és munkájának hatékonyságát.

Annak megtervezése, hogy milyen rendszert használjon a könyvvizsgáló természetesen túl nyúlik e kézikönyv keretein, de miután nagyon fontosnak és időszerűnek tartjuk a kérdést néhány gondolatot megemlítünk róla.

A könyvvizsgáló saját oldalán jellemzően a könyvvizsgálói jelentés elkészítésére, a munkapapírok összeállításra és a dokumentálásra használja. Ezen szoftverek alkalmazásához a főkönyvi kivonatok beolvasására van szükség, mintadokumentumokkal rendelkeznek a vizsgálat tervezéséhez és lebonyolításához és megadják a dokumentálás vezérfonalát. E lépésekre a későbbiek során még visszatérünk.

A könyvvizsgálói szoftverek alapvetően a főkönyvi kivonatból, mint bázisból indulnak ki, így az elemzéseknél a könyvvizsgáló jelentős korlátokba ütközhet. Amennyiben lehetőségünk van az ügyfél teljes adatállományához való hozzáférésre, akkor már adatbányász szoftverek alkalmazása is indokolt (ACL, IDEA), melyek lehetővé teszik, hogy ezen elemzések az egész folyamatban, a minta vételtől a hiba feltárásáig és kiértékeléséig számítógépes háttérrel biztosítsanak.

Napjainkban már teljesen magától értetődő (vagy legalábbis annak kellene lennie), hogy az ügyfél számítástechnikai adatai, azaz a teljes a beszámoló összeállításához szükséges adatbázisa könyvvizsgálati célokra rendelkezésre álljon, felhasználható és a különböző könyvvizsgálati szoftverekbe importálható legyen. Ennek konkrét rendelkezésre állását a cég megismerése során meg kell vizsgálni, hogy azt a tervezésnél már hasznosítani tudjuk.

Az IT vizsgálat mélységét természetesen befolyásolja a gazdálkodó mérete; kis-és középvállalkozások esetében sok esetben hiányzik a folyamatok és az ellenőrzések írásba foglalása, dokumentálása.

A számítógépes rendszerhez kapcsolódó kérdések megválaszolásával a könyvvizsgáló fel tudja mérni az informatikai rendszerből eredő kockázatát, és ehhez igazítva kell meghatározni az egyéb kockázati tényezők súlyát, valamint a lényegességet.

3.3.6.3. A könyvvizsgálat szempontjából releváns ellenőrzési tevékenységek és azok figyelemmel kísérése

A könyvvizsgálónak meg kell ismernie a könyvvizsgálat szempontjából releváns ellenőrzési tevékenységeket, amelyek azok, amelyeknek a megismerését a könyvvizsgáló szükségesnek tartja ahhoz, hogy felmérje az állítás szintjén felmerülő lényeges hibás állítás kockázatát, és megtervezze a becsült kockázatokra válaszul adott további könyvvizsgálati eljárásokat (315. témaszámú standard 20. bekezdés).

Az ellenőrzési tevékenységek kiterjedhetnek a jóváhagyások ellenőrzésére, a teljesítményellenőrzésre, az információfeldolgozás kontrolljára, a fizikai ellenőrzésekre, valamint a feladatok megosztásának ellenőrzésére. Részletesen erről a 315 témaszámú standard 1. sz. mellékletében olvashat.

A releváns ellenőrzési tevékenységek igen szemléletesen és összefoglaló módon rendszerezhetők. A rendszerezés alapjaként célszerű a mérleg és eredménykimutatás lényegesnek minősülő csoportjait használni, például:

- tárgyi eszközök,
- beszerzési folyamat és készletek,
- értékesítési folyamat és vevők, illetve árbevétel
- pénzeszközök
- bérelszámolás
- zárlati feladatok.

Természetesen a könyvvizsgáló által azonosított kockázatok és számított lényegességek alapján a releváns ellenőrzési tevékenységek csoportja pontosítható, kiegészíthető.

Az egyes ellenőrzési tevékenységek esetében javasolt az alábbiakat megvizsgálni:

- Az adott terület folyamatának áttekintése, például a tárgyi eszköz beszerzésről szóló döntéstől az eszköz elidegenítéséig a főbb bizonylatok, dokumentálás, elszámolási és ellenőrzési pontok.
- Létezés vizsgálata: az adott ellenőrzési területhez kapcsolódó tételek létezése, az ehhez kapcsolódó kockázatok, és a kockázatot mérséklő ellenőrzési tevékenységek. Például: kockázat lehet a fiktív eszközök kimutatása, amely kockázat csökkenthető tényleges mennyiségi leltározással, amely összevetésre kerül az analitikával, vagy a beszerzések engedélyeztetésének szigorításával, szabályozottságával.
- Teljesség vizsgálata, az ehhez kapcsolódó kockázatok, és a kockázatot mérséklő ellenőrzési tevékenységek. Például: létező, de meg nem jelenített bankszámlák kockázata, amely csökkenthető a főkönyvi és banki kivonati egyenlegek rendszeres egyeztetésével.
- Értékelési kérdések vizsgálata, az ehhez kapcsolódó kockázatok, és a kockázatot mérséklő ellenőrzési tevékenységek. Például kockázatot jelent a tárgyi eszköz bekerülési értékének megállapítása, amely csökkenthető a számviteli politika és szabályzatok ide vonatkozó részeinek vizsgálatával, az Sztv. szabályaival való összevetésével.

A releváns kontrollok kialakítására és bevezetésére vonatkozó könyvvizsgálati bizonyítékok megszerzését célzó kockázatbecslési eljárások tartalmazhatják:

- a gazdálkodó munkatársainak kikérdezését, amely önmagában nem elegendő.
- a konkrét kontrollok alkalmazásának megfigyelését
- dokumentumok és jelentések szemrevételezését
- az eszközök fizikai meglétének ellenőrzését
- egyenlegek harmadik fél által történő megerősítését
- az ügyletek visszakövetését a pénzügyi beszámolás szempontjából releváns információk rendszerben (számítások ismételt elvégzése).

Azontúl, hogy a releváns ellenőrzési tevékenységek létezéséről a könyvvizsgáló meggyőződik, természetesen szükséges az is, hogy ezek hatékonyan működjenek, hibák esetén megfelelő visszacsatolásokkal. „A könyvvizsgálónak meg kell ismernie azokat a főbb tevékenységeket, amelyeket a gazdálkodó a pénzügyi beszámolásra vonatkozó belső ellenőrzés figyelemmel kísérésére alkalmaz, beleértve azokat is, amelyek a könyvvizsgálat szempontjából releváns ellenőrzési tevékenységekhez kapcsolódnak, valamint meg kell ismernie azt is, hogy a gazdálkodó hogyan kezdeményezi az ellenőrzésekre vonatkozó helyesbítő tevékenységeket. A könyvvizsgálónak meg kell ismernie a gazdálkodó figyelemmel kísérő tevékenységeihez alkalmazott információk forrásait, valamint azt, hogy a vezetés mi alapján feltételezi azt, hogy az információ ésszerűen megbízható az adott cél szempontjából.” (315. témaszámú standard 22-23. bekezdések).

Ennek keretében célszerű azt megvizsgálni, hogy a vezetés kap-e és milyen módon kap értékelést, visszajelzést az ellenőrzési folyamatokról, azok hiányosságairól, illetve, hogy a visszajelzésekre a vezetés milyen javító intézkedéseket tesz meg, és ezek hogyan kerülnek beépítésre a gazdálkodó folyamaiba.

3.3.7. A Társaság könyvvezetési sajátosságainak megismerése, az alkalmazott informatikai rendszerek belső összefüggései

E terület megismerésénél az előző pontokban felvázolt területek áttekintéséből levont következtetéseket felhasználva kell a könyvvezetési sajátosságokat feltérképezni. Ide vonatkozó kérdések, területek az alábbiak lehetnek:

- A Társaság tevékenységének folyamatai és azok működése alapján a hozzájuk kapcsolódó analitika és szintetika megismerése
- Beszerzési és értékesítési folyamat szakaszai, dokumentációi és ellenőrzési pontjai
- Számviteli politika és a kapcsolódó szabályzatok áttekintése, összevetése a Társaság tényleges működési és elszámolási folyamataival, sajátosságaival

- A számviteli politika és szabályzatok változásai az elmúlt évhez viszonyítva
- Sajátos könyvelési elszámolások azonosítása, azokban feltárhatók-e hibák, ellentmondások az Sztv. és egyéb törvények szabályozásaihoz képest
- A főkönyvi könyvelési rendszer áttekintése
 - Kapcsolata az analitikákkal
 - A könyvelői program megismerése, integráltsága és a beállítások, elszámolások helyességének vizsgálata (részletesebben az informatikai rendszer vizsgálatánál)
 - Adatrögzítés módja
 - Analitikák és főkönyvek egyeztetésének gyakorisága
 - Feladások és zárások gyakorisága
 - Gyenge pontok és azok okainak azonosítása

3.3.8. Adózási helyzet

A főbb megvizsgálandó kérdések a következők:

- A Társaság milyen adóbevallások benyújtására kötelezett, ezeknek mi a gyakorisága
- A Társaság határidőben benyújtja-e a bevallásait, befizeti-e az adóelőlegeket, adók összegét
- Az önellenőrzések gyakorisága, jellegei és okai
- Az elmúlt időszakok adóhatósági ellenőrzései és azok megállapításai
- Az előző évek negatív adóalapjai és azok felhasználása
- A Társaság részesül-e adókedvezmény(ek)ben, ha igen mi a jogcíme és dokumentációja

Figyelemmel arra, hogy a MKVK jelen kézikönyvünkkel egy időben önálló kézikönyvet ad ki az adózással kapcsolatos könyvvizsgálati módszertanokról, e kérdéskörrel jelen kézikönyvünkben részletesen nem foglalkozunk.

Adótételek könyvvizsgálatának módszertani kézikönyve az MKVK honlapján megtalálható.

3.3.9. Személyzet és munkaügy

A főbb megvizsgálandó kérdések a következők:

- A foglalkoztatottak létszáma és feladatkörök szerinti megoszlása
- A fluktuáció mértéke az előző években, és azokhoz viszonyítva a tárgyidőszakban
- Munkaszerződések, munkaköri leírások létezése
- A bérszámfejtést a Társaságon belül végzik, vagy külső cég készíti el?
- A bérszámfejtő milyen módon kapja meg az adatokat, információkat, az adatok milyen ellenőrzésen esnek át, ki végzi az ellenőrzést?
- A bérszámfejtési adatok automatizált feladással kerülnek a főkönyvi kimutatásokba vagy kézzel kerülnek rögzítésre?
- Az utalványozó jogkörrel felruházott személye(k) a Társaságnál
- Sajátos bérezési formák létezése
- Ösztönzési rendszer létezése, sajátosságai

3.3.10. Környezetvédelmi kérdések

A Társaság tevékenységétől függően szükséges végiggondolni és ellenőrizni a környezetvédelemhez kapcsolódó kérdéseket:

- A Társaságra vonatkozó környezetvédelmi jogszabályok, előírások
- Környezetvédelmi bírságot kiszabtak-e a hatóságok a Társaságra, amennyiben igen, akkor mi volt az oka, és a szükséges javító intézkedéseket megtette-e a Társaság
- Garanciális, szavatossági kötelmek

- Van-e a Társaságnak nem jogszabályi előíráson alapuló, hanem önként felvállalt környezetvédelmi politikája, és ennek megtartása ró-e többlet terhet, kötelmet és kockázatot a Társaságra. Amennyiben igen, mérhető-e, becsülhető-e ennek az összege.

3.3.11. Első könyvvizsgálati megbízások - nyitóegyenlegek

Amennyiben a könyvvizsgáló a tárgyévet megelőző évben nem könyvvizsgálta az adott gazdálkodó egységet, akkor át kell tekintenie az előző időszak pénzügyi kimutatásait, és ha volt könyvvizsgálat, akkor a könyvvizsgáló által kiadott véleményt. Ennek célja, hogy a könyvvizsgáló meggyőződjön arról, hogy a nyitóegyenlegek tartalmazzak-e olyan hibás állításokat, amelyek lényegesen befolyásolják a tárgyidőszaki pénzügyi kimutatásokat. Az ellenőrzés nem azt jelenti, hogy az előző évet újra le kell könyvvizsgálni; nagyon egyszerű eljárásokat kell (lehet) alkalmazni:

- nyitó és záró adatok egyezőségének vizsgálata
- nyitó egyenlegek és az alkalmazott számviteli politika összhangjának elemzése
- a tárgyidőszaki audit eljárások érintsék a nyitó egyenlegeket, azaz például követelések vagy kötelezettségek esetében figyelni kell, hogy a nyitó egyenlegek túlnyomó többsége a kiegyenlítések hatására megszűnik-e. Nyilvánvalóan, jelentősebb „maradék” egyenlegek esetében további vizsgálatok indokoltak.

A nyitóegyenlegek vizsgálatakor a következő esetekben könyvvizsgálónak minősített véleményt kell adnia:

- Ha a könyvvizsgáló nem tud meggyőződni a nyitó adatok valóságára és megbízhatóságára vonatkozóan, akkor korlátozott záradékot kell adnia, vagy vissza kell utasítania a véleménynyilvánítást a pénzügyi kimutatásokról.
- Ha a gazdálkodó egység a tárgyidőszaki számviteli politikákat a nyitóegyenlegek vonatkozásában nem következetesen, nem a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvekkel összhangban alkalmazták; vagy a számviteli politikákban bekövetkezett változást nem megfelelően számolta el, vagy nem a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvekkel összhangban, nem megfelelően mutatták be vagy tették közzé, a könyvvizsgálónak korlátozott véleményt vagy elutasító véleményt kell adnia.
- Ha a könyvvizsgáló az elvégzett eljárások alapján arra a következtetésre jut, hogy a tárgyidőszaki pénzügyi kimutatások tartalmazzak a tárgyidőszaki pénzügyi kimutatásokat lényegesen befolyásoló hibákat a nyitóegyenlegekben, akkor ezt kommunikálnia kell a megfelelő szintű vezetés és az irányítással megbízott személyek felé. Emellett korlátozott véleményt vagy elutasító véleményt kell adnia.
- Ha az előző könyvvizsgáló minősített véleményt adott a pénzügyi kimutatásokra, akkor a könyvvizsgálónak az ebből adódó, a tárgyidőszaki pénzügyi kimutatásokban szereplő lényeges hibás állítás kockázatainak hatásait fel kell mérnie. Ha a hatások még a tárgyidőszakra is lényegesek, akkor a könyvvizsgálói véleménynek ezt tükröznie kell korlátozó vagy elutasító vélemény formájában. Természetesen az előző évi minősítés okai meg is szűnhettek a tárgyidőszakban, ekkor a tárgyidőszaki pénzügyi kimutatásról nem szükséges minősített véleményt adni.

3.3.12. Kapcsolt felek azonosítása

Az ISA 550. témaszámú standardja tartalmazza a kapcsolt felek könyvvizsgálati feladatait. Az újrafogalmazott standard a kapcsolt felekkel folytatott ügyletek kockázatainak azonosítására és a kockázatokra adott válaszokra helyezi a hangsúlyt. A standard kitér arra az esetre is, ha a vezetés által korábban nem azonosított vagy a könyvvizsgálóval nem közölt kapcsolt felek kerülnek feltárára.

A kapcsolt felek¹ vonatkozásában a könyvvizsgálónak felelőssége, hogy könyvvizsgálati eljárásokat hajtson végre annak érdekében, hogy azonosítsa, felmérje és megválaszolja a lényeges hibás állítás abból eredő kockázatait a kapcsolt felek közötti viszonyokra, a velük folytatott ügyletekre és az azokból eredő egyenlegekre vonatkozóan.

A könyvvizsgálati eljárások és tevékenységek az alábbiak:

- a) kapcsolt felek azonosítása a cégdokumentumok alapján, valamint a kapcsolt felek változásai az előző időszakokhoz képest
- b) a kapcsolt felek és a gazdálkodó egység közötti viszonyok jellegének megismerése
- c) a megkötött ügyletek feltárása, azok jellege és célja a dokumentációk alapján
- d) megismerni a kapcsolt felekkel kötött jelentős, illetve a velük kötött nem szokásos jellegű jelentős ügyletek, megállapodások engedélyezésének módját a gazdálkodó egységnél
- e) a kapcsolt felekre és a velük kötött ügyletekre vonatkozó belső kontrollok működésének vizsgálata
- f) az ügyletek elszámolásának vizsgálata, hogy azok megfelelnek-e az adott pénzügyi beszámolási keretelveknek, például a magyar számviteli törvénynek (2000.évi C. törvény)
- g) az információs rendszer alkalmasságának ellenőrzése a kapcsolt felek tranzakcióinak és egyenlegeinek elszámolása tekintetében
- h) kapcsolt felekkel folytatott tranzakciók jellegének, egyenlegeinek közzétételeit ellenőrizni, hogy azok megfelelnek-e az adott pénzügyi beszámolási keretelveknek, például a magyar számviteli törvénynek

Az ezen tevékenységekhez felhasználható dokumentumok például:

- megállapodások, keretszerződések, szerződések,
- megrendelések, számlák,
- banki bizonylatok,
- jogi megerősítések,
- a tulajdonosok és az irányítással megbízott személyek üléseinek jegyzőkönyvei,
- analitikus nyilvántartások, folyószámlák forgalmi adatai és egyenlegei
- egyenlegközlők
- adóbevallások és egyéb szabályozási szervek felé benyújtott adatok,
- belső auditorok, külső szakértők jelentései, stb.

A vizsgálatoknak természetesen a teljeskörűsége is ki kell terjednie, azaz a könyvvizsgálónak azt is figyelnie kell, hogy valamennyi kapcsolt fél azonosításra kerül-e, nem tárható-e fel eddig nem azonosított vagy a könyvvizsgálóval nem közölt kapcsolt fél. Ha eddig nem azonosított kapcsolt fél

¹ ISA 550. témaszámú standard. 10. bekezdés b) pont: „Kapcsolt fél – olyan fél, amely:

- (i) a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvek meghatározása szerint kapcsolt félnek minősül; vagy
- (ii) azokban az esetekben, amikor a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvek a kapcsolt felekre vonatkozóan minimális követelményeket állapítanak meg vagy nem állapítanak meg követelményeket:
 - a) olyan személy vagy másik gazdálkodó egység, amely közvetlenül vagy közvetetten, egy vagy több közvetítőn keresztül ellenőrzést vagy jelentős befolyást gyakorol a beszámolót készítő gazdálkodó egység felett;
 - b) olyan másik gazdálkodó egység, amely felett a beszámolót készítő gazdálkodó egység közvetlenül vagy közvetetten, egy vagy több közvetítőn keresztül ellenőrzést vagy jelentős befolyást gyakorol;
 - c) olyan másik gazdálkodó egység, amely a beszámolót készítő gazdálkodó egységgel közös ellenőrzés alatt áll azáltal, hogy:
 - i. közös az ellenőrzést gyakorló tulajdonosuk;
 - ii. közeli családtagoknak minősülő tulajdonosokkal rendelkeznek; vagy
 - iii. közös kulcspozícióban lévő vezetőkkel rendelkeznek.

Az állam (vagyis az államháztartás központi, regionális vagy helyi szervezetei) közös ellenőrzése alatt álló gazdálkodó egységek azonban nem minősülnek kapcsolt feleknek, kivéve, ha egymással jelentős ügyleteket folytatnak vagy az erőforrásokon jelentős mértékben osztoznak.”

kerül feltárássra, akkor a könyvvizsgálónak az előzőekben említett feladatokat el kell végeznie, valamint a vezetéssel meg kell vitatnia azt, hogy az adott kapcsolt fél eddig miért nem került azonosításra és fel kell mérnie ennek esetleges szándékosságát.

A kapcsolt felekkel folytatott tranzakciók esetében kiemelhető a tartalom elsődlegessége a formával szemben és a valódiság számviteli alapelvek; meg kell vizsgálni, hogy a megkötött ügyletek nem utalhatnak-e csalásra, sikkasztásra, például:

- a megállapodások nem tartalmaznak-e fiktív tételeket
- a piaci árak a szokásos piaci értéktől jelentősen eltérnek-e
- összetett ügyletekben való részvétel a pénzügyi helyzet vagy pénzügyi teljesítmény téves megjelenítése érdekében.

A könyvvizsgálónak a gazdálkodó egység kapcsolt feleivel összefüggésben a könyvvizsgálat során felmerült jelentős kérdéseket kommunikálnia kell az irányítással megbízott személyek felé (kivéve, ha valamennyi irányítással megbízott személy részt vesz a gazdálkodó egység vezetésében).

A könyvvizsgálónak a könyvvizsgálati dokumentációba bele kell foglalnia az azonosított kapcsolt felek neveit és a kapcsolt felek közötti viszonyok jellegét.

Segédlet:

- *Dokumentumtár:*
 - *Tervezési dokumentum a vállalat megismeréséhez*
 - *Pénzmosás megelőzése miatti azonosítási adatlap és nyilatkozat*

Kapcsolódó dokumentumok, amelyek az MKVK honlapján elérhetők:

- *Társasági dokumentumok*
- *A társaság szervezeti felépítése és a tevékenységéről gyűjtött információk*

4. A könyvvizsgálati terv elkészítése

Kapcsolódó standardok

- 300 *A pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatának tervezése*
- 315 *A lényeges hibás állítás kockázatának azonosítása és felmérése a gazdálkodó egység és környezetének megismerésén keresztül*
- 320 *Lényegesség a könyvvizsgálat tervezésében és végrehajtásában*
- 330 *A könyvvizsgáló válaszai a becsült kockázatokra*
- 450 *A könyvvizsgálat során azonosított hibás állítások értékelése*
- 500 *Könyvvizsgálati bizonyítékok*
- 520 *Elemző eljárások*
- 530 *Könyvvizsgálati mintavételezés*

4.1. A Könyvvizsgálati kockázatok, lényegesség meghatározása

4.1.1. A vizsgálati stratégia felállítása:

A könyvvizsgálati munka talán legfontosabb és legbonyolultabb része a vizsgálat tervezésének kérdése. E területen nagyon sok szakirodalom áll rendelkezésre, de olyan egységesen elfogadott recept nincs, amely minden vizsgálandó társaságra vagy a könyvvizsgálat minden területére alkalmazható lenne.

Kézikönyvünkben megpróbáljuk összefoglalni az ISA SME szellemében a kis és közepes méretű vállalkozások könyvvizsgálói tervezésének egy olyan módszertanát, amely egyrészt kellő biztonságot adhat a könyvvizsgálat lebonyolításához és ugyanakkor a minőségbiztosítás szempontjából is elfogadható.

A könyvvizsgáló célja az akár csalásból, akár hibából eredő, a pénzügyi kimutatások és az állítások szintjén fennálló lényeges hibás állítás kockázatainak azonosítása és felmérése, a gazdálkodó egység és környezetének – a gazdálkodó egység belső kontrollját is beleértve – megismerésén keresztül, ezáltal alapozva meg a lényeges hibás állítások becsült kockázataira adott válaszok megtervezését és végrehajtását

A könyvvizsgálat valójában arról szól, hogy kellő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezzünk annak érdekében, hogy a könyvvizsgálói jelentésben kellő bizonyossággal állíthassuk, hogy a beszámoló nem tartalmaz lényeges hibát. Ezen kijelentés természetesen kockázatokat tartalmaz, mely kockázatot nekünk a tervezés és a vizsgálat lebonyolítása során olyan szintre kell csökkentenünk, hogy az megfeleljen a szakmai elvárások által meghatározott szintnek, mely nem lehet 5%-nál nagyobb. Ahogyan azt az 500. témaszámú standard leírja, a megismerést célzó könyvvizsgálati eljárásokat „kockázatbecslési eljárásoknak” nevezik, mert az ilyen eljárások elvégzésével szerzett egyes információkat a könyvvizsgáló könyvvizsgálati bizonyítékként használhatja a lényeges hibás állítás kockázatai felmérésének alátámasztása céljából

A gazdaságos és hatékony könyvvizsgálat során a kockázatok felmérésén és definiálásán keresztül, a mennyiségi és módszertani kiválasztásokat úgy sikerül megoldani, hogy a vizsgált beszámolóban lényeges hiba, hibás állítás nem marad, amellett, hogy nem állítjuk azt, hogy a pénzügyi beszámoló teljesen hibamentes.

A vizsgálat során a helyes módszer megválasztásának biztosítania kell a könyvvizsgálati véleményben megfogalmazott ítélet helytállóságát és bizonyíthatóságát. A kockázatok felmérését a 315 témaszámú standard foglalja össze.

A könyvvizsgálati eljárások megtervezésekor a könyvvizsgáló például a következő tényezőket veszi fontolóra:

- jelentős-e a kockázat
- annak valószínűsége, hogy elő fog-e fordulni lényeges hibás állítás;

Stratégiánk megvalósítása szempontjából legfontosabb a kockázat alapú vizsgálati megközelítés. Mit is jelent ez?

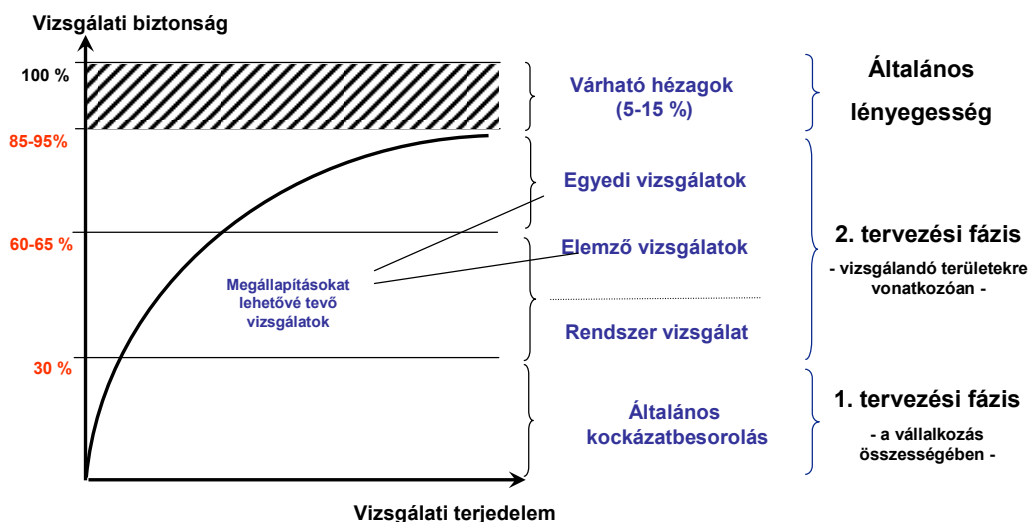
A kockázat alapú vizsgálati megközelítés jellegzetessége abban áll, hogy az a könyvvizsgálótól a vizsgálati kockázat megítélése szempontjából fontos előzetes információk tudatos kiválasztását és célzott beszerzését kívánja meg. Ha a beszámoló összeállítását egy információfeldolgozási folyamat eredményének tekintjük, akkor a tervezési szakaszban először e folyamat összes lényeges kockázatbefolyásoló tényezőjét ki kell értékelni magában a beszámolóban szereplő egyes tételek, ill. gazdasági események egyedi vizsgálata előtt.

- a) Ennek során egy lépésben előzetes információkat kell gyűjteni a rendszer környezetéről az **általános kockázati meggondolások** keretében.
- b) Ezután magát az információt feldolgozó rendszert kell **rendszervizsgálatnak** alávetni.
- c) Végül **elemző vizsgálati cselekmények** segítségével át kell nézni az adatokat és az eddigi feldolgozási eredményeket, hogy információkat lehessen szerezni a beszámolóban rejlő kockázatokról és problémás területekről.

Ennek az eljárásnak a célszerűségét olyan gyakorlati eredmények igazolják, amelyek alapján egyes esetekben a beszámolóban rejlő hibák akár 65%-a felismerhető már a vizsgálat tervezési szakaszában, ha a különböző vizsgálati cselekményeket szisztematikus kockázatelemzésbe sikerül rendezni. Általában azonban kielégítő vizsgálati bizonyosságot csak egyedi vizsgálatok alapján lehet elérni.

A vizsgálat tervezése

▪ A lehetséges legnagyobb vizsgálati biztonság

A későbbiekben még közelebbről bemutatjuk a nevezett vizsgálati cselekményeket.

4.1.2. A vizsgálati kockázattal és a lényegességi küszöbértékkel kapcsolatos kérdések

A kockázatbecslési eljárásoknak a következőket kell tartalmazniuk:

- a vezetéssel és a gazdálkodó egység olyan egyéb munkatársaival készített interjúk, akik a könyvvizsgáló megítélése szerint olyan információval rendelkezhetnek, amely valószínűleg segít az akár csalásból, akár hibából eredő lényeges hibás állítás kockázatainak azonosításában
- elemző eljárások
- megfigyelés és szemrevételezés.

A vizsgálati stratégia és tervezés kialakításához először tekintsük át a kockázatok típusait és a kockázatbecslés folyamatát, valamint meg kell határoznunk a lényegességi küszöb értéket.

A lényegesség és a vizsgálati kockázat összefügg. A vizsgálati kockázat annak a lehetőségét jelenti, hogy a könyvvizsgáló nem megfelelő könyvvizsgálói véleményt ad egy lényeges hibás adatokat tartalmazó beszámolóról.

A kockázat egy kétdimenziós fogalom, ellenőrzési értelmezése azt mutatja, hogy az egyes részterületek milyen valószínűséggel és mekkora mértékben járulnak hozzá az ellenőrzött állításban esetlegesen meglévő lényeges hibához.

Az egyik dimenzió, a bekövetkezési valószínűség, a másik dimenzió pedig a bekövetkezéskor kiváltott hatás.

4.1.2.1. Vizsgálati kockázat

A lényeges hibákat tartalmazó beszámoló hibás elfogadásának kockázata, és ezzel a korlátozás nélküli könyvvizsgálói vélemény nem helyénvaló kiadásának veszélye

A vizsgálati kockázat 2 fő komponensből áll:

- Hiba kockázat: annak a kockázata, hogy lényeges hiba található a vizsgált területen, ez az ügyfél oldalán jelentkező kockázat, a könyvvizsgáló befolyásolni nem tudja, de fel kell mérnie.
- Feltárási kockázat: annak a kockázata, hogy ezt a könyvvizsgáló nem veszi észre

A könyvvizsgálat kompetenciája a vizsgálati és a feltárási kockázat megállapítása.

A feltárási kockázat is két komponensből áll:

- annak a kockázata, hogy az elemző és rendszer vizsgálatok egy lényeges hibát nem tárnak fel
- hogy a mintavétel során egy lényeges hiba nem kerül be a mintába

A feltárási kockázat kiszűrésénél alkalmazandó sorrend:

1. kockázatelemzés
2. rendszervizsgálatok
3. elemző vizsgálatok
4. egyedi vizsgálatok

Ez a könyvvizsgálónak azt jelenti, hogy a vizsgálat során optimális ráfordítással a lehető legnagyobb bizonyosságot érjen el, mely bizonyosság esetünkben a vizsgálati kockázat komplementere, a megbízhatóság.

Ezekkel foglalkozunk az alábbiakban.

4.1.2.1.1. A lényeges hibás adatok kockázata

Ez azt a kockázatot jelenti, hogy a beszámoló lényeges hibás adatokat tartalmaz már a könyvvizsgálati munkák megkezdése előtt. A lényeges hibás adatok kockázata a vállalkozásnak a beszámoló könyvvizsgálatától teljesen függetlenül létező kockázataival áll kapcsolatban. A lényeges hibás adatok kockázatával a beszámoló általános szintjén, valamint olyan állítások szintjén kell foglalkozni, amelyek a gazdasági események, számlaegyenlegek és közzétételek bizonyos körére vonatkoznak.

A lényeges hibás adatok kockázatait az eredendő kockázat és az ellenőrzési kockázat kombinációja adja (hibakockázat). A hibakockázat felmérésére a legjobb módszer egy checklista összeállítása, mely során a cégekre, mint gazdasági rendszerre általánosan megfogalmazható kérdéseket ki lehet egészíteni az ágazat vagy cégspecifikus kérdésekkel, és melyekre adott kockázati besorolások átlagából kiszámolható a cégszintű hibakockázat. A kérdések megválaszolásához alkalmazható eszközök a cég vezetőinek kikérdezése, belső iratainak beszámolóinak, szabályzatainak áttekintése.

4.1.2.1.1.1. Eredendő kockázat

Valamely megállapításnak a hibás adatokra való érzékenységet jelenti, amely adat lehet lényeges (vagy egyenként, vagy más hibás adatokkal összevontan), feltételezve, hogy nincsenek kapcsolódó belső ellenőrzési rendszerek az ilyen kockázatok csökkentésére. Az eredendő kockázat így a beszámoló tételeinek, ill. az egyes feldolgozási folyamatoknak vagy a gazdasági eseményeknek hibára vagy manipulációra való hajlamosságát jeleníti meg, ha azt tételezzük fel, hogy nincsenek belső ellenőrzések. Az eredendő kockázatot így olyan tényezők befolyásolják, mint pl. az ágazati hovatartozás, konjunkturális helyzet, a vállalkozás mérete, a diverzifikálás mértéke, szervezettség mértéke, gazdasági helyzet, üzleti tevékenység elemzése stb. (részletesen kifejti a 315. témaszámú standard)

4.1.2.1.1.2. Ellenőrzési kockázat

Azt a kockázatot jelenti, hogy egy megállapítás olyan lényeges hibás adatot tartalmazhat (vagy egyenként, vagy más hibás adatokkal összevontan), amit a vállalkozás belső ellenőrzése nem akadályozhat meg, vagy nem tárhat fel és nem korrigálhat időben. Ez azt a kockázatot jelenti, hogy a vállalkozás által (egy bizonyos kockázat mérséklésére) kialakított ellenőrzés nem működik megfelelően, ami hibás adatot eredményezhet.

A könyvvizsgáló a belső ellenőrzésre vonatkozó ismereteket a potenciális hibás állítások típusainak azonosításához, a lényeges hibás állítás kockázatát érintő tényezők mérlegeléséhez, valamint a további könyvvizsgálati eljárások jellegének, időzítésének és terjedelmének megtervezéséhez használja fel.

A belső ellenőrzési rendszer lényeges elemei az ellenőrzési környezet és az ellenőrzési tudatosság, a könyvelési rendszer, valamint a belső ellenőrzési eljárások, úgy mint az ellenőrzési, állományi, eljárási, hozzáférési és folyamatközi ellenőrzések. Napjainkban az ellenőrzési kockázat egyik leglényegesebb eleme a vizsgált társaság IT rendszere, amivel az előző fejezetben részletesen foglalkoztunk. Az ellenőrzési rendszer szerves része az a tény, hogy a vezetés milyen szinten foglalkozik a cég kockázatainak kezelésével.

A kielégítő ellenőrzési környezet megléte pozitív tényező lehet a lényeges hibás állítás kockázatának könyvvizsgáló általi felmérésekor, és ahogy azt a 330. témaszámú standard tartalmazza, befolyásolja a könyvvizsgáló további eljárásainak jellegét, időzítését és terjedelmét

Az állítás szintjén felmerülő lényeges hibás állítás kockázatának a könyvvizsgáló általi becslése a rendelkezésre álló könyvvizsgálati bizonyítékon alapul, és a könyvvizsgálat során változhat a további bizonyítékok megszerzésével

4.1.2.1.1.3. Feltárási kockázat

Annak a kockázatát jelenti, hogy a könyvvizsgáló nem tárja fel az adott megállapításban rejlő hibás adatot, ami lényeges lehet. A feltárási kockázat a végrehajtott könyvvizsgálati eljárások megfelelő alkalmazhatóságára, hatékonyságára és megfelelő alkalmazására vonatkozik. A feltárási kockázat sohasem csökkenthető nullára a végrehajtott eljárásokban rejlő korlátok, a szükséges szubjektív megítélés és a vizsgált bizonyíték jellege miatt.

Ezeket a kockázati tényezőket megfelelő tervezéssel, a könyvvizsgálói csapat megfelelő kijelölésével, a szakmai szkepticizmus alkalmazásával, valamint az elvégzett könyvvizsgálati munka felügyeletével és felülvizsgálatával lehet kezelni.

A feltárási kockázat mértékét lényegében az alkalmazott vizsgálati cselekmények határozzák meg. Ezért gyakran két kockázati komponens egyidejű megfigyelése szükséges: **az elemző és rendszervizsgálati cselekmények végrehajtásának kockázata és az egyedi vizsgálatok végrehajtásának kockázata**. Az elemzésből adódó kockázat itt abban áll, hogy a végrehajtott elemző vizsgálati cselekmények nem tárják fel a vizsgálati területek lényeges hibáit. Ezzel szemben az egyedi vizsgálatok hatékonyságát tartalmazó kockázat részben a kiválasztott vizsgálatok végrehajtásából eredő **szűrőpróba-kockázatra** és a szűrőpróbával ki nem választott vizsgálatok végrehajtásából eredő **nem szűrőpróba-kockázatra** osztható fel.

A **kockázatok között fennálló kapcsolatot** a következő képlettel lehet matematikailag kifejezni:

Vizsgálati kockázat (VK)=Hiba kockázat HK (eredendő kockázat * ellenőrzési kockázat) *feltárási kockázat

$VK (\max 5\%) = ERK * ELK * FK$ ami egyben azt jelenti, hogy az elvárt bizonyosság legalább 95%

A vizsgálati kockázatot (VK) általában a könyvvizsgáló által megfelelőnek tartott bizonyosságaként $(1-VK)$ adják meg előre. A vizsgálat tárgyának eredendő kockázatát (ERK) és annak ellenőrzési kockázatát (ELK) a könyvvizsgáló a tényleges vizsgálat végrehajtása előtt az elemző, ill. tervezési szakaszban határozza meg. Ezen értékek alapján meghatározható az elfogadható feltárási kockázat (FK), ami a megfelelő vizsgálati cselekmények meghatározásának alapjául szolgál. Ily módon a lényegesség könyvvizsgáló általi előzetes meghatározása közvetlen befolyást gyakorol a vizsgálat kialakítására.

Például a terezés során meghatározásra kerül, hogy a cég eredendő kockázata egy közepes 40%, míg ellenőrzési kockázata az átlagosnál magasabb 60% akkor a hibakockázat 24%, annak érdekében, hogy a vizsgálati kockázat ne legyen több, mint 5% a feltárási kockázatot úgy kell meghatározni, hogy az 20% alatt maradjon. Mondjuk 15% feltárási kockázat esetében a vizsgálati kockázatunk 3,6% ami egyben azt is jelenti, hogy a bizonyossági szintünk 96,4%. Ez tehát azt jelenti a könyvvizsgálói jelentésünk felhasználója számára, hogy az auditált beszámolóban 96,4% bizonyossággal állíthatjuk, hogy az nem tartalmaz jelentős hibát.

Összefoglalva: a könyvvizsgáló különböző vizsgálati eljárásokat végez, hogy megbecsülje a lényeges hibás adatok kockázatát, és a kockázatbecslés alapján további vizsgálati eljárások végrehajtásával megpróbálja korlátozni a feltárási kockázatot.

A fentiekből következően a vizsgálati kockázat az eredendő kockázat és az ellenőrzési kockázat meghatározása után közvetlenül két tényezőtől függ:

- a vizsgálati cselekmények jellegétől és terjedelmétől (lásd a munkaprogram fejezetben)
- és az alapul vett lényegességi küszöb értéktől

4.1.2.2. A lényegesség a 320-as témaszámú standard megfogalmazása szerint

- A hibás állítások – beleértve a kihagyásokat is – akkor minősülnek lényegesnek, ha azok önmagukban vagy együttesen, – ésszerű várakozások szerint – befolyásolhatják a felhasználók pénzügyi kimutatások alapján hozott gazdasági döntéseit.
- A lényegesség megítélése az adott körülmények fényében történik, és arra a hibás állítás nagysága vagy jellege, vagy a kettő kombinációja van hatással, és
- a pénzügyi kimutatások felhasználói számára lényeges kérdések megítélése a felhasználók csoportként vett, közös pénzügyi információ-igényének figyelembevétele alapján történik.² A hibás állítások konkrét egyéni felhasználókra gyakorolt esetleges hatását nem veszik figyelembe, mert az ő igényeik igen eltérőek lehetnek

Az információ lényeges, ha annak hiánya vagy hibás állítása befolyással lehet a felhasználóknak a pénzügyi kimutatások alapján hozott gazdasági döntéseire. A lényegesség függ a tétel vagy a hiba nagyságától, amit annak hiánya vagy hibás állítása konkrét körülményei között ítélnak meg. Tehát a lényegesség inkább egyfajta küszöbérték vagy határérték, semmint olyan sajátos minőségi jellemző, amellyel az információnak rendelkeznie kell ahhoz, hogy használható legyen.

A lényegesség azt a kritikus értéket írja le, amittől kezdve a megállapított eltérés vagy a megállapított eltérések összege oly mértékben lényegesnek tekintendő, hogy az befolyásolhatja a beszámoló címzettjeinek ítéletét, és ennek megfelelően a könyvvizsgálói záradék explicit módon fogalmazandó meg, korlátozandó vagy elutasítandó, amennyiben az eltéréseket, a hibákat a beszámolót készítő vállalkozás nem szünteti meg.

Az összes vizsgálati megközelítésben fontos szerepet játszik a lényegességi küszöbérték meghatározása. Ezt a küszöböt szükségesnek tartják azért,

- hogy meg lehessen becsülni a beszámolóban elfogadható hibát,
- hogy fogódzót adjon a vizsgálati terjedelem ésszerű meghatározásához
- hogy értékelni lehessen az ismert és valószínű hibáknak a beszámolóra gyakorolt hatásait.

Az általános (az egész beszámolóra vonatkozó) lényegességi küszöbértéket használja a könyvvizsgáló

- a kockázatértékelési eljárások jellegének, idejének és mértékének meghatározásához;
- a lényeges hibás adatok azonosításához és értékeléséhez; valamint
- a további vizsgálati eljárások jellegének, idejének és mértékének meghatározásához.

A könyvvizsgálat során a lényegességet aktualizálni kell a megbízás során a könyvvizsgáló tudomására jutott minden új információval.

Mivel a lényegességi küszöbértékek meghatározása a könyvvizsgáló szakmai értékítéletén alapul, fontos, hogy a vonatkozó megfontolások megfelelően legyenek dokumentálva a megbízás tervezési szakaszában.

² Például a Nemzetközi Számviteli Standard Testület által 2001 áprilisában elfogadott „Keretelvek a pénzügyi kimutatások elkészítésére és bemutatására” jelzi, hogy egy profitorientált gazdálkodó egység esetében, mivel a befektetők biztosítják a kockázati tőkét a vállalkozás számára, az ő igényeiknek megfelelő pénzügyi kimutatások meg fognak felelni a többi felhasználó legtöbb olyan igényének is, amelyet a pénzügyi kimutatások kielégíthetnek.

Ezek a megfontolások a következők:

- az egész beszámolóra érvényes lényegességi küszöbérték;
- a gazdasági események meghatározott körére, számlaegyenlegekre érvényes szegmentált lényegességi küszöbérték,
- a lényeges hibás adatok kockázatának értékeléséhez és a további vizsgálati eljárások tervezéséhez számított mintavételi és hibahatár értékek rögzítése és az értékek újraszámítása
- a vizsgálat előrehaladtával a fenti tényezőkben bekövetkezett változások.

A lényegesség sok esetben csak szubjektíven meghatározható tényezők bevonásával határozható meg, melyben esetenként más és más konkrétum minősül minőségi tényezőnek.

Az alábbi táblázatban megadunk néhány lehetséges minőségi tényezőt.

Lehetséges minőségi tényezők	<p>Felhasználó igényeinek érzékelése. A beszámoló mely területei a legjelentősebbek</p> <p>Jövedelmezőségi trendek</p> <p>Kölcsönszerződések, szerződéses megállapodások, jogszabályi előírások és törvényi beszámolási követelmények be nem tartásából eredő hibás adatok hatása</p> <p>Menedzsmentnek adott juttatások számításának alapja (bónuszok stb.)</p> <p>Számlatételek érzékenysége a hibák vagy csalás miatti veszteségre</p> <p>Lényeges feltételes kötelezettségek</p> <p>Tevékenység volumene, a számlán feldolgozott egyes gazdasági események összetettsége és homogenitása</p> <p>Kapcsolt vállalkozásokkal kapcsolatos gazdasági események</p> <p>Esetleges törvényellenes cselekmények, szerződésszegések és érdekellentétek</p> <p>A beszámoló tételeinek fontossága, jellege, összetettsége és összetétele</p> <p>Nagyfokú szubjektivitást tartalmazó becslések, elszámolások vagy bizonytalanságok</p> <p>Vezetői elfogultság. Van-e motiváció a bevétel maximalizálására vagy minimalizálására</p> <p>Vezetés folyamatos ellenállása a pénzügyi beszámolórendszer belső ellenőrzése során tapasztalt gyenge pontok kijavítására</p> <p>A számlához kapcsolódó számviteli és jelentésbeli komplexitás</p> <p>A számla jellemzőiben az előző periódus óta bekövetkezett változások (pl. új komplexitás, szubjektivitás, eseményfajták)</p> <p>Egyenként szignifikáns, de eltérő hibás adatok kiegyenlítő hatása</p>
------------------------------	---

4.1.2.2.1. A beszámoló egészére megállapított lényegességi küszöbérték

A beszámoló egészére vonatkozó lényegességi küszöbérték meghatározásához szakmai ítélőképesség szükséges, ezért azt minden esetben a vizsgálat vezetőjének, illetve az aláíró könyvvizsgálónak kell elvégeznie.

A lényegesség értékelésének első lépéseként gyakran használnak százalékos érték-küszöböt, melyeknek a vetítési alapjai a beszámoló elemei (pl. eszközök, források, saját tőke, bevételek és ráfordítások). Ez tehát azt az értelmezést jelenti, hogy e paraméterek tekintetében a beszámolóban vélhetően bent maradt hibák az egyes főbb területeken a lényegességi küszöbérték összegig a megtervezett vizsgálatlal kiszűrhetők.

Minél magasabb a vizsgálandó társaság eredendő és ellenőrzési kockázata, annál valószínűbb, hogy hiba van a beszámolóban, tehát annál alacsonyabb mértékben kell a lényegességi küszöbértéket megállapítani.

Ezt követően figyelembe lehet venni azokat a tételeket, amelyekre az adott vállalkozás beszámolójának felhasználói hajlamosak figyelmüket összpontosítani (pl. a pénzügyi teljesítmény értékelésének céljából a felhasználók hajlamosak lehetnek a nyereségre, árbevételre vagy a nettó eszközökre koncentrálni).

Figyelembe kell venni még a vállalkozás jellegét, hogy kezdő vállalkozás-e, hol helyezkedik el iparágában és működésének gazdasági környezetében.

A vállalkozás tulajdonosi szerkezete és finanszírozási módja (pl. ha a vállalkozást kizárólag az adósságokból finanszírozzák a saját tőke helyett, akkor a felhasználók nagyobb hangsúlyt helyezhetnek az eszközökre és az azokra vonatkozó követelésekre a vállalkozás bevételei helyett).

4.1.2.2.2. Kiindulási pontok a lényegességi küszöbök meghatározásához

Az ISA 320 standard nem ad átlagszintet (benchmarkot) arra vonatkozóan, hogy a bevételek vagy kiadások milyen százalékos értékét kell használni a teljes lényegesség számításához, mert annak megítélése, hogy mi a lényeges, mindenkor a körülményeken alapuló szakmai megítélés kérdése.

Általánosan fogalmazva a lényegességi küszöbértéket meghatározó kockázatalapú súlyszámok a következő tartományokba esnek a vállalkozás átlagos működési kockázata (40-60%) esetén:

<i>Kategória</i>	<i>Súlyszámok</i>	
Árbevétel:	0,5-3,0%	(0,005-0,03)
Eszközök:	0,5-3,0%	(0,005-0,03)
Saját tőke:	3,0-5,0%	(0,03- 0,05)
Eredmény.	3,0-5,0%	(0,03-0,05)

➤ Árbevétel

Az árbevétel lényegességi döntésekben vetítési alapként való használatáról megjegyezhető, hogy a hasonló forgalmú vállalkozásoknál ugyanaz a vizsgálati terv alkalmazható a vállalkozások egyéni számviteli gyakorlatától függetlenül. Az árbevétel egyszerűbben és biztosabban megállapítható, mint a periódus (esetleg módosított) eredménye. Ezenkívül várható, hogy a forgalmi adatok időben stabilabbak maradnak, mint a vállalkozás nyeresége.

➤ Saját tőke

A saját tőke vetítési alapként való használata mellett szól alapvetően annak stabilitása, továbbá az, hogy legalábbis nagyjából függ a vállalkozás méretétől. A saját tőke azonban keveset mond a vállalkozás jövedelemtermelő képességéről, így nem veszi figyelembe a beszámoló felhasználóinak információigényét, mint pl. a vizsgált vállalkozás gazdasági helyzetének jövőbeni alakulását. Ezt az eredmény kimutatás adózás utáni eredménye teszi meg a bázis értékkel összehasonlítva.

➤ Mérlegfőösszeg

A nem nyereségorientált vállalkozásoknál a bevétel- és jövedelem alapon számított lényegességi küszöbértékek nem használhatók. Az ilyen vállalkozásoknál ezért a mérlegfőösszeg használata javasolt viszonyítási alapként. A mérlegfőösszeg előnye, hogy egy összetett mutató a vállalkozás eszközei, erőforrásai és finanszírozási forrásai tekintetében, és minden cégnél alkalmazható.

➤ Mérlegszerinti eredmény (ha van osztalékfizetés, akkor az adózott eredmény,)

A vállalkozás jövedelemtermelő képességéről adható egyik elfogadható mutató, mely csak pozitív összeg (nyerség) esetén alkalmazható a lényegesség meghatározásához.

Az egyes elszigetelt vetítési alapok és a rajtuk alapuló lényegességi küszöbértékek használata - az egyes vetítési alapok egyedi gyengeségei miatt - gyakran logikailag nem elfogadható eredményhez

vezethetnek. Ez kombinált vetítési alapok kidolgozására ösztönöz, hogy így kompenzálni lehessen az egyedi vetítési alapok hátrányait.

Az összetett vetítési alapok (azok választott átlagértéke) előnye továbbá, hogy nagymértékben védettek a manipulációtól, mert egy több elemből álló összetett érték célzottan sokkal nehezebben befolyásolható, mint az egyes különálló tényezők. A négy egymástól független mutató összetett alkalmazása a hibaeloszlás valószínűségét jobban megjeleníti.

Ez az eljárás azt az előnyt kínálja, hogy az olyan nagymértékben konstans értékek, mint a saját tőke és a mérlegfőösszeg figyelembevétele az idők folyamán viszonylag stabil lényegességi értékeket biztosít. Ugyanakkor az eredmény ingadozása is figyelembe lesz véve az adózózt nyereség bevonásával.

A kötelező érvényű lényegességi standardok hiánya jogi értelemben sebezhetővé teszi a könyvvizsgálót, mert nem hivatkozhat bizonyos normák kötelezően előírt alkalmazására. Ha hiányoznak a kötelező lényegességi standardok, akkor jogvita esetén a bíró ugyanazon probléma előtt áll, mint a könyvvizsgáló, saját mérlegelése alapján kell eldöntenie, hogy az adott tényállásban az alkalmazott vizsgálati módszerek helyes lényegességi küszöbértéket eredményeztek-e.

Lényegesen csökkentheti a könyvvizsgáló felelősségre vonásának veszélyét, ha a könyvvizsgáló társaságok saját kézikönyvükben rögzítenek a kockázat alapú lényegességi irányértékeket, és azokat láthatóan és hitelesen követnék. Reméljük erre is alkalmas többek között jelen kézikönyv alkalmazása a gyakorlatban.

A könyvvizsgálati munka tervezésekor az elfogadható lényegességi küszöbértéket a könyvvizsgáló szándékosan meghatározhatja az irányértéknél alacsonyabban. Ez csökkentheti a feltáratlanul maradó hibás állítások valószínűségét, egyúttal biztonsági mozgásteret ad a könyvvizsgálónak a könyvvizsgálat során feltárt hibás adatok hatásának értékelésekor

4.1.2.2.3. Lényegesség az egyes mérlegtételek vonatkozásában (szegmentált lényegesség)

Az általános lényegesség meghatározása nem elegendő, mert bár a vizsgálat a beszámoló egészére vonatkozik, az egyes vizsgálati cselekmények a beszámoló tételeire kell, hogy meghatározásra kerüljenek.

A könyvvizsgálat megbízható és valós eredménye érdekében a mikro és kisvállalkozások valamennyi főkönyvi számlájából, a közepes- és nagyvállalatok esetében a szegmentált lényegességi érték megállapítása után választhatók ki azok a főkönyvi számlák, amelyek adataiból az egyedi vizsgálatához mintát veszünk. Ehhez e területekre külön- külön kell meghatározni a lényegességi küszöbértéket.

A szegmentált lényegességi mérték számítása az alábbi:

Lényegességi mérték a beszámoló szintjén = X

Az egyes mérlegtételek (sorok) súlya a főösszegben = Y

Ha Y, akkor az X szorzója:

Y	X
0-5%	0,25
6-25%	0,5
26-50%	0,75
51-100%	1,0

4.1.2.2.4. Végrehajtási lényegesség

A könyvvizsgálatnak kizárólag az önmagukban lényeges hibás állítások feltárására irányuló tervezése nem veszi figyelembe azt a tény, hogy az önmagukban nem lényeges hibás állítások összessége miatt a pénzügyi kimutatások lényeges hibás állításokat tartalmazhatnak, és nem biztosít ráhagyást az esetleg fel nem tárt hibás állításokra. A végrehajtási lényegességet (amely a definíció szerint egy vagy több összeg) annak érdekében állapítják meg, hogy megfelelően alacsony szintre csökkentse annak valószínűségét, hogy a pénzügyi kimutatásokban szereplő nem helyesbített és fel nem tárt hibás állítások összessége meghaladja a pénzügyi kimutatások egészére vonatkozó lényegességet

4.1.3. A rendszer és elemző vizsgálatok szerepe a könyvvizsgálat tervezésekor

A kockázatbecslés és a lényegességi küszöbérték meghatározása után egyértelműen kiderül, hogy az adott területen szükséges-e egyedi vizsgálat az elérendő bizonyosság érdekében. Miután az egyedi vizsgálatok jelentik a könyvvizsgálat leg időigényesebb területét a beszámoló egyes tételeinél célszerű és szükséges megvizsgálni a rendszer és elemző vizsgálatok alkalmazásának lehetőségeit.

4.1.3.1. Rendszervizsgálat

Amint azt a 3.2. pontban említettük, a könyvvizsgálónak rendszervizsgálat segítségével elemeznie kell az ügyfél elsődleges számviteli adatait rögzítő feldolgozó rendszerét, hogy benyomást szerezzen annak működőképességéről, és így a feldolgozott gazdasági események hibakockázatáról. Mivel a rendszervizsgálat eredményei a vizsgálat további tervezésének alapjául szolgálnak, és mivel a rendszervizsgálat eredménytől független vizsgálatként már a beszámoló elkészülése előtt végrehajtható, ezért általában az évközi vizsgálat keretében megtörténik.

A rendszervizsgálat tárgyat a számvitelre vonatkozó belső ellenőrzési rendszer megfelelő kialakítása és hatékonysága, a működésvizsgálat képezi. Ezek kiterjednek a feldolgozási rendszerben tervezett és gyakorlatban megvalósított összes olyan ellenőrzésre, amelyek bevezetése az információfeldolgozás céljának megfelelő lebonyolítását hivatott biztosítani.

A belső ellenőrzési rendszer kialakítása magában foglalja először is az ellenőrzési környezet, a folyamatba épített belső ellenőrzés, a vezetői ellenőrzés megszervezését, független belső ellenőrzés létrehozását.

Ezután következik a gazdasági események rögzítését, feldolgozását és dokumentálását szolgáló összes utasítást és eljárást magában foglaló könyvelési rendszer értékelése. A szervezettség és az automatizálás foka egyrésztől függ a vállalkozás méretétől, de mindenekelőtt a feldolgozási művelet módjától, az alkalmazott IT rendszertől. Ennek fokozott bonyolultsága esetén indokolt lehet e feladatra külön informatikai szakértőt is bevonni a munkába.

A rutinszerű feldolgozási eljárások általában nagymértékben szabványosítva vannak; ide tartoznak: a fizetési forgalom, valamint az árubeérkezés és az anyagkiadás műveletei. A nem rutinszerű műveletek feldolgozása, pl. a céltartalékok értékelése, követelések és készletek értékelése, idegen pénznembe történő átszámítások stb. sokkal kevésbé van formába öntve a könyvelési rendszerben, így a feldolgozó és a belső ellenőrzési rendszer vizsgálata ilyen esetekben egyáltalán nem vagy kevésbé nyújt adalékot a hiba kockázat megítéléséhez.

A belső ellenőrzési rendszer vizsgálatával a könyvvizsgáló megpróbálja felhasználni a vállalat belső felügyeleti rendszerének részeit a beszámoló vizsgálatához. A cél az, hogy a belső ellenőrzési rendszer minőségére és hatásosságára vonatkozó előzetes információk segítségével megbecsülje a megfelelő vizsgálati területek ellenőrzési kockázatát, és meghatározza a további vizsgálati cselekmények volumenét.

4.1.3.2. Elemző vizsgálatok

A rendszervizsgálat mellett a szakma vizsgálati normái előírják az elemző vizsgálati cselekmények végrehajtását a beszámoló vizsgálatának keretén belül. Az elemző vizsgálati cselekmények célja a vállalkozás adatainak értékelése az adatok időbeni egymáshoz való viszonyításával vagy egyéb pénzügyi vagy nem pénzügyi tényezőkhöz való kapcsolatának vizsgálatával, nevezetesen az időösszehasonlítás (bázis és tárgyév adatai) és az ágazati átlagértékekkel való összehasonlítás módszerével. Ezzel csökkenteni lehet a gazdasági események szintjén végzendő bizonyító erejű vizsgálati cselekmények – és ezzel az alapvető egyedi vizsgálatok – terjedelmét.

Az 520. témaszámú standard szerint:

Az „elemző eljárások” kifejezés a pénzügyi információk értékelését takarja, ami a pénzügyi és nem pénzügyi adatok közötti ésszerű kapcsolatok tanulmányozását jelenti. Az elemző eljárások körébe tartozik azoknak a változásoknak és összefüggéseknek a vizsgálata is, amelyek nincsenek összhangban más releváns információkkal, vagy lényegesen eltérnek a prognosztizált nagyságrendektől

Az általános kockázati megfontolások alapján megfogalmazott értékelési hipotézisekre építve az előzetes beszámoló adatainak elemző áttekintésével már a vizsgálat tervezési szakaszában lehetőleg részletes, a vizsgálathoz kapcsolódó előzetes információkat kell szerezni a vállalkozás vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről. Ezenkívül a beszámoló adatainak ilyen kiértékelése az első felismeréseket kínálhatja a vizsgálati területekhez kapcsolódó kockázatokról, pl. túlzott kapacitások a tárgyi eszközöknél, túl nagy állományok a készleteknél, a kimutatott követelések esetlegesen szükséges leértékelése, fenyegető likviditási szűk keresztmetszetek, feltűnő jelenségek a ráfordítások és bevételek struktúrájában, amelyek felhasználhatók a vizsgálat súlypontjainak meghatározásánál. Fordítva pedig az olyan plauzibilis eredmények, amelyek nem mutatnak szokatlan eltéréseket az alapul vett összehasonlítási értékektől, elsőként utalhatnak arra, hogy mely vizsgálati területeken lehet adott esetben korlátozni a vizsgálati cselekmények terjedelmét.

A vizsgálat lefolytatásakor elemző vizsgálati cselekményeket kell alkalmazni az egyes számlaegyenlegek valódiságának, alátámasztottságának vagy a gazdasági események jellegének vizsgálata céljából.

Az előzetes beszámoló adatainak a vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzet értékelése céljából történő megfelelő kiértékelése figyelembe veszi azt, hogy a vállalkozás gazdasági helyzete erősen befolyásolhatja a beszámoló hibakockázatát. Itt a vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetnek a vizsgálati kockázat becslése szempontjából vett lényegessége azon az általános felismerésen alapul, hogy a gazdasági helyzet romlása olyan vállalkozói kockázatokat hozhat, amelyek a beszámolóban is lecsapódnak. Így például a forgalom csökkenése azt eredményezheti, hogy a vállalkozásnál túlzott állományok mutatkoznak a készleteknél és/vagy fölösleges kapacitások mutatkoznak a termelés területén, ami a beszámoló vizsgálata szempontjából magasabb eredendő kockázatot jelent.

Az egyszerű elfogadhatóság tesztek nagyon egyszerű számítási algoritmusokat foglalnak magukban, amelyek jelentős könyvvizsgálói ráfordítások nélkül végrehajthatók. Ilyenkor a könyvvizsgáló személyes tapasztalati értékei összehasonlító értéként szolgálnak, amelyek szubjektív jellege azonban mégsem engedi meg az ebből eredő végleges következtetések levonását.

Nem kíván említésre méltóan nagyobb ráfordítást a tapasztalt adatoknak az előző évi értékekkel való összehasonlítása sem. A könyvvizsgálónak teszteléssel kell vizsgálnia, ha az adatok az előző évi értékektől az előre meghatározott értéknél, már 10%-nál nagyobb mértékben eltérnek.

Fontos elemzési feladat a vezetés által készített terv és a beszámoló összehasonlítása, vagy hasonló ágazatban dolgozó vállalkozások mutatóinak összehasonlítása anyaghányad, bérhányad, árres vonatkozásában. Ezek figyelembevételével az egyedi vizsgálatok meghatározásánál kiemelkedő jelentőséggel bírnak.

A kockázatbecslési eljárásként végrehajtott elemző eljárások a gazdálkodó egység olyan aspektusait azonosíthatják, amelyekről a könyvvizsgálónak nem volt tudomása, és segíthetnek a lényeges hibás állítás kockázatainak felmérésében, a becsült kockázatokra adott válaszok kialakításának megvalósításának megalapozása érdekében. A kockázatbecslési eljárásként végrehajtott elemző eljárások pénzügyi és nem pénzügyi információkat egyaránt tartalmazhatnak, például az árbevétel és az eladótér nagysága vagy az értékesített áruk mennyisége közötti kapcsolatot.

A könyvvizsgálónak a könyvvizsgálat végéhez közeli időpontban olyan elemző eljárásokat kell megterveznie és végrehajtania, amelyek segítséget nyújtanak a könyvvizsgálónak az arra vonatkozó átfogó következtetés kialakítása során, hogy a pénzügyi kimutatások összhangban vannak-e a könyvvizsgáló gazdálkodó egységről szerzett ismereteivel

Az elemző eljárások alapján az egyéb könyvvizsgálati eljárások végrehajtására például olyan esetekben lehet szükség, amikor a vezetés nem tud magyarázatot adni, az elemzés során felvetődött kérdésekre, vagy amikor a magyarázat a vezetés válaszai szempontjából releváns, megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékkal együtt nem tekinthető megfelelőnek.

4.1.4. Egyedi vizsgálatok

A lényeges egyedi vizsgálatok alatt az egyes gazdasági eseményeknek a bizonylati szintig történő vizsgálata értendő. Ezekkel az egyedi vizsgálatokkal a könyvvizsgálónak a vizsgálat lebonyolítása során kielégítő bizonyosságot kell szereznie arról, hogy a gazdasági események, a vagyontárgyak és az adósságok a jellegük, mennyiségük és értékük szerint teljes körűen és helyesen vannak a könyvelésben rögzítve. Bizonyos, hogy a vagyontárgyak és az adósságok valóban léteznek, a beszámolóban megfelelően vannak értékelve, és hogy a gazdasági eseményeknél, ahol szükséges volt megfelelő időbeli elhatárolásokat alkalmaztak.

Az egyedi vizsgálatok lebonyolítása során a következő eljárások jöhetnek szóba:

- betekintés a vállalkozás dokumentumaiba, valamint a lényeges vizsgálati tárgyak szemrevételezése;
- az eljárások vagy az egyes intézkedések megfigyelése;
- interjúk és igazolások beszerzése;
- számítások.

Az egyedi vizsgálatok nagy előnye abban áll, hogy ha helyesen alkalmazzák őket, akkor egzakt módon mérhető bizonyosságot és pontosságot biztosítanak. Az egyedi vizsgálatoknál jellegüktől függően a tervezéskor ki kell jelölni azok mértékét is, mely lehet teljes körű, szűrőpróba szerinti mintavétel vagy tudatos kiválasztás.

Ugyanakkor e vizsgálati cselekmények különösen magas költsége a lehető legszűkebb terjedelemben való alkalmazásuk mellett szól.

A kockázatorientált vizsgálati modell értelmében az egyedi vizsgálatok terjedelmét így változóznak kell tekinteni, amit a rendelkezésre álló előzetes információk figyelembevételével hozzá kell igazítani a hibakockázat várt mértékéhez az előre rögzített megbízhatósági szint mellett.

Ha az általános kockázati megfontolások, a rendszervizsgálatban tapasztaltak és az elemző vizsgálati cselekmények az egyes vizsgálati objektumok vonatkozásában magas hibakockázatot jeleztek, akkor a véleményezés kielégítő biztonságának eléréséhez megfelelő, nagy szűrőpróba-terjedelmet kell választani. Ha azonban a rendszervizsgálatból és az elemző vizsgálati cselekményekből alacsony hibakockázatra lehet következtetni, akkor erősen korlátozni lehet az egyedi vizsgálati cselekményeket. Ennek során figyelembe kell venni, hogy a vizsgálat gazdasági folyamatot jelent, azaz a könyvvizsgálónak elfogadható időkereten belül és a költségkorlátozások figyelembevételével kell ítéletét meghoznia. Ezért mindenekelőtt hatékony vizsgálati módszerekkel kell mérlegelnie, azaz olyan

eljárásokat kell alkalmaznia, melyeknél az ítéletalkotás költségei és az ítéletalkotás haszna között elfogadható arány áll fenn. Ez még jobban megvilágítja a kockázatorientált vizsgálati megközelítésnek a gazdaságossággal és a lényegesség elvével fennálló kapcsolatát a könyvvizsgálat keretében. Ez azért is fontos hangsúlyozni, mert a Magyar Könyvvizsgálói Kamara Minőségellenőrzési Bizottságának tapasztalatai szerint a lényegességi küszöbértékek helytelen megállapítása miatt nálunk a túlzott méretű egyedi vizsgálat jellemző.

4.1.4.1. Az ügyfélorientált vizsgálati terv kialakítása

A vizsgálati megközelítések általános célja, hogy ügyfélre szabott vizsgálati stratégiát állapítsanak meg, hogy elérhető legyen az előre megállapított vizsgálati bizonyosság.

Ennek során előnyben kell részesíteni az előbbieket során már említett kockázatorientált eljárásmodot, ami szükségessé teszi az ügyfél környezetének és ellenőrzéseinek megismerését, és azok hatékonyságának megítélését. Kiegészítő lényegi vizsgálati cselekmények szükségesek az olyan helyeken, ahol az ügyfél saját ellenőrzései nem mondhatók kielégítőnek, valamint a könyvvizsgáló által különösen kockázatosnak tartott tételeknél.

Az egyedi tervezés sarokpontjai általában a következők:

- A könyvvizsgálati megbízás céljainak azonosítása
- Az üzleti és beszámoló kockázatok rögzítése;
- Az azonosított kockázatok szempontjából egyeztetett vizsgálati cselekmények végrehajtása;
- A vizsgálat eredményeinek megfogalmazása és az elért vizsgálati minőség értékelése.

A különböző lehetséges hibaforrások (teljes körűség, bizonyíték, könyvelés, leírás, értékelés, kimutatás) alapján vizsgálati területenként kockázateértékelést kell végrehajtani

Ehhez a csalás, hamisítás vagy hiba miatti hibás kimutatás kockázatát értékelni kell minden lényegesnek tekintett tételre, hogy a **jellemző kockázatok** azonosításához meg lehessen határozni a releváns gazdasági eseményeket. Ilyen jellemző kockázatok akkor kell feltételezni, ha olyan tényekre derült fény, amelyek lényegesen növelik egy tétel lényegesen hibás kimutatásának valószínűségét, hiszen minden egyes tételre fennáll a hibás kimutatás kockázata.

Ha nem volt felismerhető ilyen jellemző kockázat, akkor a vizsgálati megközelítés az eredendő megbízhatósági szintből indul ki, a további kockázateértékelés és a további feldolgozás során az adott tételnél a maximális eredendő megbízhatóságot állapítja meg. Ez azonban már nem áll fenn, mihamarabb egy tételnél valamilyen kockázatra derült fény.

Az elmondottak könnyebb alkalmazhatóságának érdekében egy esettanulmányban bemutatjuk a tervezés fenti menetét, a mellékelt tervezési munkapapír pedig tartalmazza az egyedi vizsgálatok lehetőségeit mérlegsorankénti bontásban.

4.1.5. A könyvvizsgálat személyi és időbeli tervezése

A könyvvizsgálati tervezésnek nagyon fontos eleme, hogy már a tervezés során bizonyosak lehessünk abban, hogy a munka lebonyolítására a könyvvizsgálónak a megfelelő időben, a megfelelő személyek a szükséges időtartamban rendelkezésre álljanak.

Az átfogó könyvvizsgálati stratégia kialakításának a folyamata a könyvvizsgálót abban is támogatja, hogy - a könyvvizsgáló kockázatbecslési eljárásainak eredményeitől függően meghatározza a könyvvizsgálat személyi feltételeit és időbeli ütemezését, kitérve olyan tényezőkre, mint például:

- az egyes könyvvizsgálati területeken alkalmazandó erőforrásokat, mint például a megfelelő tapasztalattal rendelkező csoporttagoknak a magas kockázatú területeken történő alkalmazását, valamint szakértők bevonását az összetett ügyekben
- a konkrét könyvvizsgálati területekre csoportosítandó erőforrások mennyiségét, mint például a leltározás lényeges helyszíneken történő megfigyelésével megbízott csoporttagok számát, a csoportauditok esetében az egyéb könyvvizsgálók által elvégzett munkák áttekintésének terjedelmét, vagy a magas kockázatú területekre csoportosítandó könyvvizsgálati költségvetést órákban kifejezve
- azt, hogy ezeket az erőforrásokat mikor használják fel, például az évközi könyvvizsgálati szakaszban vagy a kulcsfontosságú zárási időpontokban, továbbá
- azt, hogy ezeket az erőforrásokat hogyan menedzselik, irányítják és felügyelik, mint például, hogy várhatóan mikor tartanak csoporttájékoztató és összefoglaló megbeszéléseket; a megbízásért felelős partner és a menedzser áttekintései hogyan zajlanak majd (például a helyszínen vagy a helyszínen kívül); és hogy végezzenek-e a megbízáshoz kapcsolódó minőségellenőrzéseket.

Ennek érdekében végig kell menni a könyvvizsgálat lebonyolításának valamennyi lépésén és rögzíteni kell a tervezés során megállapított és figyelembe vett kockázatok és vizsgálati program alapján a vizsgálatához szükséges órákat.

Ez a tervezési lépés azon túlmenően, hogy segít a munkák megfelelő beosztásában egyrészt biztosítja a vizsgálat gazdaságos lebonyolítását, másrészt a későbbiek során egy külső minőségellenőrnek is kellő információt adhat arra vonatkozóan, hogy a tervezett vizsgálati cselekmények az adott társaság adott évi mérlegszámla tételeihez elegendőnek minősülnek.

E kalkulációt célszerű elvégezni a vizsgálat lebonyolítását követően is, egyrészt a következő évi tervezés érdekében, másrészt lehetőséget ad arra is, hogy az ügyféllel kellő alapossággal tudjuk megvitatni a következő évi vizsgálat lebonyolításához szükséges időráfordítást és annak költségvonzatát. Ez tehát azt is jelentheti, hogy egy esetlegesen szükséges díjemelést ezen adatok birtokában és a többletráfordítás indoklásával, nagyobb biztonsággal érhetjük el.

A kis gazdálkodó egységek könyvvizsgálatára vonatkozó átfogó könyvvizsgálati stratégia kialakítása nem szükségszerűen összetett vagy időigényes folyamat; ez a gazdálkodó egység méretétől, a könyvvizsgálat összetettségétől és a megbízásért felelős munkacsoport méretétől függ. Például az előző könyvvizsgálat befejezésekor készített azon rövid memorandum, amely a munkapapírok áttekintésén alapul és kiemeli az éppen befejezett könyvvizsgálat során azonosított kérdéseket, és amelyet a tulajdonosvezetővel folytatott megbeszélések alapján a tárgyidőszakban aktualizálnak, szolgálhat az aktuális könyvvizsgálati megbízás dokumentált könyvvizsgálati stratégiájaként, ha azt lefedi.

4.2. A hiba meghatározása és könyvvizsgálati mintavétel módszertana

4.2.1. A hiba definíciója a könyvvizsgálatban

A könyvvizsgálati munka legfontosabb mozzanata: a könyvvizsgálatra előterjesztett dokumentumok hibatartalmának feltárása. Erről szól a tervezés folyamata így annak lezárását követően a hibával és a hiba megtalálásával kapcsolatos elméleti kérdésekkel foglalkozunk.

Az auditálás folyamata egyrészt hibavadászat, másrészt hibaelemzés. E folyamat véleményezett eredménye a könyvvizsgáló kockázata és felelőssége.

A hiba olyan eltérés egy adott minta - könyvelési számla, számlacsoport, vagy számlaosztály adatállományában az auditált értékhez mérten, amely származhat hibás adatrögzítésből, szisztematikus rendszerhibából, vagy csalásból, hamisításból.

A könyvvizsgáló a hibát nem a végleges állapotot tükröző állományból állapítja meg, így a hibavizsgálat folyamatában keletkezett eltérések jegyzőkönyvezhetők és dokumentálhatók. Ennek lényegessége az ügyfél végleges kockázati mértékeinek: eredendő és ellenőrzési kockázat megállapításában, valamint a várható hiba számszerűsítésében van, a következő könyvvizsgálat tervezésekor.

A hiba felfedése függ:

- a könyvvizsgálati munka tervezési folyamatában elvégzett átfogó kockázatfelmérő- és elemző munka hatékonyságától,
- a kockázatok helyes felmérésén alapuló mintavételi eljárástól,
- a könyvvizsgáló statisztikai módszerekben való jártasságától,
- a reális kockázati szintnek megfelelő elemszámú mintavétel pontos végrehajtásától, vagyis, hogy a könyvvizsgálat gazdasági jövedelmezőségét a mintavételi - és elemzési munka megtakarításában látjuk.

A hiba, vagyis a könyvelésben rögzített érték és az auditált érték közötti különbség mindig előjeles, alul-vagy felülértékelés.

A hiba megállapítása kétirányú közelítéssel történik, egyrészt a kiválasztott tételek egyedi vizsgálata során az alapbizonylati szintű dokumentáció alapján, másrészt a mintavételezett tételek egyedi vizsgálata során a szükségesnek ítélt dokumentációk alapján.

Abban az esetben, ha az észlelt eltérés azt mutatja, hogy a könyvelésben rögzített adat értéke nagyobb, mint az auditált érték, akkor felülértékelésről, vagy fordítva, amikor az eltérés azt mutatja, hogy a könyvelésben rögzített adat értéke kisebb, mint az auditált érték, akkor alulértékelésről beszélünk.

Szándékosan hangsúlyozzuk az adat értékét, hiszen mind a hibadefiníciós-, mind a mintavételi és mind hibaelemzési javaslatunk a MUS (Monetary Unit Sampling) módszert követi. Ebben a rendszerben, amelyet könyvvizsgálati célra fejlesztettek ki, középpontban az egységnyi devizaérték: Ft, USD, EUR... áll.

Az egységnyi pénzürtéknek kitüntetett szerepe abban van, hogy mind a mintavételezés esetében, mind a hibaelemzés esetében a sokaság bármely eleme, más jellemzőjétől, egyedi sajátosságától függetlenül egyenlő eséllyel kerül egy mintába és a mintában talált hiba kivetíthető a teljes sokaságra.

A hibakockázat összefoglalása az alábbiak szerint alakul:

Vizsgálatok	Hibakockázat			
	Minimális	Alacsony	Közepes	Magas
<i>Lényegi vizsgálati cselekmények jellege és terjedelme</i>	Vizsgálati cselekmények minimális terjedelemben	Vizsgálati cselekmények a tervezésben számított terjedelemben	Vizsgálati cselekmények bővített terjedelemben	Vizsgálati cselekmények olyan terjedelemben, ahogy azt az elvárt bizonyosság kívánja
<i>Elemző vizsgálati cselekmények és adatelemzés</i>	Azt a feltételezést alátámasztani képes elemző vizsgálati cselekmények, hogy lényeges hibák előfordulása nem várható (pl. mutatószám vagy trendelemzés).	A lehetséges eltéréseket nagyobb valószínűséggel feltáró elemző vizsgálati cselekmények,	Olyan elemző vizsgálati cselekmények, melyek arra készültek, hogy megbecsüljék az esetleges eltérések monetáris hatásait.	Az elemző vizsgálatok itt általában nem megfelelőek a kívánt vizsgálati bizonyosság elérésére.
<i>Egyedi vizsgálatok</i> Miután ez szubjektív és csak konkrétan céghez kötött, ezek kijelölése a könyvvizsgáló szakmai döntésén alapulnak	Lényegi vizsgálati cselekmények csak akkor, ha elemző vizsgálati cselekményekkel nem lehet kielégítően alátámasztani azt a feltételezést, hogy nincsenek lényeges eltérések, vagy a szakmai előírások egyedi vizsgálatokat kívánnak.	Az esetleges lényeges hibák feltárásához elegendő, terjedelmesebb egyedi vizsgálatok.	Terjedelmesebb egyedi vizsgálatok az esetleges lényeges hibák feltárására és szükség esetén azok monetáris hatásainak becslésére.	Még terjedelmesebb egyedi vizsgálatok, hogy a lényeges hibákat pontosabban lehessen számszerűsíteni.

4.2.2. Mintavételi eljárás célja és módszere

Már kézikönyvünkben is szó volt arról, hogy a könyvvizsgálat nem jelent tételes ellenőrzést a pénzügyi beszámoló tekintetében, hanem annak biztosítékát, hogy a beszámoló nem tartalmaz lényeges hibás állítást. Ez egyben azt is jelenti, hogy a fent említett tesztelési módszereken kívül az egyedi vizsgálatokat tekintve is valamilyen szinten mintát kell venni a gazdasági eseményeket alátámasztó bizonylatokból. A mintavétel nagyságáról és lehetséges módszereiről szól ez a fejezet. A mintavétel szükségességét indokolja a könyvvizsgálat hatékonyságának növelése, gazdasági és időbeni szempontok

A könyvvizsgálati mintavételezés alkalmazásakor a könyvvizsgáló célja, hogy ésszerű alapot nyújtson számára arra a sokaságra vonatkozó következtetések levonásához, amelyből a mintát kiválasztja.

A mintavétel folyamata a következő munkaszakaszokból áll:

1. a könyvvizsgálati minta kialakítása,
2. a minta kiválasztása,
3. a kontrollok és az adatok teszteléseinek végrehajtása
4. a minta eredményeinek az értékelése.

A könyvvizsgálati eljárás céljának a követelményei szerinti, könyvvizsgáló általi figyelembevétele magában foglalja annak világos megértését, hogy mi minősül eltérésnek vagy hibás állításnak, annak érdekében, hogy az eltérések értékelésében vagy a hibás állítások kivetítésében minden olyan feltétel és csak olyan feltétel szerepeljen, amely a könyvvizsgálati eljárás célja szempontjából releváns. Például az adatok követelések létezésével kapcsolatos tesztelése, mint például a megerősítés során, a vevő által a megerősítés időpontját megelőzően teljesített, de az ügyfélhez csak röviddel ezen időpontot követően beérkezett fizetések nem minősülnek hibás állításnak. A vevőszámlák közötti téves feladás sem befolyásolja a követelések teljes egyenlegét. Ezért lehet, hogy ezt nem helyénvaló hibás állításnak tekinteni ezen konkrét könyvvizsgálati eljárás mintái eredményeinek értékelésekor, annak ellenére, hogy fontos hatást gyakorolhat a könyvvizsgálat egyéb területeire, mint például a csalás kockázatának vagy a kétes kintlévőségekre képzett tartalék megfelelőségének felmérésére.

Egy sokaság jellemzőinek figyelembevételekor, kontrollok tesztelése esetén, a könyvvizsgáló a releváns kontrollokra vonatkozó ismeretei vagy a sokaságból származó kismennyiségű tétel vizsgálata alapján felméri az eltérés várt szintjét. Ennek a felmérésnek a célja a könyvvizsgálati minta kialakítása és a minta méretének meghatározása. Például ha az eltérés várt szintje elfogadhatatlanul magas, a könyvvizsgáló rendszerint úgy fog dönteni, hogy nem hajtja végre a kontrollok teszteléseit. Hasonlóképpen, adatok tesztelése esetén a könyvvizsgáló felméri a sokaságban előforduló várt hibás állítást. Ha a várt hibás állítás szintje magas, a 100%-os vizsgálat vagy nagy mintaméret alkalmazása lehet megfelelő az adatok teszteléseinek végrehajtásakor.

Gyakorlati oldalról a könyvvizsgálat hatékonysága azon alapszik, hogy a lehető legköltséghatékonyabb módon megszerezzük azt a minimális könyvvizsgálati bizonyosságot, ami elegendő a könyvvizsgálói vélemény kialakításához. Ebből a célból formalizált könyvvizsgálati mintavételi eljárásokat dolgoztak ki, amelyek teljesen megszokottakká váltak a könyvvizsgáló cégek többségénél. A könyvvizsgálati mintavétel minden audit-megbízásnál való alkalmazása számtalan előnyt jelent a könyvvizsgálók számára. Ezek a következők:

- következetes módszer kialakítása a könyvvizsgálat egyes területeire;
- olyan keretet ad, amin belül megszerezhető a kellő könyvvizsgálati bizonyosság;
- rákényszerít a könyvvizsgálati gondolkodás tisztázására annak meghatározásában, hogyan lehet elérni a könyvvizsgálat célját;
- minimálisra csökkenti a túlzott mértékű könyvvizsgálat kockázatát;
- megkönnyíti a munkapapírok gyors átnézését.

4.2.2.1. Fogalmak

A ***mint***a, a klasszikus definíció alapján, egy statisztikai sokaság meghatározott számú egyedének kiválasztása, a kiválasztott egyedek összessége.

Az 530. témaszámú standard szerint:

A „***könyvvizsgálati mintavételezés***” (mintavételezés) esetében a könyvvizsgálati eljárás a számlaegyenleg vagy adott tranzakciótípus 100%-ánál kevesebbre terjed ki oly módon, hogy minden mintavételezési egységnek van esélye a kiválasztásra. Ez lehetővé teszi a könyvvizsgáló számára, hogy a kiválasztott tételek egyes jellemzőire vonatkozóan könyvvizsgálati bizonyítékot szerezzen és értékeljen és így következtetéseket tudjon levonni arról a sokaságról, amelyikből a mintát vették, vagy segíteni tudjon az ilyen következtetések kialakításában. A könyvvizsgálói mintavételezés lehet statisztikai vagy nem-statisztikai jellegű.

Sokaság – adatok teljes halmaza, amelyből egy mintát kiválasztanak, és amelyre vonatkozóan a könyvvizsgáló következtetéseket kíván levonni.

Mintavételezési kockázat – annak kockázata, hogy a könyvvizsgáló egy minta alapján levont következtetése eltérhet attól a következtetéstől, amelyet akkor vonna le, ha ugyanazt a könyvvizsgálati eljárást a teljes sokaságra vonatkozóan végrehajtaná.

Ez a következőket eredményezheti:

- „Hibás elutasítás kockázata” (amit alfa kockázatnak is neveznek), ami akkor merül fel, ha a **minta** magasabb szintű hibakockázatot mutat a ténylegesnél. Ezt a helyzetet általában kiegészítő könyvvizsgálói munkával lehet megoldani. Ez a kockázat befolyásolja a könyvvizsgálat **hatékonyságát**, de nem szabad érintenie az eredményként megszülető könyvvizsgálói vélemény érvényességét.
- „Hibás elfogadás kockázata” (amit béta kockázatnak is neveznek), amikor lényeges hiba nincs feltárva egy sokaságban, mert a mintába nem sikerült elegendő mennyiségű hibát tartalmazó elemet beválogatni. Ez a könyvvizsgálat **hatékonyságát** befolyásoló kockázat statisztikai mintavételi eljárásokkal számszerűsíthető. Bár előfordulhat, hogy indokolatlanul korlátozás nélküli könyvvizsgálói jelentés kiadására kerül sor, de az ilyen hibákat más kiegészítő könyvvizsgálati eljárásokkal kell feltárni (feltételezve, hogy a mintanagyság a feltárási kockázat szintjének megfelelő).

Nem mintavételezési kockázat – annak kockázata, hogy a könyvvizsgáló bármely, a mintavételezési kockázattal nem kapcsolatos okból hibás következtetést von le.

Mintavételezési egység – a sokaságot alkotó egyes tételek (Hiv.: A2. bekezdés).

Statisztikai mintavételezés – a mintavételezés egyik megközelítése, amely az alábbi jellemzőkkel rendelkezik:

- a) a minta tételeinek véletlenszerű kiválasztása; és
- b) a valószínűség-elmélet alkalmazása a minta eredményeinek értékelésére, beleértve a mintavételezési kockázat mérését is.

Az olyan mintavételezési megközelítés, amely nem rendelkezik az (a) és az (b) jellemzőkkel, nem statisztikai mintavételezésnek minősül.

Rétegezés – egy sokaság alsokaságokra történő felosztásának a folyamata, ahol minden egyes alsokaság hasonló jellemzőkkel rendelkező mintavételezési egységekből álló csoport (gyakran pénzben kifejezett érték).

Elfogadható hibás állítás – a könyvvizsgáló által meghatározott pénzbeli összeg, amelyre vonatkozóan a könyvvizsgáló megfelelő szintű bizonyosságot igyekszik szerezni arra, hogy az általa meghatározott pénzbeli összeget a sokaságban előforduló tényleges hibás állítás nem haladja meg.

Eltérés elfogadható szintje – az előírt belső kontroll eljárásoktól való eltérés könyvvizsgáló által meghatározott szintje, amelyre vonatkozóan a könyvvizsgáló megfelelő szintű bizonyosságot igyekszik szerezni, hogy az eltérés általa meghatározott szintjét a sokaságban előforduló eltérés tényleges szintje nem haladja meg.

4.2.2.2. A hibaelemzésre gyakrabban használt viszonyszámok

A mintavétel első munkaszakasza a mintavétel tervezése. Ezt megelőzően javasoljuk a kapott munkaanyag hibaelőfordulási valószínűségének a kockázattal összefüggő elemzését.

1. Relatív hiba:
$$\frac{\text{könyvszerinti érték} - \text{auditált érték}}{\text{Könyvszerinti érték}}$$

Dimenziója: Ft/Ft, USD/USD EUR/EUR

2. A leggyakrabban előforduló hiba, vagy más néven kivetített hiba:
A felülértékelésből származó összes hibaérték + az alulértékelésből származó összes hibaérték * mintavételi intervallum.

Ahol a mintavételi intervallum számítása:

$$\frac{\text{könyvelési számla, számlacsoport vagy számlaosztály szintű teljes sokaság értéke}}{\text{mintanagyság}}$$

3. Elfogadható hiba:
Elfogadható hibás állítás – a könyvvizsgáló által meghatározott pénzbeli összeg, amelyre vonatkozóan a könyvvizsgáló megfelelő szintű bizonyosságot igyekszik szerezni arra, hogy az általa meghatározott pénzbeli összeget a sokaságban előforduló tényleges hibás állítás nem haladja meg. Az elfogadható hiba nem más, mint az, az egyedi hiba, mely még nem számít lényeges hibának és így nem befolyásolja jelentősen a beszámoló megbízhatóságát. Értéke általában lényegesség* 0,75

A 0,75-ös szorzó számítása az alábbi:

$$\text{Lényegesség} * \text{könyvvizsgálat elérendő megbízhatósági szintje} * \text{feltárási bizonyosság}$$

Vagyis:

$$\text{Lényegesség} * 0,95 * (1-0,20)$$

Ahol feltárási bizonyosság:

$$\frac{\text{Könyvvizsgálati kockázat}}{\text{Eredendő kockázat} * \text{ellenőrzési kockázat (közepes kockázati szinten)}}$$

Számokkal behelyettesítve:

$$\frac{0,05}{0,45 * 0,5} = 0,22, \text{ a megbízhatósági szint: } 1-0,22 = 0,78$$

$$\text{Lényegesség} * 0,95 * 0,78 = 0,75 \text{ (kerekítve)} = \text{lényegesség} * 0,75$$

4. Várható hiba
A könyvvizsgáló tapasztalati értéke a vizsgálandó sokaság tárgyévi hiba előfordulási valószínűségének becslésében. A tapasztalati érték az előző évek tapasztalati értékeinek bázisán alapul. Új ügyfél vagy előző évi hibamentesség esetén a tárgyév kockázati szintjét is figyelembe véve az elfogadható hiba 2%-át, kockázatonövekedés esetén 3%-át számszerűsíthetjük várható hibaként a valószínűség számítás törvényei alapján.

5. Alapvető pontosság
A leggyakoribb hiba (2) értékéhez, a biztonság növelési érdekében az egyedi tételes vizsgálat során talált hibaértékeket a mintahiba értékkel össze kell adni. A leggyakoribb hiba definíciója nem tartalmazza a mintavételi kockázat hatását, vagyis azt a kockázatot, amely akkor keletkezne, ha a sokaságból véletlen, ismétlés nélküli kiválasztással keletkeztetett mintaelemek helyére más sokaság-elemek kerültek volna be a mintába.

Nulla hiba esetén az alapvető pontosság azonos az elfogadható hibával, azaz a maximális hiba értékkel.

Az alapvető pontosság tehát:

Mintavételi intervallum * a megbízhatósági szinthez tartozó bizonyossági tényező (az input: eredendő és ellenőrzési kockázatok függvényében)

4.2.2.3. A mintanagyság meghatározása

Célja a mintavételezési kockázat elfogadhatóan alacsony szintre történő csökkentése. Nem statisztikai mintavétel esetén először a külön vizsgálandó tételeket kell kiválasztani: érték, fontosság, esetleg kockázat alapján. Reprezentatív mintát a maradékból kell venni.

A könyvvizsgálati minta kialakításakor a könyvvizsgálónak a könyvvizsgálati eljárás célját és annak a sokaságnak a jellemzőit kell figyelembe vennie, amelyből a mintát veszi.

A könyvvizsgálónak olyan mintaméretet kell meghatároznia, amely elegendő ahhoz, hogy a mintavételezési kockázatot elfogadhatóan alacsony szintre csökkentse.

A könyvvizsgálónak úgy kell kiválasztania a tételeket a mintához, hogy a sokaság minden egyes mintavételezési egységének esélye legyen a kiválasztásra

Ebben az esetben a nagyobb hangsúly a nagy kockázatú tényezők kiválasztásán van a mintanagysággal szemben. A mintavétellel a nemzetközi szakirodalom nagyon sokat foglalkozik, jelen kézikönyvünkben megpróbáltuk azt a módszert alkalmazni, amely szakmailag elfogadható, de nem igényel az eljáró könyvvizsgálótól magas szintű matematikai ismereteket.

A mintanagyságra vonatkozó specifikus szabály nem létezik, de a megoldás egy lehetséges módja az alábbiakkal jellemezhető:

- csekély minta (25-nél kevesebb tétel),
- közepes minta (25-75 számú tétel),
- nagy minta (75-150 számú tétel).

A könyvvizsgálatban a minta egyedi elemei a könyvelés adatai, az egyes könyvelési számlák tételei. A minta darabszáma pedig a mérleg illetve eredmény kimutatás sorokra vonatkozik.

A mintavétel, módszertani megfontolásból kiindulva a könyvelési számlákból leválogatandó adatok kijelölése indokolt számban/mennyiségben

Az egyedi adatokat valószínűségi változóknak tekintjük, és feltételezzük, hogy legalább könyvelési számlánként azonos hibaeloszlásúak. A számlákról leválogatandó adatok egymástól függetlenek, vagy ha nem, ezt a jelenséget figyelembe vesszük úgy, hogy az egymástól nem független, a lényegességi mértéket meghaladó adatokat tételesen vizsgáljuk, és ha az adatok száma négyenél több, egy külön mintában vizsgáljuk.

Ahhoz, hogy a könyvvezetés adatainak, mint statisztikai sokaságnak valamely numerikus jellemzőjéről: hibaeloszlásáról, várható értékéről ismerethez jussunk, a könyvvezetés adataiból számlánként meghatározott számú egyedet véletlenszerűen kiválasztunk.

A kiválasztás két lépcsőben történik,

- a lényegességi mértéket és a mintavételi intervallum értéket meghaladó nagyobb tételeket egyedi kiválasztással, lehetséges még a szokatlan tételek és a kapcsolt felek közötti tételek egyedi kiszűrése és vizsgálata is a vizsgált társaság ügyleteinek jellegének függvényében
- a maradék adatból kell egy gazdaságos elemszámú mintát összeállítani úgy, hogy a tényleges, ismétlődésektől mentes mintanagyság, az adott kockázatokra épülve megbízható mintanagyságot és kielégítő, a könyvelési számla adatsokaságaihoz viszonyított

mintanagyság arányt biztosítson (valódi minta). Ha a maradék egyenleg kisebb, mint az elfogadható hiba, akkor nem szükséges a további mintavétel

A kétlépcsős elemkiválasztással nyert elemek összessége adja a teljes mintanagyságot.

A minta elemeinek egyedi vizsgálata után, ha egy nagy forgalmú könyvelési számlán a mintavétel terjedeleme kiterjesztése szükséges, - alaposabb egyedi vizsgálat – célvizsgálat/témavizsgálat – okán, akkor a már megvizsgált elemek kikerülnek a kiválasztás rendszeréből, vagyis mintavételezésünk „ismétlés nélküli”. Az ismétlés nélküli, véletlenszerű mintakiválasztás során a mintából nyert vizsgálati eredmények alapján következtetünk a könyvelési számlák adatállományának hibaarány megfelelőségére, megbízhatóságára és valóságára. Módszertani alapelvünk az, hogy a mintavétel során olyan vizsgálati anyagot nyerjünk, amelynek tulajdonságai reprezentálják a könyvelési számla teljes adattartalmát.

Arra vonatkozóan, hogy melyik módszer; a statisztikai vagy nem-statisztikai mintavételezés alkalmazása a leghatékonyabb az adott körülmények között az elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyíték megszerzésére, a **könyvvizsgáló megítélésének függvénye**. A mintavétel a gyakorlatban a statisztikai és nem statisztikai mintavételek összességét jelenti a kockázati tényezők figyelembevételével.

A várt hiba nagyságát az előző évi ellenőrzéseknél a tételes tesztekben talált hibák átlagában, ennek hiányában becsléssel kell meghatározni. (A várt hiba a mintára és nem az összes tranzakcióra vonatkozik.)

A korábbi tapasztalatok hiányában a várt hibák nagyságrendjét a lényegességi küszöb 15%-ában lehet meghatározni.

A mintavételi kockázatot százalékos értéként fejezik ki. Például az 5% azt jelenti, hogy 1:20 arányban áll fenn annak az esélye, hogy lényeges hiba feltáratlanul marad. (Ezt a kockázatot sok könyvvizsgáló cég elfogadja a könyvvizsgálati teszteknel). A kockázat kifejezhető a kockázat komplementer értékével (1-kockázat), mint bizonyossági szinttel (kellő bizonyosság), vagyis a megbízhatósági szinttel is.

A bizonyossági szint a megbízhatósági szint azon fokmérője, amely azt mutatja, hogy nincs-e lényeges hiba a mintában.

A megbízhatósági (R) tényezőket a Poisson mintavételi hiba eloszlásból („ritka események” eloszlása) lehet levezetni, és az **1. ábrán** látható kockázati százalékokhoz kapcsolódnak. Felhívjuk a figyelmet az elérendő megbízhatósági szint (R-tényezők) és a kockázat közötti kapcsolat „fordított” jellegére, hiszen a megbízhatósági szint a kockázat matematikai komplementere.

1. ábra: az R-tényezők, a kockázat és a bizonyossági szint közötti kapcsolat

R Faktor (Megbízhatósági tényező)	Kockázat	Elérendő megbízhatósági szint
3	5	95
2,5	8	92
2,3	10	90
2	14	86
1,5	22	78
1	37	63
0,5	61	39
0	100	0

Az elérendő megbízhatósági szinthez tartozó fenti tábla használata széles körben elterjedt. Leegyszerűsíti a mintanagyság meghatározását, nincs szükség statisztikai táblázatok vezetésére, és kompatibilis a könyvvizsgálati kockázatmodellel (Audit Risk Model) (lásd a I. mellékletet).

A könyvvizsgáló szakmai tapasztalata segít a mintavétel minőségét befolyásoló paraméterek, jellemzők kiválasztásában és a felismert kockázatok alapján a hibaarány és a hibaeloszlás becslésében. A könyvvizsgáló tudása és tapasztalata nyújtja az elsődleges eszközt a mintanagyság megfelelő meghatározásához.

Megfelelő szakmai tapasztalat hiányában a mintanagyság becsléséhez előzetes alapos helyzetfelmérés és munkaterv készítése szükséges, hiszen a könyvvizsgálati munkának is önálló és sajátos "üzemgazdaságtana" van.

A vizsgálatot megelőző tervezési szakaszban a mintavétel módszertani felépítése előrevetíti a mintavétel kísérleti hibaszintjét, azaz a mintavételi hibakockázatot. Történik ez azáltal, hogy a könyvvizsgálati munka ár/munkaráfordítás arányának előtérbe kerülése csábíthatja a könyvvizsgálót az input kockázatok "szépítésére" ezáltal a mintanagyság csökkentésére.

A statisztikai módszerrel végzett mintavételes vizsgálatok csak bizonyos valószínűséggel szolgáltatják a célul kitűzött eredményt, vagyis a minta kívánt hibaarányát. A mintavétel elérendő megbízhatósági szintje, amelyet célul tűzünk ki, a tervezés során nagy részben függ az input kockázatok mértékétől illetve a mintanagyságot befolyásoló mintavételi módszertől, de másrészt a véletlentől is.

Adott tételszámú vizsgálati anyagra megállapított lényegességi küszöbérték- és elfogadható hibaérték, mint hányados, fordított arányban van a számított mintanagysággal. Ezen az úton a könyvvizsgáló számára lehetőség van a munka gazdaságosságának növelésére azáltal, hogy a lényegesség és az elfogadható hibaérték nagyságrendjének növelésével csökkenthető a mintanagyság. A mintanagyság csökkentésének hatása azonban nem mérhető fel megbízhatóan.

Ez egyben azt is jelenti, hogy a könyvvizsgáló idő hiányában szubjektív értékítélettel alacsonynak ítéli az ügyfél input kockázatát. Ugyanakkor az alacsony ügyfél kockázatnak az a következménye, hogy a kis mintanagyság valószínűleg nem hozza felszínre a könyvelési anyag hibáit, és így nem számolunk a mintavételi kockázat magas szintjével sem.

Amikor a könyvvizsgáló egy több évre szerződött ügyfelet vizsgál, az aktuális vizsgálati évre vonatkozó tervben figyelembe veszi a gazdasági helyzet, a működési színvonal változását, s így a lényegesség és az elfogadható hiba értékének, mint maximális hibanagyságnak változását, vagyis a változás nagyságrendjének függvényében az előző év(ek) adatai alapján becsüli a várható hiba értékét is. Az előző évek hiba előfordulása egy könyvvizsgálat során: dokumentációs rendszerben jegyzőkönyvezett, így az előző évek hiba átlaga, vagy az előző év jegyzőkönyvezett hibaértéke a változási mértékek hatása alapján becslést ad a tárgyév várható hibanagyságára.

4.2.3. A minta tervezésének főbb szempontjai

Abban az esetben, ha a könyvvizsgáló nem kockázat-alapú mintavételi tervet készít, akkor a mintanagyságot a teljes vizsgálandó sokaság értékének és az elfogadható hibának a hányadosaként állapítja meg. A mintavételt pedig úgy bonyolítja le, hogy minden X. tételt jelöli ki mintának. Kis cégeknél ez az egyszerű módszer kis kockázattal alkalmazható, ha nincs egyéb tényező, amit a könyvvizsgáló jelentős kockázatként ítél meg.

Például:

Egy adott társaság beszámolási szintű lényegessége 20.000 E Ft, ebből következően az elfogadható hiba $20.000 \text{ E Ft} \cdot 75 \% = 15.000 \text{ E Ft}$. Az adott sokaság (például a belföldi vevőkövetelések évközi forgalma) értéke legyen 980.00 E Ft. Ekkor a minta nagysága $= 980.000 \text{ E Ft} / 15.000 \text{ E Ft} = 65,33$, azaz 65 tétel a mintanagysága. A 65 tételt oly módon jelölheti, ki hogy minden X. tételt jelöli ki mintának, illetve alkalmazhatja a 4.2.4. részben leírtakat.

Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a 65 tétel vizsgálata nem feltétlenül elegendő, figyelembe kell venni a vevőkkel kapcsolatos sajátosságokat, mint például:

- fizetési határidők hossza
- vannak-e olyan partnerek, amelyek jelentős fizetési késedelemmel rendezik tartozásukat
- értékvesztett követelések
- behajthatatlan követelések
- peresített követelések.

Természetesen az adott gazdálkodó tevékenységétől függően az is előfordulhat, hogy 65 tétel vizsgálata nem lehetséges, mert nincs ennyi kimenő számla. Ebben az esetben nem ez a mintanagyságot meghatározó módszer a célravezető.

Egyebekben a mintavételi tervben rögzíthető mintatervezés során a következőket kell figyelembe venni:

A teszt **könyvvizsgálati célja(i)**;

- sokaság (amiből a mintát ki kell választani);
- mintavételi egység;(ami a sokaság egy elemét jelöli)
- a hibaként vagy eltérésként értelmezendő eredmények vagy feltételek;
- mintanagyság.

A sokaságot „rétegesíteni” lehet, azaz részsokaságokra lehet felosztani. Mindegyik részsokaság azonos jellemzőkkel rendelkező **mintavételi egységek** csoportját jelöli. Például aktuális tartozások, 1-3 hónappal ezelőtt lejárt tartozások, 3-6 hónapja lejárt tartozások és 6 hónapnál régebben lejárt tartozások.

Az ellenőrzések tesztelésekor a sokaságnak azonos ellenőrzési jellemzőkkel kell rendelkeznie. Így például a nyersanyagokra vonatkozó szállítói számlákat el kell különíteni a szolgáltatásokra vonatkozó szállítói számláktól, mert az előbbiek esetében bizonyítani kell az árubeérkezést.

Az érdemi eljárások esetében a sokaságot jelentheti a főkönyvi kivonat vagy az egyes főkönyvi számlákon történ terhelések listája vagy egy bizonyos típusú összes gazdasági esemény (heti bérek) listája.

4.2.3.1. Hibák és eltérések

Hibás állítás – a pénzügyi kimutatások egy bemutatott tételének összege, besorolása, prezentálása vagy közzététele és az ahhoz előírt összeg, besorolás, bemutatás vagy közzététel közötti különbség bemutatása, hogy az adott tétel összhangban legyen a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvekkel. Hibás állítások adódhatnak hibából vagy csalásból.

A könyvvizsgálónak meg kell határoznia, szükséges-e módosítani az átfogó könyvvizsgálati stratégiát és a könyvvizsgálati tervet, ha:

- az azonosított hibás állítások jellege és előfordulásuk körülményei azt jelzik, hogy létezhetnek más hibás állítások, amelyek a könyvvizsgálat során összegyűjtött hibás állításokkal összevonva lényegesek lehetnek (hiv.: A4. bekezdés), vagy

- a könyvvizsgálat során összegyűjtött hibás állítások együttesen megközelítik a 320. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standarddal összhangban meghatározott lényegességet.

A hibás állításokat a vizsgálat során folyamatosan kell gyűjteni és a vizsgálat bizonyos szakaszaiban ki kell vetíteni a teljes sokaságra.

A kivetített hibás állítások a könyvvizsgálónak a sokaságokban található hibás állításokkal kapcsolatos legjobb becslése, beleértve a könyvvizsgálati mintákban azonosított hibás állításoknak a mintavétel alapjául szolgáló teljes sokaságokra való kivetítését. A kivetített hibás állítások meghatározására és az eredmények értékelésére vonatkozó útmutatást az 530. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard tartalmazza.

Minden egyes hibás állítást mérlegelnek, hogy értékeljék annak hatását a releváns

- ügyletsoportokra, számlaegyenlegekre és közzétételekre, beleértve, hogy nem haladta-e meg
- az adott ügyletsoportra, számlaegyenlegre vagy közzétételre megállapított lényegességi szintet, ha van ilyen.

Ha egy egyedi hibás állítást lényegesnek ítélnék, nem valószínű, hogy az más hibás állításokkal ellentételezhető. Például, ha a bevétel lényegesen felülértékelt, a pénzügyi kimutatások egésze lényeges hibás állítást fog tartalmazni, még akkor is, ha a bevételekre vonatkozó hibás állítás hatását teljes mértékben ellentételezi a ráfordítások ezzel megegyező felülértékelése. Helyénvaló lehet hibás állításokat egymással ellentételezni ugyanazon a számlaegyenlegen vagy ügyletsoporton belül; annak a kockázatát azonban, hogy lehetnek további fel nem tárt hibás állítások, azon következtetés levonása előtt mérlegelik, hogy még akár lényegtelen hibás állítások esetében is helyénvaló azok egymással történő ellentételezése.

Az érdemi eljárásokban a hiba hibás adatot jelent. Az ellenőrzések tesztelésében a hibát az ellenőrzéstől való eltérés jelenti. Igen lényeges meghatározni azt, hogy mi jelenti a hibát (mivel a helytelen beazonosítás a nem mintavételi kockázatokhoz tartozik). Például a vevői egyenlegközlők átnézésakor nem számít (önmagában) hibának az, ha egy vevő nem válaszolt. Ha az egyenlegben eltérés van, de a különbség oka készpénzben történő fizetés, vagy úton lévő áru, akkor ez nem hiba (feltéve, hogy a könyvekben az elhatárolást és a pénzforgalmat helyesen szerepeltetik). Ha valamelyik egyenleg vitatott, de jóváírással rendezve van az év vége után, akkor ez nem hiba, ha csak nem képezték rá értékvesztést.

4.2.3.2. Mintanagyság

A mintanagyság megállapításához a következőket kell értékelni:

- kellő bizonyosság;
- tolerálható és várható hiba (vagy eltérésarány);
- rétegzés.

Abszolút biztonságot nem lehet elérni a mintavételi eljárásokkal. Minél alacsonyabb a szükséges biztonság, annál kisebb a szükséges mintanagyság és annál nagyobb mind a könyvvizsgálati, mind a mintavételi kockázat. A tolerálható hibát (vagy eltérésarányt) pontosságnak hívjuk. Ez azt a maximális hibát (vagy eltérésarányt) jelenti, ami még elfogadható ahhoz, hogy a könyvvizsgálati célt elértnék lehessen tekinteni, vagyis a lényegességi küszöbértéknél nagyobb értékű hibahatás nincs a vizsgált anyagban.

Az érdemi tesztekhez a pontosságot a lényegességnél alacsonyabb pénzösszegként vagy a sokaság értékének százalékában lehet kifejezni. Az ellenőrzések tesztelésénél a pontosságot a belső ellenőrzésben előforduló hibáknak az a maximális aránya jelenti, ami elfogadható ahhoz, hogy

támaszkodjunk rá (és ezért a hibaérték valószínűleg alacsony lesz). A sokaság kiválasztása fontos mind a hatékonyság, mind a könyvvizsglati bizonyosság szempontjából, így a kiválasztás folyamatát mindenképpen dokumentálni kell.

A hibák növelik a mintavétel eredményeinek pontatlanságát. Ezért nagyobb mintanagyság szükséges, ha hibák várhatók.

4.2.3.3. Rétegzési módszer alkalmazása

A rétegekre bontás, vagyis a sokaság megosztása olyan viszonylag homogén csoportok létrehozása céljából, amelyekben a jellemzők változása várhatóan alacsony, lehetővé teszi, hogy a lényeges hiba szempontjából a legveszélyesebb tételekre több időt szánjunk.

A könyvvizsgálat hatékonysága javítható, ha a könyvvizsgáló a sokaságot azáltal rétegezi, hogy azt azonosító jellemzőkkel rendelkező, különálló alsokaságokra osztja. A rétegzés célja, hogy az egyes rétegeken belül csökkentse a tételek változatosságát, és hogy ezáltal a mintavételezési kockázat növelése nélkül lehetővé tegye a mintaméret csökkentését.

Adatok teszteléseinek végrehajtásakor a sokaságot gyakran a pénzben kifejezett érték szerint rétegezik. Ez lehetővé teszi, hogy a könyvvizsgálat során nagyobb figyelem irányuljon a nagyobb értékű tételekre, mivel ezeknél a tételeknél lehet a legnagyobb a hibás állítás esélye

A rétegzés alkalmazásakor a könyvvizsgáló az 530. standard ajánlásait veszi figyelembe.

4.2.4. A minta kiválasztása

A könyvvizsgálati mintavétel célja, hogy véleményt alkossunk arról a sokaságról, amelyikből a mintát vettük. Ezért biztosítani kell, hogy a minta kiválasztásának módszere várhatóan olyan legyen, hogy a sokaság minden tétele egyenlő esélyt kapjon a kiválasztásra.

A kiválasztási módszerek tárgyalása előtt világosan különbséget kell tenni a statisztikai és nem statisztikai mintavételezés között. Objektívnek a statisztikai mintavételt tartja a szakirodalom ebből a legelterjedtebb a véletlen kiválasztás módszere.

A statisztikai vagy nem statisztikai mintavételezési megközelítés alkalmazásával kapcsolatos döntés a könyvvizsgáló általi megítélés kérdése; a minta mérete azonban a statisztikai vagy nem statisztikai megközelítések közötti különbségtétel szempontjából nem jogos kritérium, vagyis a nem statisztikai mintavételre hivatkozva a mintanagyság nem csökkenthető.

4.2.4.1. Statisztikai mintavétel

Minden olyan mintavételezési megközelítés, amelyben

- véletlen mintakiválasztást és
- valószínűségelméletet alkalmazunk
 - a minta eredményeinek (mennyiségi) értékelésére és
 - a mintavételi kockázat mérésére.

4.2.4.2. Nem statisztikai mintavétel

Ide tartozik az összes olyan mintavétel, ami nem rendelkezik a statisztikai mintavételre a fentiekben felsorolt összes jellemzővel. Az ilyen módszereket gyakran nevezik szubjektív értékítéleten alapuló mintavételnek. (Mivel azonban a statisztikai mintavételnél is szükség van értékítéletre, a nem-statisztikai mintavétel elnevezést részesítjük előnyben a kizárólag könyvvizsgálói értékítéletre alapozott elemzések esetében.)

A standardok három általánosan használt módszert ismernek el a könyvvizsgálói mintavételnél a reprezentatív minták kiválasztására:

- véletlen szám alapú kiválasztás;
- szisztematikus kiválasztás;
- véletlen kiválasztás.

4.2.4.3. Véletlen szám alapú kiválasztás

A sokaság minden eleme ugyanolyan statisztikai valószínűséggel kiválasztható, mint minden más elem. A véletlen számokat számítógépes programmal vagy véletlenszám-táblázatokkal választják ki.

4.2.4.4. Szisztematikus kiválasztás

Ehhez olyan egységes mintavételi intervallum kiszámítására van szükség, amit úgy kapunk meg, hogy a sokaságot elosztjuk a mintanagysággal. Például ha 50 elemet akarunk kiválasztani egy 600 elemes sokaságból, akkor minden 12. elemet kell kiválasztani (a mintavételi intervallumon belül) tetszőlegesen kiválasztott kiindulási ponttól számítva. Ez a módszer az ellenőrzések tesztelésére és az érdemi vizsgálatokra egyaránt alkalmasak, és különösen hasznosak nem-pénzügyi sokaságokból történő mintavételkor. Ügyelni kell azonban arra, hogy a sokaság ne úgy legyen strukturálva, hogy a mintavételi intervallum csak a sokaság egyik tulajdonságának feleljen meg. Például ha a pénztárkönyvbeli fizetések csekkenként vannak felírva dátum szerinti sorrendben, és meg van adva a bankkivonaton szereplő összes bejegyzés (közvetlen terhelések, bankköltségek stb.), amiket minden hónap végén rögzítenek, akkor a minta eltorzulhat egy bizonyos tranzakciótípus irányába.

4.2.4.5. Véletlen kiválasztás

Ez a módszer megpróbál a sokaság minden elemének esélyt adni a kiválasztásra az elemek esetlegesen történő kiválasztásával. A tudatos torzítások megakadályozása érdekében kerülni kell a középelemek előnyben részesítését, az első és utolsó elemek figyelmen kívül hagyását, a szokatlan elemek kiválasztását stb. Esetenként ez az egyetlen olyan gyakorlati módszer (idő és költségek szempontjából) olyan sokaságból történő minta kiválasztására, ami számsorral nem fogható meg.

4.2.4.6. Súlyozott értéken alapuló kiválasztás

Ez a szisztematikus kiválasztási módszer inkább pénzegységértékeket használ az elemek helyett a sokaságból történő mintavételhez. Minden egyes pénzegységnek egyenlő esélye van a kiválasztásra. Mivel ezeket nem lehet vizsgálni, azt az elemet vizsgálják, amiben a kiválasztott pénzegység található. E módszerrel a nagy értékű elemeknek nagyobb az esélye a kiválasztásra. Lehet véletlenszám-kiválasztást használni, de a módszerben általában a pénzértékeket kumuláltan összesíteni kell (ami számítógép nélkül időigényes lehet). A MUS olyan statisztikai mintavételi technika, amit olyan érdemi

tesztokban használnak, amelyekben bármely 1\$-t (vagy pénznemegységet €, Ft) megvizsgálunk, hogy az megfelel az alapbizonylaton levő értéknek vagy sem.

4.2.5. . A Mintaelemek vizsgálata

Ha egy előre meghatározott vizsgálat végrehajtása nem lehetséges, mert például egy dokumentum nem áll rendelkezésre, akkor egyenértékű bizonyosságot nyújtó alternatív eljárásokat kell alkalmazni. Ha erre nincs mód, akkor a hiba (vagy eltérés) feltételezésének hatását kell figyelembe venni. Ha valamelyik teszt nem meggyőző, akkor más tesztekkel kell alternatív bizonyosságra törekedni.

4.2.6. A vizsgálati eredmények értékelése

A feltárt hibákat, hiba eredményeket elemezni kell, és segítségükkel meg kell becsülni a sokaságban előforduló összes hibát vagy eltérésarányt. Értékelni kell annak kockázatát, hogy a tényleges hiba vagy eltérésarány meghaladhatja a tolerálható hibát.

A minta tervezésekor definiált hibák vagy eltérések elemzésekor figyelembe kell venni azok jellegét, okát és a könyvvizsgálat többi területére, valamint a beszámoló egészére gyakorolt lehetséges hatásaikat. Ha van egy közös és esetlegesen szignifikáns tulajdonságuk, akkor további vizsgálatra ki lehet jelölni az elemek ilyen tulajdonsággal rendelkező részsokaságát.

Az érdemi vizsgálatokhoz a hiba kivetítésére két mennyiségi módszer létezik. Használatuk attól függ, hogy a hiba szorosan (azaz arányosan) viszonyul-e az elem nagyságához vagy sem.

4.2.6.1. Arányosítási módszer alkalmazása

Ezt a módszert akkor használják, amikor a hibák szoros kapcsolatban vannak az elemek értékével (azaz kis hibák a kis összegű egyenlegekben, nagy hibák a nagy összegű egyenlegekben). Például, ha a január első hetében kiállított értékesítési számlákat mind decemberi árakon állították ki.

A vetített hiba a következőképpen becsülhető:

mintában található hiba * sokaság értéke / minta értéke

4.2.6.2. Eltérésen alapuló módszer alkalmazása

Ezt a módszert akkor használják, ha a hibák nincsenek szoros kapcsolatban az elemek nagyságával, de viszonylag állandóak az összes elemnél. Egyszerű példa lehet, ha a hitelkártya-társaság számláinként 2100 Ft megújítási díjat számított fel számláinként 1200 Ft helyett.

Az ilyen hibákat úgy lehet kivetíteni, hogy az auditált (azaz helyes) és a kimutatott (azaz hibás) összegek közötti átlagos eltérést (azaz az előző példában a 900 Ft-t) megszorozzuk a sokaságban lévő elemek összmennyiségével. Ennek számítása:

mintában talált hiba értéke * sokaság elemeinek száma / minta elemeinek száma

Amennyiben hibát talál a könyvvizsgáló a mintában, úgy a jellemző hibával és a kiegészítő pontossággal növelt alapvető pontosság összegének a hiba előjelétől függő értékelését kell elvégezni. Amennyiben a talált hiba felülértékelést tartalmaz, vagyis az auditált helyesbített érték kisebb, mint az eredeti könyvszerinti érték, a jellemző hiba az alapvető pontossággal és a kiegészítő pontossággal

összegezve a felülrértékelési bruttó hibahatárt, míg az alulértékelést tartalmazó hiba, azaz az auditált könyvszerinti értéket növelő hiba alapján számított jellemző hiba, és kiegészítő pontosság alapvető pontossággal növelt összege az alulértékelési bruttó hibahatárt adja.

A felülrértékelési bruttó hibahatár és az alulértékelés jellemző hibájának különbözete a felülrértékelési nettó hibahatárt, az alulértékelési bruttó hibahatár és a felülrértékelési jellemző hiba különbsége az alulértékelési nettó hibahatárt jelenti.

A két nettó hibahatár közül csak az alulértékelés nettó hibája marad általában a lényegességi mérték alapján számított hibahatáron, azaz az elfogadható hibán belül.

Amennyiben egy számlacsoportban alul- és felülrértékeléseket is tartalmazó hibák fordulnak elő, akkor a két értékelésből adódó nettó hibára a MUS módszer egyenlegezést enged, ezáltal csökkentve a nettó hibát, amelynek a hibahatárhoz viszonyított nagyságrendje alapvetően kijelöli a könyvvizsgálói vélemény tartalmát.

A hibák egyedi értékelése során a felül- és alulértékeléseket összevetve, a mintában talált hibák nagyságrendje és előjele alapján a vizsgált hibák csak akkor nem érintik a beszámoló elfogadását, ha a felül- és alulértékelések nettó hibája az elfogadható hibánál kisebb, vagy azzal legfeljebb egyenlő.

Amennyiben csak az alulértékelési nettó-hibahatár kisebb az elfogadható hibánál, akkor megvizsgált könyvelési számlánként kell hibaeloszlást a fenti módszerrel megvizsgálni és összegezni az elfogadható hibától való eltéréseket.

Amennyiben a könyvszerinti értéket csökkentő hibák összege – a nettó hibahatára – nagyobb, mint a könyvszerinti értéket növelő hibák összege, illetve nettó hibahatára a beszámoló összességében, akkor a könyvvizsgáló visszautasítja a beszámolót.

A két eset között helyezkedik el a korlátozott vélemény esete.

Amennyiben a beszámolóban egy-egy mérlegsoron megjelenő könyvelési számlacsoportok súlya (mérlegsor/főösszeg) több mint 20%-os, akkor a számlacsoportok mintavétele és hibaelemzése során a szegmentált lényegességi mérték alapján számított hibahatárt szükséges alkalmazni.

Amennyiben egy legalább 20%-os arányú mérlegsor érték számlacsoportjának bruttó – jellemző – egyenlegével számított pontossági-, jellemző hiba- és kiegészítő pontossági értékek felül- és alulértékelési részletezésben kimutatott nettó hibahatárai nem kisebbek, vagy egyenlők a szegmentált lényegességi mérték alapján megállapított szegmentált elfogadható hibahatárnál, akkor megalapozott a korlátozott könyvvizsgálói záradék kiadása.

Lényeges követelmény a könyvelési hiba definiálása. A nyilvánvalóan számtévesztésből vagy helytelen kontírozásból – nem rendszeresen előforduló kontírozási hibából – eredően keletkező könyvelési eltérések az auditálás során a könyvvizsgáló feljegyzése, levélbeli értesítése alapján, kijavíthatók.

Minden más eset, függetlenül az észlelt eltérés nagyságrendjétől hiba-megállapítás tárgyát képezi. A hibaelemzés sikerének egyik kulcsa a mintavételben a megfelelő minta elemszám megállapításában van. Egyszerű ökölszabályként elfogadható hogy a kívánatos mintavételi lefedettség irányszáma a legalább az alábbiak szerint alakul:

<i>Összes könyvelési tételszám *</i>	<i>Éves átvizsgált tételszám =(minta+egyedi)</i>	<i>Vizsgálat alá vont könyvelési számlák/ számlacsoportok egyedi tételszáma</i>	<i>Mintaelem száma (ismétlés nélküli elemszám) +</i>	<i>Lefedettségi mértéke</i>
5.000	1.000	50	8	20%
8.000	1.600	50-100	12-20	20%
10.000	2.000	100	30	20%
25.000	5.000	100-300	40-50	20%
50.000	10.000	500	50-60	20%
100.000	10.000	500-on felüli	80-100	18%
100.000 tételen felül +20%	10.000	500-on felüli +20%	100-120	18%

Tehát az exponenciális függvény alapján változik a lefedettség könyvelési tételszám, az egyes könyvelési számlák, számlacsoportok tételszáma a megállapított mintaelemszám függvényében.

* a kettős könyvelési rendszerben rögzített tételek száma, (egy könyvelési tétel valójában két tétel) technikai átvezetési számlák nélkül

+ az egyes kiválasztott, ill. kockázatos számlákból vett nettó elemszám, ill. az elfogadható hibaértéknél nagyobb tételek leválogatása után

Figyelembe kell venni, hogy a könyvelési tételszám a kettős könyvvitel rendszerében levő összes tételt tartalmazza, beleértve a további kapcsolódó kettős könyvelési tételeket is. A könyvvizsgálat tervezésekor első lépésben a mintavétel alá eső egyszeri számbavételre kijelölt könyvelési számlák egyedi tételszámát és a kijelölt számlák mindösszesen tételszámát szükséges felmérni.

Ennek értelmében a vevők, szállítók, adók és a pénzforgalom, bank, pénztárkönyvelési számlák a mintavételből kikerülnek feltéve, ha a vevők, szállítók számlák csoportja a mérlegben, értékben, a főösszeg legalább 20%-át képviseli. (ld. előzőekben)

A 25.000 tételszám alatti könyvelés ellenőrzésekor a tételszám könyvelési számlánként való eloszlása jelzi a követendő mintavételi és vizsgálati módszert. Amennyiben a tételszám eloszlása egy számlacsoportban koncentrálódik, azaz a tételszám legalább 50%-a egy-egy könyvelési számlacsoportban található, úgy ezekre az előzőekben ismertetett mintavételezést alkalmazzuk. A maradék számlákra egyedi, kiegészítő mintavételezést végzünk. A kiegészítő mintavételezés lehet tételes vizsgálat, amennyiben a könyvelési számlán kevesebb, mint nyolc adat van. Fontos azonban szem előtt tartani, hogy a kiegészítő, egyedi vizsgálatoknak is ki kell terjedni a kevés kisebb, mint nyolc adat esetén a maradék összesen 20%-ára

Ha a 25.000-nél kevesebb, például 20.000 tétel esetében kiemelten nagy forgalmú számlák: például az összes számla 25%-a tartalmaz 11.000 tételt a maradék összesen 9.000 tétel. A mintavételek elemszáma összességében a teljes könyvelési tételszám 20%-át kell lefedje, 5%-os könyvvizsgálati kockázat és 20%-os feltárási kockázat mellett úgy, hogy a vizsgálati rendszer megbízhatósága 100% - 25% = 75%-os hibahatárral biztosított legyen. A mintavétel és a megbízható hibaeredményt adó mintaértékelések a bemutatott egyszerű a matematikai statisztikai alapképzettséggel nem rendelkező könyvvizsgálók számára programozottan elérhetők, de emellett nem nélkülözhető a könyvvizsgáló egyedi mérlegelése sem a mintaértékelés során a hibaelemzésben.

A könyvvizsgáló a hibaértékelés során szem előtt tartja, hogy a hiba eredete két fő okra vezethető vissza:

- a mintaelemek kiválasztása alkalmával sérült az elemeknek – könyvelési adatoknak – a mintába kerülési egyenlő esély elve, amely a minta jellemzőinek, hibafeltárásának torzulását eredményezi
- a könyvelési alapsokaságok, amelyeknek önálló közgazdasági tartalma van, úgymint árbevétel, működési költség, adózás előtti eredmény, saját tőke, mérlegfőösszeg, az egyes könyvelési számlákról kiválasztott minták jellemző értékei eltérhetnek az alapsokaság jellemző értékeitől, vagyis az az eltérés, amely az alapsokaság tényleges értéke és a mintákból származó becslések között van, a mintavételezés véletlen hibája.

Azonos gondolatmenetben, amint azt a fentiekben említettük, a könyvvizsgálat gazdaságossági szintjének megtartása érdekében a mintanagyság meghatározására nem-statisztikai módszert is alkalmaznak a minimális mintanagyság érdekében.

Ennek számítása egyszerű és megadja a szükséges minta nagyságát:

$$\frac{\text{Sokaság értéke}}{\text{Elfogadható hiba értéke}}$$

Ebben az esetben a minta hibaelemzése is egyszerűsített, nem- statisztikai elvű kiértékelése történik.

Ennek összefüggése:

$$\frac{\text{Relatív hiba} * \text{a sokaság értéke}}{\text{mintanagyság}}$$

Összefoglalva a mintavételekhez alkalmazott módszer lényegességét, az alábbiakat állapíthatjuk meg:

- A lényegességi meggondolások jelen kézikönyvünk értelmében a könyvvizsgáló által vizsgált adatok és az ügyfél által kimutatott tényállás közötti nem szisztematikus eltérésekre vonatkoznak. A szisztematikus eltérések mindenkor korrigálandók, és így lényegesek.
- Az elért bizonyosság ellenőrzéséhez szükség van a véletlen kiválasztás módszerének alkalmazására. A tudatos kiválasztás módszere nem teszi lehetővé az ítélet bizonyosságának ellenőrzését.
- A normaobjektumok könyvvizsgáló általi meghatározásához rendelkezésre álló eljárások keretében a Monetary Unit Sampling (MUS) módszer mutatkozik koncepciójában előnyösnek, mert különösen alkalmas a könyvvizsgáló előzetes becsléseinek modellezésére. Ezt részletesen a II. melléklet mutatja be.
- A Monetary Unit Sampling módszerhez olyan kiegészítések állnak rendelkezésre szoftverekben, amelyek az eljárás hatékonyságát fokozzák, és nem igénylik a konkrét matematikai-statisztikai összefüggések ismeretét.

A mintanagyságot befolyásoló tényezőket az 530. témaszámú standard 2 függeléke írja le megfelelően.

A mintavétel technikai lehetőségeire az 530. témaszámú standard 3. sz. függeléke ad iránymutatást, a számítógépes használatra azonban az alábbi 2 lehetőséget kívánjuk bemutatni:

Mintavétel Excel programmal melyet a II. sz. melléklet ír le, és amely egy szakcikk konkrét fordítása. A cikk lehetővé teszi az Excel tábla letöltését a www.cpajournal.com/down.htm honlapról.

Mintavétel ACL programmal, melyet a III. sz. melléklet részletez, és amely a programba beépítésre került.

Bár nem tartozik szorosan a mintavételhez, de itt szeretnénk felhívni a figyelmet egy új kezdeményezésre, amely egy ötletes software háttérrel a könyvvizsgáló hiba keresési munkáját jelentősen tudja segíteni, mégpedig a teljes könyvelési állomány átvizsgálásával. Ezt a IV. sz. mellékletben részletezzük.

5. A könyvvizsgálati munkaprogram és dokumentálása

Kapcsolódó standardok

- 230 Könyvvizsgálati dokumentáció

5.1. A munkaprogram

A munkaprogramnál a könyvvizsgálat során sok félreértés van a szakmán belül, ami szerint a munkaprogram egy részletes, a könyvvizsgálati munkát emberenként és óránként beosztó leíró anyag.

A valóságban a munkaprogram egy tartalmi kérdés, amely a tervezés és a munka lebonyolításának struktúrájától függ. Természetesen lehet munkaprogramot készíteni az előbb említett módon is, ha egy nagy cégnél nagy csapattal végzünk könyvvizsgálatot, de a kis és középvállalkozások könyvvizsgálatánál, ahol maximum 2-3 főből áll a könyvvizsgálatot végző csapat, ez felesleges adminisztráció.

Amennyiben a tervezésnek azt a metodikáját követjük, amit jelen kézikönyvünkben bemutattunk, akkor a tervezés során a munkaprogram a tervezési munkapapír kitöltésével kialakul. A munkaprogramnak azt kell biztosítania, hogy a vizsgálat lebonyolítása a tervezés által kijelölt módszerrel és mélységben történjen, és egyben biztosítsa az elvégzett munka megfelelő dokumentálását is, melyre a későbbiek során még részletesen kitérünk.

A munkaprogramnak tartalmaznia kell azokat a könyvvizsgálat során elvégzendő feladatokat, amellyel biztosíthatjuk, hogy a jelentés kiadásához kellő bizonyítékot szerezzünk a vizsgált beszámoló valóságáról, annak alátámasztásáról, értékelési módszereiről.

Ehhez elengedhetetlenül szükséges, hogy konkrétan definiáljuk az elvégzendő elemző és rendszervizsgálatokat, majd az egyedi vizsgálatokat. Ennek során meg kell határozni vizsgálati területenként az elvégzendő egyedi vizsgálatokat és azok módszertanát is, beleértve a mintavételi módszert, melyet alkalmazni kívánunk.

A mellékletben levő tervezési dokumentum részletesen tartalmazza ennek egy lehetséges változatát, melynél 2 mérlegsornál teljes körűen mutatjuk be a vizsgálatok körét, a többi mérlegtételre pedig az egyedi vizsgálatokra mutatunk be egy lehetséges változatot.

Itt szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogy a vizsgálatok elvégzését követően minden esetben le kell vonni a szükséges következtetéseket, le kell dokumentálni azokat. Szükség esetén módosítani kell a munkaprogramot és utóvizsgálatot kell elvégezni.

Nagyobb vállalkozásoknál lehetséges változata a munkaprogramnak, hogy a feladat kijelölésének megfelelően mérlegsoronként külön checklistás munkapapírban rögzítjük az elvégzendő elemző, rendszer és egyedi vizsgálatok lebonyolításával kapcsolatos részleteket.

A munkaprogram részeként mindenképpen meg kell határozni, hogy a könyvvizsgáló az általa levizsgált és jóváhagyott tételeket számszakilag is rögzítse, és annak eredményét vesse össze a vizsgált mérleg soraival. E munkánál kiemelt jelentősége van annak, hogy e számszaki munkapapírba csak és kizárólag eredeti bizonylat és/vagy analitika alapján kerüljenek be értékek, ellenkező esetben elmarad a főkönyv és analitika összehasonlítása, mint a vizsgálat egyik fontos alappillére. A számszaki munkapapír tartalma a dokumentálás fejezetben bemutatásra kerül.

5.2. A könyvvizsgálati munka dokumentációja

A könyvvizsgálónak olyan könyvvizsgálati dokumentációt kell készítenie, amely elegendő ahhoz, hogy az adott könyvvizsgálattal korábban kapcsolatban nem álló tapasztalt könyvvizsgáló megértse

- a nemzetközi könyvvizsgálati standardoknak és a vonatkozó jogi és szabályozási követelményeknek való megfelelés érdekében végrehajtott könyvvizsgálati eljárások jellegét, ütemezését és terjedelmét
- a végrehajtott könyvvizsgálati eljárások eredményeit és a megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékokat, valamint
- a könyvvizsgálat során felmerült jelentős kérdéseket, az azokkal kapcsolatban levont következtetéseket, valamint a következtetések levonása során alkalmazott jelentős szakmai megítéléseket.

A Magyar Könyvvizsgálói Kamara álláspontja, hogy az a könyvvizsgálati munka, vagy munkaszakasz, mely nincs dokumentálva, úgy tekintendő, mint amit a könyvvizsgáló el sem végzett, tehát csak a dokumentált munka az elvégzett munka. Ez a tényállás jelentősen befolyásolja munkánkat, hiszen a dokumentálás sok esetben nagyobb időráfordítást igényel, mint egy-egy könyvvizsgálati cselekmény elvégzése. Nagyon fontos dolog tehát, hogy a dokumentálásra fordítandó időt a könyvvizsgálati munka tervezésénél kellő mértékben vegyük figyelembe, mind személyenként, mind a határidőt tekintve.

Nem egyértelmű sok könyvvizsgálónál, mit is jelent a dokumentálás, vajon le kell-e másolnom minden bizonylatot és szerződést, amit a kezembe fogtam, vagy elég azt, amiben hibát találtam. Természetesen egyik válasz sem jó, hiszen a dokumentálásnál az a fontos, hogy a könyvvizsgálat során megvizsgált és jelentősnek minősített ügyleteket kellőképpen dokumentáljuk.

Nagy félreértés ugyanakkor, hogy a dokumentálás kimerül a bizonylatok másolásánál, hiszen az a folyamatnak csak egy igen kis részét alkotja.

A dokumentálással a 230. témaszámú standard foglalkozik, és kimondja:

A könyvvizsgálónak minden **tényt dokumentálnia** kell, ami **fontos bizonyítékul** szolgál a

- könyvvizsgálói záradék (vélemény) alátámasztásához, és annak igazolásához, hogy a
- könyvvizsgálatot a **Nemzetközi Könyvvizsgálati Standardok alapján** végezték el.

A könyvvizsgálónak rögzítenie kell:

- a tesztelt konkrét tételek vagy kérdések azonosító jellemzőit,
- azt, hogy ki végezte el a könyvvizsgálati munkát, és azt a dátumot, amikor ezt a munkát befejezték, valamint
- azt, hogy ki tekintette át a könyvvizsgálati munkát, és ezen áttekintés dátumát és terjedelmét.

A „dokumentáció” alatt azokat a munkaanyagokat (munkapapírok) értjük, amit a könyvvizsgáló saját maga készít, illetőleg a könyvvizsgálónak mások készítenek, vagy amit a könyvvizsgáló összegyűjt és megőriz a könyvvizsgálattal kapcsolatosan. A munkapapírok filmen, elektronikus eszközökön vagy egyéb formában tárolt adatok is lehetnek.

A dokumentálás már a megbízás elfogadásánál kezdődik és a minőségellenőrzésnél zárul. Legfontosabb eszközei pedig az úgynevezett checklistás munkapapírok lehetnek.

A könyvvizsgálónak a könyvvizsgálói jelentés dátumát követő megfelelő időn belül össze kell állítania a könyvvizsgálati dokumentációt egy könyvvizsgálati dossziéba, és be kell fejeznie a végleges könyvvizsgálati dosszié összeállításával kapcsolatos adminisztratív folyamatot. A megfelelő időt az MKVK gyakorlata szerint 90 napban lehet megállapítani.

A könyvvizsgálati dokumentáció formája, tartalma és terjedelme olyan tényezőktől függ, mint:

- a gazdálkodó egység mérete és összetettsége

- a végrehajtandó könyvvizsgálati eljárások jellege
- a lényeges hibás állítás azonosított kockázatai
- a megszerzett könyvvizsgálati bizonyíték jelentősége
- az azonosított kivételek jellege és terjedelme
- annak szükségessége, hogy a végrehajtott munka vagy a megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok dokumentációjából közvetlenül nem meghatározható következtetést vagy az ilyen következtetés alapját dokumentálják
- az alkalmazott könyvvizsgálati módszerek és eszközök.

Könyvvizsgálati dokumentáció rögzíthető papíron vagy elektronikus vagy más adathordozói közegen.

Példák könyvvizsgálati dokumentációra:

- könyvvizsgálati programok
- elemzések
- kérdések feljegyzései
- jelentős kérdések összefoglalói
- megerősítő levelek és teljességi nyilatkozatok
- ellenőrzőlisták
- a jelentős kérdésekre vonatkozó levelezés (beleértve az e-mailt).

5.2.1. Munkapapírok:

Miért jó egy ilyen tematikusan összeállított checklista kitöltése? Elsősorban azért, mert az abban feltett kérdések megválaszolásával önmagában dokumentálni tudja a könyvvizsgáló, hogy mely kérdésekkel foglalkozott, a válaszokhoz fűzött kommentárokkal pedig a könyvvizsgálati cselekmény eredményét tudja rögzíteni. Egy jól összeállított checklist a ezen túlmenően segítséget ad arra, hogy a könyvvizsgáló ne hagyjon ki semmi olyan vizsgálatot, mely az adott cég életében befolyással lehet a beszámolóban bemutatott valós képre. Ugyanakkor a checklist a azt is biztosíthatja, hogy annak megválaszolásával a könyvvizsgáló eleget tett a Nemzetközi standardokban előírt feladatoknak.

Egy jól megfogalmazott és egymásra épülő checklist a rendszer magát a könyvvizsgálati munkaprogramot is helyettesítheti akár a nagyobb vállalkozások esetén is. Kézikönyvünk mellékletében megpróbálunk bemutatni egy a könyvvizsgálat során minimálisan elvégzendő programot, mely, ha ezt egy számítógépes programmal teljesítjük, a dokumentálási kötelezettség teljesítése mellett még a munkánk hatékonyságát is jelentősen javíthatja.

A fentiek tehát azt jelentik, hogy a könyvvizsgáló a munkapapírok kitöltésével saját maga dokumentál, ez azonban nem lehet öncélú dolog. A könyvvizsgálónak meg kell győződnie arról, hogy a munkapapírokban rögzített válaszok a valóságnak megfelelnek, azokat alá kell támasztania. Ilyen alátámasztás lehet az ügyfélnél megtekintett bizonylat, szerződés, de lehet az ügyfél által készített kimutatás is. Nagyon fontos, hogy a válaszok összhangban legyenek a tervezésnél megfogalmazott elvekkel és feladatokkal.

Megítélésünk szerint szükséges legalább az alábbi checklistás munkapapírok elkészítése minden vizsgálatnál:

- Könyvvizsgálati megbízás elfogadása és/ vagy meghosszabbítása
- Tervezési és kockázatelemzési munkapapír
- Adóellenőrzési munkapapír
- Beszámoló és kiegészítő melléklet ellenőrzési munkapapír
- Fordulónap utáni események vizsgálata
- Minőségellenőrzési munkapapír

A checklistás munkapapíron felül el kell készíteni egy számszaki munkapapírt is a mérlegtételek alátámasztásáról. Ez tartalmazza mérlegsoronként a leltárértékeket, amelyet a könyvvizsgáló az analitika és főkönyv ellenőrzését követően jóváhagyott.

A számszaki munkapapír felépítése a befektetett eszközök tekintetében az állományváltozás levezetése és egy bruttó befektetési tükör, a készletek, követelések, pénzeszközök, kötelezettségek és elhatárolások esetében egy leltár, mely természetesen a főbb csoportok összegzését tartalmazza, ez nem kell feltétlenül megegyezzen a főkönyvi számlák szerinti bontással, hanem a könyvvizsgáló mérlegelésére van bízva a részletezés mélysége. Ezen felül el kell készíteni a saját tőke állományváltozását levezető tőketükröt és a társasági adó levezetését tartalmazó táblát.

A mellékletben bemutatunk egy-egy mintát a táblák kitöltéséről, és megjegyezzük, ha ezeket az Excel rendszerében úgy hozzuk össze, hogy a mérleg sorok értékét egyeztesse a részletező analitika végével, úgy ez az eszköz fontos eleme lehet a minőségbiztosításunknak és egyben elvégez helyettünk olyan ellenőrzéseket, mint a nyitómérleg vizsgálata, a befektetett eszköz analitika és mérleg egyeztetése, értéksökkenés egyeztetése az eredménykimutatással, társasági adó összegének ellenőrzése.

Amennyiben nem kis és közép vállalkozások vizsgálatát végezzük, és nagyobb csoport látja el a könyvvizsgálati feladatokat, célszerű a fentiek mellett az egyes mérleg sorok és az eredménykimutatás tételeiről is munkapapírokat készíteni, de ezek terjedelmükben a kis- és középvállalkozásoknál olyan plusz dokumentálást jelentenének, mely biztosan nem fér bele a könyvvizsgálat szerződésben megállapított idő és költségkeretébe.

5.2.2. A Dokumentáció elve és rendszere

A munkapapírokat olyan logikailag összefüggő rendszerbe kellene szervezni, amely biztosítja:

- az anyagok visszakereshetőségét,
- a kapcsolatot az egyes területek (munkapapírok) között,
- az anyagok teljeskörűségének ellenőrzését,
- a gyors eligazodást a munkapapírok között

Annak érdekében, hogy a dokumentálás átlátható és bizonyító erejű legyen, célszerű a munkapapírok mellé az aktarendszer logikus felépítése. Ez történhet elektronikusan vagy papír alapon és természetesen lehet ügyfél vagy ügyfélcsoport orientált.

Mi most egy lehetséges változatát mutatjuk be, mely teljesíti a minimális elvárásokat.

Tartós akta

- Jogi viszonyok (társasági szerződés, cégkivonat, közgyűlési jegyzőkönyvek, hatósági engedélyek)
- Szervezeti felépítés és informatikai háttér
- Könyvvézetés (számviteli politika és egyéb fontos szabályzatok)
- Adózási helyzet (bejelentkezések, vizsgálati határozatok)
- Személyzet és munkaügy (fontosabb munkaszerződések, kollektív szerződés, cafetéria szabályzat)
- Belső ellenőrzési rendszer (szabályzat, jelentések,)
- Környezetvédelem és újrahasznosítás (támogatások, szabályzatok)

Folyóévi akták

- Alapakta
 - A vizsgálat tervezése és megállapításai
 - Minőségellenőrzés

- Megbízáskezelés
- Vizsgálati idők, költségtervezés, értékelések
- Vizsgálat lebonyolításának menedzselése
- Vizsgálati pontok, megbeszélések
- Jelentésakta
 - Hivatalos, végleges verzió
 - Régi jelentésverziók
 - Előző évi könyvvizsgálói jelentés
 - Vezetői levél
- Részletező akta
 - Főkönyvi kivonat
 - Mérleg, eredménykimutatás, átkönyvelések, kiegészítő melléklet és üzleti jelentés
 - Mérleg fordulónapja utáni események
 - Immateriális javak és tárgyi eszközök
 - Befektetett pénzügyi eszközök, értékpapírok
 - Készletek és készletekre adott előlegek
 - Vevőkövetelések
 - Követelések-kötelezettségek kapcsolt vállalkozások
 - Egyéb követelések
 - Pénztár, bank (hitelintézeti kötelezettségek is)
 - Saját tőke
 - Céltartalékok
 - Szállítói kötelezettségek (kapott előlegek is)
 - Egyéb kötelezettségek
 - Aktív és passzív időbeli elhatárolások
 - Bevételek
 - Költségek
 - Egyéb bevételek és ráfordítások
 - Pénzügyi műveletek bevételei és ráfordításai
 - Rendkívüli bevételek és ráfordítások
 - Adók

Fenti rendszert lehet használni papíralapú dossziékban tárolva, vagy elektronikusan. Ez utóbbi teszi lehetővé az ún. papírmentes auditot, mely azon túlmenően, hogy a könyvvizsgálót mentesíti nagyon sok papír tárolásától, egy megfelelő szoftver alkalmazásával lehetővé teszi, hogy a munkapírokból rögzített válaszokat hivatkozásként összekösse (referenciázza) azon bizonylattal, szerződéssel vagy egyéb dokumentummal, mely alapján az adott választ adta a könyvvizsgáló. Ez a munka hatékonyságát és áttekinthetőségét jelentősen javítja és a könyvvizsgáló részére is gyorsabb utólagos hozzáférést tesz lehetővé nemcsak a minőségellenőrzésnél, hanem már az ügyféllel folytatott beszámoló értékelési tárgyaláson is, valamint a követő évek vizsgálatánál.

A dokumentálás szerves részét képezik a könyvvizsgáló által begyűjtött olyan könyvvizsgálati bizonyítékok, mint a partnerek, bankok egyenlegközlője, az ügyvédi és ügyfél által adott teljességi nyilatkozatok, vezető testületi ülések jegyzőkönyvei, vagy a hatósági megállapítások. Természetesen rögzíteni kell mindazon szerződések és bizonylatok másolatát, amelyek mind pozitív mind negatív könyvvizsgálati bizonyítékként szolgálnak, és rögzíteni kell a mintavételek eredményét is.

Néhány példa olyan körülményekre, amelyek között helyénvaló könyvvizsgálati dokumentációt készíteni a szakmai megítélés alkalmazásáról is, ha a kérdések és a megítélések jelentősek:

- a könyvvizsgáló következtetésének indoklása, amikor valamely követelmény előírja, hogy a könyvvizsgálónak „mérlegelnie kell” bizonyos információkat vagy tényezőket, és a mérlegelés jelentős az adott megbízás összefüggésében

- a könyvvizsgáló által a szubjektív megítélések körébe tartozó területek ésszerűségére (például a jelentős számviteli becslések ésszerűségére) vonatkozóan levont következtetések alapja
- a könyvvizsgáló által valamely dokumentum hitelességére vonatkozóan levont következtetés alapja, ha további vizsgálatot (mint például szakértő vagy megerősítési eljárások megfelelő használata) hajtanak végre a könyvvizsgálat során azonosított olyan körülményekre válaszul, amelyek nyomán a könyvvizsgáló úgy gondolja, hogy a dokumentum esetleg nem hiteles.

Szükséges rögzíteni az előző könyvvizsgálóval folytatott megbeszélés eredményét, vagy az általunk korábban végzett munkából a tárgyévra is befolyást gyakorló tételek bemutatását.

A könyvvizsgáló hasznosnak tarthatja egy olyan (záró memorandumként is ismert) összefoglaló készítését és megőrzését a könyvvizsgálati dokumentáció részeként, amely leírja a könyvvizsgálat során azonosított jelentős kérdéseket és azok kezelését, vagy amely kereszthivatkozásokat tartalmaz azokra az egyéb releváns alátámasztó könyvvizsgálati dokumentációkra, amelyekben ezek az információk szerepelnek. Az ilyen összefoglaló megkönnyítheti a könyvvizsgálati dokumentáció hatékony áttekintéseit és vizsgálatait, különösen nagy és összetett könyvvizsgálatok esetében.

A 220. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard előírja, hogy a könyvvizsgáló a végrehajtott könyvvizsgálati munka áttekintését a könyvvizsgálati dokumentáció áttekintésével hajtsa végre.³ Az a követelmény, hogy dokumentálni kell, ki tekintette át a végrehajtott könyvvizsgálati munkát, nem jelenti azt, hogy minden egyes konkrét munkapapíron szükséges szerepelnie az áttekintés bizonyítékának. A követelmény azonban azt jelenti, hogy dokumentálni kell, melyik könyvvizsgálati munkát tekintették át, ki végezte az áttekintést és mikor.

Fontos rögzíteni, hogy a dokumentálás a könyvvizsgáló tulajdonát képezi és azokat legalább 8 évig meg kell őrizni. A dokumentációt a könyvvizsgáló saját munkájának bizonyítására a minőségellenőrzéskor, vagy esetleges egyéb külső vizsgálat során a könyvvizsgálói szakmai titoktartás követelményeinek betartásával a hatóság rendelkezésére kell bocsátani. A titoktartás alóli felmentést elsősorban maga az ügyfél adhat a könyvvizsgáló részére.

Kisebb gazdálkodó egység könyvvizsgálatánál a könyvvizsgálati dokumentáció általában kevésbé terjedelmes, mint egy nagyobb gazdálkodó egység könyvvizsgálatánál. Emellett olyan könyvvizsgálat esetén, amikor a teljes könyvvizsgálati munkát a megbízásért felelős partner hajtja végre, a dokumentáció nem fog olyan kérdéseket tartalmazni, amelyeket esetleg csak azért dokumentáltak volna, hogy tájékoztassák vagy utasítással lássák el a megbízásért felelős munkacsoport tagjait, vagy hogy bizonyítékot szolgáltatassanak a munkacsoport más tagjai általi áttekintésre (nem lesznek például munkacsoport-megbeszélések vagy felügyeletre vonatkozóan dokumentálandó kérdések). Mindazonáltal a megbízásért felelős partner eleget tesz a standardban foglalt alapkövetelménynek, hogy egy tapasztalt könyvvizsgáló számára érthető könyvvizsgálati dokumentációt készítsen, mivel szabályozói vagy egyéb célból a könyvvizsgálati dokumentációt ellenőrizhetik külső felek.

Könyvvizsgálati dokumentáció készítésekor a kisebb gazdálkodó egység könyvvizsgálója hasznosnak és hatékonynak tarthatja a könyvvizsgálat különböző aspektusainak egyetlen dokumentumban történő együttes rögzítését, szükség szerinti kereszthivatkozásokkal az alátámasztó munkapapírokra. Együttesen dokumentálható kérdések egy kisebb gazdálkodó egység könyvvizsgálata során például a gazdálkodó egységnek és belső kontrolljának megismerése, az átfogó könyvvizsgálati stratégia és könyvvizsgálati terv, a lényegesség a 320. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard szerint,⁴ a becsült kockázatok, a könyvvizsgálat során észlelt jelentős kérdések és a levont következtetések.

³ A 220. témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 17. bekezdése.

⁴ 320. témaszámú, „Lényegesség a könyvvizsgálat tervezésében és végrehajtásában” című nemzetközi könyvvizsgálati standard

5.3. Könyvvizsgálati bizonyíték

A könyvvizsgáló célja a könyvvizsgálati eljárások oly módon történő megtervezése és végrehajtása, amely lehetővé teszi a könyvvizsgáló számára, hogy elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezzen ahhoz, hogy ésszerű következtetéseket tudjon levonni, amelyekre a könyvvizsgálói véleményt alapozza. A könyvvizsgálati bizonyítéknak relevánsnak és megbízhatónak kell lenni, ami csak az adott összefüggésben értelmezhető, amivel kapcsolatban a bizonyítékot fel kívánja a könyvvizsgáló használni.

Könyvvizsgálati bizonyíték – az az információ, amelyet a könyvvizsgáló felhasznál azoknak a következtetéseknek a kialakításához, amelyekre a könyvvizsgálói véleményt alapozza. A könyvvizsgálati bizonyítékok közé tartoznak mind a pénzügyi kimutatások alapjául szolgáló számviteli nyilvántartásokban szereplő információk, mind pedig az egyéb információk

A könyvvizsgálati bizonyíték megszerzésére nagyon sok módszer van, melyre kézikönyvünkben több helyen is kitérünk. Ez lehet a létezéssel, az értékeléssel összefüggő, de lehet egy egy személyes interjú is a vállalat vezetésével vagy egyéb szakértővel, vagy az egyenlegek külső megerősítése. A bizonyíték megfelelősége attól függ, hogy alátámasztja-e a könyvvizsgálói véleményt bármilyen irányban. A bizonyítékok mennyiségét a lényeges hibás állítások kockázata befolyásolja, illetve határozza meg. A bizonyítékok mennyisége akkor kielégítő, ha velük a könyvvizsgálati kockázatot kellően alacsony szintre tudjuk csökkenteni, vagyis nagy a valószínűsége annak, hogy nem maradt a beszámolóban lényeges hibás állítás.

Amennyiben a könyvvizsgálati bizonyíték szakértői véleményen alapul, úgy a könyvvizsgálónak minősíteni kell a szakértő hozzáértését, tárgyilagosságát, illetve értékelnie kell a megállapítást, hogy az kellő illetve megfelelő bizonyítékot szolgáltat-e a munka során.

A kontrollok teszteléseinek és az adatok teszteléseinek tervezésekor a könyvvizsgálónak olyan módokat kell meghatároznia a tételek tesztelésre történő kiválasztására, amelyek hatékonyan teljesítik a könyvvizsgálati eljárás célját. Ezekről a módszerekről szintén több helyen esett már szó a kézikönyvben

Könyvvizsgálati bizonyíték szükséges a könyvvizsgálói vélemény és jelentés alátámasztásához. A könyvvizsgálati bizonyíték jellegét tekintve kumulatív, és elsősorban a könyvvizsgálat során végrehajtott könyvvizsgálati eljárásokból származik. Tartalmazhat ugyanakkor olyan információkat is, amelyek egyéb forrásokból, például korábbi könyvvizsgálatokból származik.

6. A könyvvizsgálat lezárásához beszerzendő dokumentumok és a könyvvizsgálói jelentés

Kapcsolódó standardok:

- *ISA 520: Elemző eljárások*
- *ISA 560: Fordulónap utáni események*
- *ISA 570: Vállalkozás folytatása*
- *ISA 580: Írásbeli nyilatkozatok*
- *ISA 700: A pénzügyi kimutatásokra vonatkozó vélemény kialakítása és jelentéskészítés*
- *ISA 705: A független könyvvizsgálói jelentésben szereplő vélemény minősítései*
- *ISA 706: Figyelemfelhívó bekezdések és egyéb kérdések bekezdések a független könyvvizsgálói jelentésben*
- *ISA 710: Összehasonlító adatok – Előző időszak megfelelő adatai és összehasonlító pénzügyi kimutatások*
- *ISA 720: A könyvvizsgálónak az auditált pénzügyi kimutatásokat tartalmazó dokumentumokban szereplő egyéb információkkal kapcsolatos felelőssége*

6.1. A könyvvizsgált Társaság által aláírt, elfogadott beszámoló

A végleges könyvvizsgálói következtetések meghozatalához, valamint a könyvvizsgálói jelentés minősítéséhez szükséges a Társaság által aláírt, elfogadott beszámoló. Természetesen a beszámoló az utolsó dokumentum a záradék megadásához, ezt megelőzően számos egyéb a Társaság, valamint a könyvvizsgáló által készített munkaanyagra, számításra, dokumentációra van szükség. Ezen a ponton nem tartjuk szükségesnek a könyvvizsgálat folyamatában felhasznált és készített Társasági és könyvvizsgálati dokumentumok felsorolását; kizárólag a könyvvizsgálói jelentés kiadása előtti állapotot vizsgáljuk a beszámoló tekintetében.

Amellett, hogy az aláírt beszámoló rendelkezésre áll, az alábbi teendőket szükséges elvégezni:

- Meg kell vizsgálni a Társaság társasági adóbevallását teljességség, helyes összegek szerepeltetése, dokumentáltság szempontjából. Mivel a társasági adóbevallás a könyvvizsgálat folyamatában, lezárásakor jellemzően nem áll rendelkezésre, így a Társaság által készített társasági adó kalkulációja, levezetése ellenőrizendő. Ellenőrizni kell azt is, hogy a bevallásban (levezetésben) szereplő érték került-e elszámolásra a főkönyvi kivonatban. Előfordulhat, hogy a Társaság még feltár olyan tételeket, amelyeket elszámol, megjelenít az adott időszakban, de ezzel párhuzamosan elmarad a társasági adóbevallás (levezetés) módosítása.
- El kell kérni a legutolsó, minden év végi könyvelési lépést, zárlati feladatokat tartalmazó főkönyvi kivonatot. Gyakran tapasztalható, hogy a Társaság az utolsó pillanatokban is módosítja elszámolásait, így a főkönyvi kivonat tételeinek forgalma, egyenlege változik. A könyvvizsgálat során meg kell vizsgálni a változások okát, az elszámolások helyességét. A változásokat a könyvvizsgálati dokumentációban fel kell jegyezni, kitérve a tételre, az okokra, az összegekre és a dokumentációkra. Ellenőrizni kell azt is, hogy a változások a lényegességi küszöbértékek alapján lényegesnek minősülnek-e vagy sem. Természetesen valamennyi módosítást követően a Társaságnak és így a könyvvizsgálónak is rendelkeznie kell egy a mérleget alátámasztó, lezárt főkönyvi kivonattal!
- Meg kell győződni arról, hogy minden egyes mérlegtétel alátámasztott analitikus nyilvántartással, leltárral, amelyek a végeleges és könyvvizsgáló által elfogadott értékeket tükrözik.
- A végleges főkönyvi kivonat alapján ellenőrizni kell, hogy a beszámolóban helyes összeggel, és besorolással találhatók-e meg a tételek. A legcélszerűbb az a megoldás, ha a könyvvizsgáló ellenőrzésképpen a főkönyvi kivonat alapján saját maga is összeállítja a mérleget és eredménykimutatást, így egyértelműen láthatóvá válnak a könyvvizsgáló és a

Társaság által készített mérleg, és eredménykimutatás sorainak, csoportjainak eltérései. E feladatra az ismert könyvvizsgálói szoftverek alkalmazhatók illetve hasznos eszköz a korábban már említett számszaki munkapapírok alkalmazása. Igen gyakori hibák például:

- A főkönyvi kivonat nem tartalmazza az elfogadott osztalék és a mérleg szerinti eredmény összegeit, így nem minősül teljesnek, a beszámolót alátámasztó főkönyvi kivonattal.
 - Adott és kapott kölcsönök helytelen besorolása hosszú és rövid lejáratú mérlegelemként.
 - Az egyéb követelések és egyéb rövid lejáratú kötelezettségek összegei nem jellegüknek megfelelően kerülnek megállapításra; például a tartozik jellegű kötelezettségek nettó módon kerülnek bemutatásra, csökkentve a rövid lejáratú kötelezettségek összegét.
 - A kapcsolt vállalkozásokkal szembeni egyenlegek a mérlegben és eredménykimutatásban nem, vagy nem megfelelő összegben kerülnek kiemelésre, összegyűjtésre, vagy egyáltalán nem kerülnek megjelenítésre.
- A Társaság tulajdonos-vezetőitől információt kell kérni arra, hogy terveznek-e osztalékfizetést, és milyen összegben. Az Sztv. előírásai alapján, figyelembe véve az osztalékfizetést korlátozó tényezőket meg kell vizsgálni, hogy a tervezett osztalék kifizethető-e.
- (Természetesen azután, hogy a beszámolót a Társaság elkészíti és a beszámoló elfogadásáról szóló taggyűlést megtartják, el kell kérni a Társaság tulajdonosai által aláírt, a beszámoló elfogadásáról szóló taggyűlési jegyzőkönyvet. Ennek adatait, például az elfogadott osztalékot össze kell vetni a beszámolóban szereplő értékkel.)
- Amennyiben van Társaságnak saját jogi képviselője, úgy be kell szerezni a jogi teljességi nyilatkozatot. Amennyiben a jogi teljességi nyilatkozatot a könyvvizsgáló már megkapta, de a záradék kiadása és a jogi teljességi nyilatkozat között jelentős idő telt el, akkor a jogi képviselőt fel kell kérni az aktualizálására.
- A vezetést tájékoztatni kell az általa aláírandó teljességi nyilatkozat tartalmáról és céljáról, valamint fel kell kérni annak aláírására.

6.2. A könyvvizsgálóhoz kapcsolódó írásbeli nyilatkozatok, kiemelten a teljességi nyilatkozat

Az 580. témaszámú standard egyik változása annak címe; az eddigi „vezetés nyilatkozatai” cím „írásbeli nyilatkozatok” címre módosult. Ennek oka, hogy ezzel egyértelművé válik, hogy maguk a pénzügyi kimutatások, a bennük szereplő állítások, a könyvvizsgáló és nyilvántartások nem minősülnek írásbeli nyilatkozatnak. (ISA 580. 7. bekezdés)

Az 580. témaszámú standard értelmében a könyvvizsgálónak írásbeli nyilatkozatot kell kérnie és kapnia arra vonatkozóan, hogy a vezetés teljesítette a pénzügyi kimutatások elkészítésére és bemutatására vonatkozó felelősségét a könyvvizsgáló megbízás feltételeiben meghatározottak szerint, és hogy a pénzügyi kimutatások elkészítése és bemutatása a vonatkozó pénzügyi beszámolási alapelvekkel összhangban történt (580. témaszámú standard 10. bekezdés). A nyilatkozatnak tartalmaznia kell, hogy „a Társaság a könyvvizsgáló rendelkezésére bocsátott minden releváns információt, amelyre vonatkozóan a könyvvizsgáló megbízás feltételeiben megegyeztek, valamint hogy valamennyi ügyletet rögzítettek, és azokat a pénzügyi kimutatások tükrözik.” (580. témaszámú standard 11. bekezdés)

A 210. témaszámú standard értelmében a vezetés már a könyvvizsgáló megbízásában elismerte felelősségét a felelős a pénzügyi kimutatások elkészítéséért és a könyvvizsgáló megfelelő információkkal való ellátásáért. Ebből következően a teljességi nyilatkozatban meg kell erősíteni, hogy ezen felelősségeit, kötelezettségeit a vezetés teljesítette.

6.2.1. A teljességi nyilatkozat

A teljességi nyilatkozat arra szolgál, hogy a könyvvizsgáló megerősítést kapjon arra vonatkozóan, hogy a tulajdonos, vezető elismeri a pénzügyi kimutatások korrekt módon való bemutatásáért való felelősségét. Ügyelni kell arra, hogy a vezetés, tulajdonosok megértsék a teljességi nyilatkozat célját és tartalmát, így elkerülhető a könyvvizsgáló felelősségének félreértelmezése.

A könyvvizsgálónak figyelnie kell arra, hogy a teljességi nyilatkozat nem minősül eredendő bizonyítéknak, nem mentesíti a könyvvizsgálót a könyvvizsgálati feladatok elvégzése és a megfelelő dokumentálás alól.

Az 580. témaszámú standard 2. sz. függelékében megtalálható a teljességi nyilatkozat mintája. Ne felejtjük el azt, hogy ez egy minta; szükséges lehet az adott Társaságra szabni, minden megerősítést igénylő információt bele kell fogalmazni. Amennyiben a vezetés teljességi nyilatkozata valóban a Társaságra szabott, úgy a könyvvizsgáló kockázatát csökkenti, illetve racionalizálja, keretek közé rendezi. A standard függeléke több kapcsolódó standard előírásaira hívja fel a figyelmet, amelyeket be kell építeni a teljességi nyilatkozatba. Ezek a következők:

- Megerősítést kell kérni arra vonatkozóan, hogy a tulajdonosok, vezetés ellenőrzési rendszere révén megfelelően kezeli a csalás, hamisítás kockázatát. (ISA 240. standard 39. bekezdés)
- Megerősítés szükséges, hogy a könyvvizsgálóval közölték a jogszabályoknak és szabályozásoknak való meg nem felelés vagy gyanított meg nem felelés minden olyan ismert esetét, amelyek hatásai figyelembe veendők a pénzügyi kimutatások elkészítésekor. (250. témaszámú standard 16. bekezdés)
- Fel kell hívni a Társaság figyelmét arra, hogy az elszámolásokban maradó, az adózásban feltárt nem jelentős, de ki nem javított hibák egyeztetésért és javításáért a felelősség őket terheli. A nyilatkozatnak magába kell foglalnia azt is, hogy a vezetés meggyőződése szerint a nem helyesbített hibás állítások hatásai önmagukban és együttesen lényegtelenek-e a pénzügyi kimutatások egésze szempontjából. (450. témaszámú standard 14. bekezdés)
- A vezetésnek el kell ismernie, hogy minden olyan ismert tényleges és lehetséges peres ügyet és jogi igényt, amelynek hatásai figyelembe veendők a pénzügyi kimutatások készítésekor, közölték a könyvvizsgálóval, és azokat elszámolták és közzétették a vonatkozó pénzügyi beszámolási keretelvekkel összhangban. (501. témaszámú standard, 12. bekezdés)
- A vezetésnek nyilatkoznia kell, hogy ésszerűnek gondolják-e a számviteli becslések meghatározása során használt jelentős feltételezéseket. (540. témaszámú standard, 22. bekezdés)
- A teljességi nyilatkozatban nemcsak a múlt, hanem a jövőre vonatkozóan is megerősítést kell kérni: a vállalkozás folytatásának elvével, valamint a fordulónap utáni eseményekkel kapcsolatosan tulajdonosi, vezetői döntéseket, terveket is bele kell foglalni. (560. témaszámú standard 9. bekezdés, 570. témaszámú standard 16. bekezdés e) pont)
- A könyvvizsgálónak specifikus írásbeli nyilatkozatot kell szereznie bármely olyan, az előző időszak pénzügyi kimutatásokban lévő lényeges hibás állítás helyesbítése céljából végzett újra-megállapításra vonatkozóan, amely érinti az összehasonlító adatokat. (710. témaszámú standard, 9. bekezdés)
- Számviteli és adózási szempontból kapcsolt vállalkozásokkal és felekkel folytatott tranzakciók és egyenlegek teljességének és megbízhatóságának megerősítése. (550. témaszámú standard 26. bekezdés)

Az általános elemeken túl érdemes kitérni például a következőkre:

- Megerősítést kérni arra vonatkozóan, hogy a Társaság tudatában van annak, hogy transzferár szabályzat-készítési kötelezettség terheli-e vagy sem.
- Megnyilatkoztatni a vezetést arról, hogy a mérlegen kívüli tételekre is teljesül a teljesség, a beszámoló kiegészítő mellékletében ezek bemutatásra kerültek.

A Dokumentumtárban egy részletesebb teljességi nyilatkozat található, de természetesen ez is a könyvvizsgált gazdálkodó egység sajátosságai alapján kibővíthető.

A vezetés teljességi nyilatkozatát a vezetés azon tagjai írják alá, akik elsődleges felelősséggel tartoznak a gazdálkodó szervezetért, annak pénzügyi-számviteli rendjéért és szabályszerűségéért (rendszerint az ügyvezető igazgató és a gazdasági igazgató). (580. témaszámú standard 9. bekezdés)

A teljességi nyilatkozat dátuma a pénzügyi kimutatásokra vonatkozó könyvvizsgálói jelentés dátumához lehető legközelebb eső, de nem azt követő időpontnak kell lennie (580. témaszámú standard 14. bekezdés). A vizsgált társaság éves beszámolójának teljességi nyilatkozat dátuma nem lehet korábbi, mint a társaság éves beszámolójának dátuma. (580. és 700. témaszámú standardok).

A teljességi nyilatkozat és a könyvvizsgálói vélemény (záradék) kapcsolata

- A könyvvizsgálónak meg kell vizsgálnia, hogy a teljességi nyilatkozatban nincs-e olyan kérdéskör, amelyet a vezetés aláírásával ugyan megerősített, de a könyvvizsgálói bizonyítékok ezt nem támasztják alá. Ebben az esetben új, más könyvvizsgálói eljárásokat kell alkalmazni, és mérlegelni kell a könyvvizsgálói véleményre gyakorolt hatását; ha a teljességi nyilatkozat nem megbízható, akkor a könyvvizsgálónak vissza kell utasítania a véleménynyilvánítást (580. témaszámú standard 20.a) bekezdés).
- Amennyiben a könyvvizsgáló a Társaság vezetésétől nem kap teljességi nyilatkozatot, úgy az befolyásolja a záradék jellegét; a véleménynyilvánítást vissza kell utasítani (580. témaszámú standard 20.b) bekezdés)

A teljességi nyilatkozaton túlmenően - amennyiben ezek nem szerepelnek a teljességi nyilatkozatban - a könyvvizsgáló egyéb témájú nyilatkozatokat is kérhet a vezetéstől, tulajdonosoktól. Például:

- a számviteli politikák és szabályzatok előírásoknak való megfelelésére vonatkozóan
- komfort levél, amennyiben a társaság működési cash-flow-ja negatív. A könyvvizsgáló a komfort levéllel megerősítést kér a tulajdonostól arra vonatkozóan, hogy ha a Társaság likviditási helyzete azt szükségessé teszi, akkor ezek biztosítása megtörténik, így a Társaság a működését folytatni tudja.

Segédlet:

- *Dokumentumtár:*
 - *Teljességi nyilatkozat*
 - *Komfort levél*
 - *Ügyvédi levél*

6.3. Könyvvizsgálói jelentés (vélemény) és kapcsolódó dokumentumok

A pénzügyi kimutatásokra vonatkozó vélemény kialakítás és jelentéskészítés általános szabályait a 700. témaszámú standard tárgyalja. A 701. témaszámú standard - a független könyvvizsgálói jelentésben szereplő vélemény minősítései címmel – 705. témaszámot kapott és újrafogalmazásra került. A jelentést érintő, de a záradékot nem befolyásoló tételekre vonatkozó könyvvizsgálói követelmények a 706. témaszámú standardban kerültek megfogalmazásra.

A könyvvizsgálói jelentés (záradék, vélemény) kiadásához, és a jelentés minősítésének meghatározásához a következő dokumentumokat kell felhasználni:

- Végleges főkönyvi kivonat és aláírt beszámoló, lásd a 6.1. pontban leírtakat.
- A könyvvizsgáló által különböző szintekre számított lényegességi küszöbértékeket (lásd: IV. fejezet). Ezt a vizsgálat lezárása előtt ismételtelen le kell ellenőrizni. Ha volt változás a tervezéshez képest, akkor annak következményeit rendezni kell (utóvizsgálat, munkaprogram változtatása, stb.).

- A leszűrt következtetéseket, összevetve a lényegességi küszöbértékekkel a könyvvizsgálói munkaprogram alapján végrehajtott könyvvizsgálói eljárások eredményeképpen minden egyes vizsgált területre vonatkozóan. Meg kell vizsgálni, hogy az egyedi, és nem javított hibák összevonásával az összesített vagy a beszámolási szintű hibahatárt eléri-e, meghaladja-e a Társaság beszámolója, hiszen ez befolyásolja a jelentés (záradék) minősítését.

A könyvvizsgálói jelentések minősítése lehet:

- Minősítés nélküli könyvvizsgálói záradék
- A könyvvizsgálói záradékot (véleményt) nem befolyásoló tényezők:
 - figyelemfelhívó megjegyzés
- A könyvvizsgálói záradékot (véleményt) befolyásoló tényezők
 - korlátozott vélemény (záradék),
 - záradék megadásának elutasítása (véleménynyilvánítás visszautasítása), vagy
 - elutasító záradék (ellenvélemény).

A könyvvizsgálói jelentés tartalmát, és a minősítési lehetőségeket részletesen szabályozzák a 700., a 705. és 706. témaszámú standardok és azok függelékei. Az MKVK 2009-ben adta ki az „Esettanulmányok a könyvvizsgálói jelentés készítéséhez” oktatási anyagot, amely útmutatást nyújt, hogy egyes esetek milyen minősítésű könyvvizsgálói jelentést eredményezhetnek.

A 700. témaszámú standardban a minősítés nélküli könyvvizsgálói vélemény formai és tartalmi szabályai olvashatók. A könyvvizsgálói jelentés kiadásakor a következőkre szükséges kiemelten odafigyelni:

- Az MKVK által közzétett könyvvizsgálói jelentés mintákat kell alkalmazni, hiszen azok megfelelnek a nemzeti könyvvizsgálati standardok és az ISA formai és tartalmi szabályainak.

A Dokumentumtárban megtalálhatók a jelentés minták.

A 2009. december 15-től hatályos módosítások az alábbiakra terjednek ki:

- A vezetés felelőssége:
„A vezetés felelős az éves beszámolónak a számviteli törvényben foglaltak és a Magyarországon elfogadott általános számviteli elvek szerint történő elkészítéséért és valós bemutatásáért, valamint az olyan belső kontrollokért, amelyeket a vezetés szükségesnek tart ahhoz, hogy lehetővé váljon az akár csalásból, akár hibából eredő lényeges hibás állításoktól mentes pénzügyi kimutatások elkészítése.”
Mint látható, a hangsúly áthelyeződött a belső kontrollokra; eddig a lényeges hibás állításoktól mentes éves beszámoló elkészítése és valós bemutatása szempontjából releváns belső ellenőrzés kialakításán, bevezetésén és fenntartásán volt.
- Jelentés egyéb jogi és szabályozási követelményekről
Az egyes országok nemzeti jogszabályai előírhatnak a könyvvizsgáló számára a pénzügyi kimutatásokon (éves beszámolón) túlmutató, egyéb kérdésekre vonatkozó jelentéstételi kötelezettséget külön jelentés formájában, vagy akár a könyvvizsgálói jelentésben. Magyar vonatkozásban ilyen lehet az éves beszámolóhoz kapcsolódóan elkészítendő üzleti jelentés. A változás lényege, hogy az üzleti jelentés vizsgálatáról szóló könyvvizsgálói vélemény e külön részben elkülönítve kerülhet bemutatásra.
- A könyvvizsgálói jelentés dátuma nem lehet korábbi, mint az a nap, amelyen a könyvvizsgáló elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerzett a pénzügyi kimutatásokra vonatkozó záradék (vélemény) megalapozásához. A könyvvizsgáló nem keltezheti jelentését annál az időpontnál korábbra, mint amikor a vezetés aláírta, illetve jóváhagyta a pénzügyi kimutatásokat, illetve megerősítették, hogy felelősséget vállalnak a pénzügyi kimutatásokért. (700. témaszámú standard segédlete 41. bekezdés)

A 705. témaszámú standard a minősített könyvvizsgálói jelentésekről szól, amely alapján minősített könyvvizsgálói jelentést kell kiadni akkor, „ha

- a megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékok alapján arra a következtetésre jut, hogy a pénzügyi kimutatások egésze nem mentes a lényeges hibás állítástól vagy
- nem képes elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezni annak a következtetésnek a levonásához, hogy a pénzügyi kimutatások egésze mentes a lényeges hibás állítástól.” (705. témaszámú standard 6. bekezdés)

A korábbi 701. témaszámú standardban a könyvvizsgálói munka hatókör korlátozása és a vezetéssel szembeni ellenvélemény állt a minősített jelentések középpontjában.

A standard függeléke tartalmazza az alábbi összefoglalást a minősített vélemények típusaira:

<i>A minősítést előidéző kérdés jellege</i>	<i>A könyvvizsgáló arra vonatkozó megítélése, hogy átfogóak-e a pénzügyi kimutatásokra gyakorolt hatások vagy lehetséges hatások</i>	
	<i>Lényeges, de nem átfogó</i>	<i>Lényeges és átfogó</i>
<i>A pénzügyi kimutatások lényeges hibás állítást tartalmaznak</i>	Korlátozott vélemény	Ellenvélemény
<i>Az elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyíték szerzésére való képtelenség</i>	Korlátozott vélemény	Véleménynyilvánítás visszautasítása

Lényeges hibás állítás merülhet fel az éves beszámolóban a választott számviteli politikák megfelelősége és/vagy alkalmazása, vagy a pénzügyi kimutatásokban szereplő közzétételek megfelelősége vagy elegendősége terén.

Az elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyíték szerzésére való képtelenség szélesebb értelmezésben a könyvvizsgáló hatókörének korlátozását jelenti. Ugyanakkor nem azonosítható azzal, ha a könyvvizsgáló egy adott eljárást nem tud végrehajtani. A hatókör korlátozásnak számos megnyilvánulása, oka lehet:

- a gazdálkodó egység által nem befolyásolható körülmények miatt, például, mert a számviteli nyilvántartások megsemmisültek
- a könyvvizsgáló munkájának jellegére vagy ütemezésére vonatkozó körülmények
- a vezetés által támasztott korlátozás, például, ha a vezetés meggátolja, hogy a könyvvizsgáló részt vegyen a fizikai leltárfelvételen, vagy hogy a könyvvizsgáló a szükséges egyenlegközlőket bekérje.

Ha a könyvvizsgáló a megbízás elfogadását követően szembesül a hatókör korlátozással, akkor első lépésként ezt kommunikálni kell az irányítással megbízott személyekkel az informálás és a korlátozás megszüntetésének céljából. Amennyiben a korlátozás nem szűnik meg és a könyvvizsgáló nem tud egyéb eljárást alkalmazni, úgy mérlegelni kell a **megbízástól való visszalépést**. A könyvvizsgálati munka vége felé nem szerencsés visszalépni, ebben az esetben inkább a lehetséges mértékig el kell végezni az auditot és **véleménynyilvánítás visszautasításról** szóló jelentést kell kiadni.

A visszalépés nem lehetséges, ha:

- a könyvvizsgáló számára jogszabály vagy szabályozás írja elő a könyvvizsgálati megbízás folytatását, például állami szektorbeli gazdálkodó egység esetében.

- A könyvvizsgálót egy konkrét időszakot lefedő pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatával bízzák meg, vagy ahol kinevezése egy konkrét időszakra szól, és az ilyen pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatának befejezése vagy az adott időszak vége előtt tilos visszalépnie.

Amennyiben a könyvvizsgáló nem lépett vissza megbízástól, de továbbra sem képes elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerezni, akkor:

- **korlátozó véleményt** kell kiadnia, ha arra a következtetésre jutott, hogy a fel nem tárt esetleges hibás állítások pénzügyi kimutatásokra gyakorolt lehetséges hatásai lényegesek lehetnek, de nem átfogóak,
- **véleménynyilvánítás visszautasításáról szóló záradékot** kell kiadnia, ha arra a következtetésre jut, hogy a fel nem tárt esetleges hibás állítások pénzügyi kimutatásokra gyakorolt lehetséges hatásai lényegesek és egyben átfogóak lehetnek.

Amennyiben a könyvvizsgálói jelentés minősített, úgy a jelentésben be kell mutatni a

- minősítés okát (okait),
- ha konkrét összege ismert, akkor az összeget
- a vagyona és eredményre gyakorolt hatásait (kivéve, ha ez nem kivitelezhető, de ebben az esetben viszont a kivitelezhetetlenség tényére hivatkozni kell a jelentésben).
- szöveges közzétételek lényeges hibás állításainak indokolását, magyarázatát.

„Ha olyan lényeges hibás állítást tartalmaz az éves beszámoló, amely arra vonatkozik, hogy nem tettek közé közzéteendő információkat, akkor a könyvvizsgálónak

- meg kell beszélnie az információk közzétételének hiányát az irányítással megbízott személyekkel,
- le kell írnia a minősítés alapja bekezdésben a kihagyott információ jellegét, valamint
- hacsak jogszabály vagy szabályozás nem tiltja, szerepeltetnie kell a kihagyott közzétételeket, feltéve hogy ez megvalósítható, és hogy a könyvvizsgáló elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerzett a kihagyott információról.” (705. témaszámú standard 19. bekezdés)

Ha a könyvvizsgáló várhatóan minősíti a könyvvizsgálói jelentésben lévő véleményt, kommunikálnia kell az irányítással megbízott személyek felé azokat a körülményeket, amelyek a várható minősítéshez vezettek, valamint a minősítés javasolt szövegét. (705. témaszámú standard 28. bekezdés)

A Dokumentumtárban fellelhetők a minősített jelentések mintái.

A 706. témaszámú standard a könyvvizsgálói jelentés figyelemfelhívó és egyéb kérdések bekezdéseit tárgyalják. A standard **figyelemfelhívó bekezdésként** kezeli azt, ha a könyvvizsgáló szükségesnek tartja, hogy felhívja a felhasználók figyelmét az éves beszámolóban prezentált vagy közzétett kérdésre, amelyek megítélése szerint az éves beszámolót felhasználók számára lényegesek és az értelmezéshez szükségesek. A figyelemfelhívással a könyvvizsgáló csak akkor élhet, ha elegendő és megfelelő könyvvizsgálati bizonyítékot szerzett arról, hogy az adott kérdésre vonatkozóan a pénzügyi kimutatások nem tartalmaznak lényeges hibás állítást. Az ilyen bekezdésnek kizárólag a pénzügyi kimutatásokban prezentált vagy közzétett információkra szabad hivatkoznia.

Például:

- szélsőséges piaci helyzetből adódó jövőbeni gazdálkodási bizonytalanság
- kétségek a vállalkozás folytatásának való képességre vonatkozóan
- peres ügyek okozta bizonytalanságok
- katasztrófák még meg nem becsülhető következményei
- fordulónapot követő események hatásai miatt módosított könyvvizsgálói jelentés esetén

Az **egyéb kérdések bekezdéseinek** célja a figyelemfelhívással azonos, ám a különbség az, hogy itt az éves beszámolóban prezentált vagy közzétett kérdéseken kívüli kérdésekre vonatkoznak a kiegészítések. Ez a standard által biztosított új lehetőség a könyvvizsgáló részére biztosítja, hogy néhány olyan gondolatot kifejtсен, ami megalapozza az általa alkotott vélemény külsők általi jobb megértését.

A kiegészítés célja, hogy a felhasználók megértsék a könyvvizsgálatot, a könyvvizsgáló felelősségét vagy a könyvvizsgálói jelentést. Az egyéb bekezdés akkor fűzhető a könyvvizsgálói jelentéshez, ha ezt jogszabály vagy szabályozás nem tiltja. Például:

- fordulónapot követő, de az éves beszámolóban be nem mutatott események hatásai
- ha az előző időszakot más könyvvizsgáló auditálta vagy éppen az előző időszakot könyvvizsgáló nem ellenőrizte, akkor az ezekre való utalás, a vélemény típusát, a jelentés dátumát (710. témaszámú standard)
- A könyvvizsgálói jelentés dátuma előtt megkapott egyéb információkban⁵ azonosított lényeges következtetlenség

Ha a könyvvizsgáló várhatóan figyelemfelhívó vagy egyéb kérdések bekezdéssel egészíti ki a könyvvizsgálói jelentésben lévő véleményt, ennek tényét és a javasolt szöveget kommunikálnia kell az irányítással megbízott személyek felé. (706. témaszámú standard 9. bekezdés)

A Dokumentumtárban fellelhető a figyelemfelhívó bekezdést tartalmazó könyvvizsgálói jelentés mintája.

A könyvvizsgálói jelentés kiadásának egyéb kiemelt tényezői

- Nem szabad megfeledkezni arról, hogy a könyvvizsgálói jelentés dátuma azt is jelenti, hogy a könyvvizsgáló eddig az időpontig gyűjtötte a vizsgált társaságra vonatkozó és a kérdéses pénzügyi kimutatások alátámasztására szolgáló információkat, adatokat, dokumentumokat, és hogy a fordulónap utáni eseményeket eddig vizsgálta. Eddig az időpontig a gazdálkodó szervezet a tényekről, tervekről, történésekről a könyvvizsgálót tájékoztatta. Ebből következően a fordulónap utáni eseményeket is vizsgálnia kell a könyvvizsgálónak, a könyvvizsgálói jelentés dátumáig, az addig bekövetkező eseményekre. Ezen események szükségessé tehetik az éves beszámoló módosítását akár a beszámoló főlapjain, akár a kiegészítő megjegyzések között, ennek elmaradása – a lényegességeket figyelembe véve - eredményezheti a minősített vagy figyelemfelhívó vélemény kibocsátását. (560. témaszámú standard 6-8. bekezdések)
- Amennyiben a beszámoló jóváhagyására jogosult testület kizárólag az osztalékfizetés mértéke miatt változtatja meg a beszámolót, a könyvvizsgálónak második könyvvizsgálói jelentést kell kiadnia. A második könyvvizsgálói jelentés dátuma azonos a módosított éves beszámoló jóváhagyásának dátumával. Ezen jelentésben a könyvvizsgáló hivatkozik a jóváhagyásra beterjesztett beszámolóhoz kiadott könyvvizsgálói jelentés dátumára és minősítésére (560. témaszámú standard 10-13. bekezdések). A második könyvvizsgálói jelentés problémáját megoldhatjuk praktikusán úgy is, hogy a tulajdonosoktól előzetesen nyilatkozatot kérünk a tervezett osztalék mértékéről.
- A könyvvizsgálónak vizsgálnia kell azt is, hogy a vállalkozás folytatásának elve mennyiben érvényesül a könyvvizsgálói jelentés kiadásakor. Amennyiben lényeges bizonytalanság áll fenn a vállalkozás folytatásának feltételezése kapcsán, úgy az befolyásolja a könyvvizsgálói záradékot, annak minősítését (570. témaszámú standard 18-22. bekezdések)

⁵ Egyéb információ – pénzügyi és nem pénzügyi információ (a pénzügyi kimutatásokon és az azokra vonatkozó könyvvizsgálói jelentésen kívül), amelyet akár jogszabály vagy szabályozás miatt, akár szokásból belefoglalnak a pénzügyi kimutatásokat és az azokra vonatkozó könyvvizsgálói jelentést tartalmazó dokumentumba.

- A könyvvizsgálónak el kell végeznie a tárgyidőszaki és az előző időszaki adatok összehasonlítását. Amennyiben a könyvvizsgáló feltárja, hogy az előző időszak hasonló adatai lényeges hibás állítást tartalmaznak, fel kell kérnie a vezetést azok helyesbítésére, illetve ha a vezetés erre nem hajlandó, minősített jelentést kell kiadnia (jellemzően korlátozó jelentést).

Segédlet:

- *Dokumentumtár:*
 - *Független könyvvizsgálói jelentések*
 - *Fordulónap utáni események ellenőrző listája*
 - *Vállalkozás folytatása elvének ellenőrző listája*

6.4. Könyvvizsgálói vezetői levél

A könyvvizsgálói jelentés mellett vezetői levelet is készíthet a könyvvizsgáló, ám ennek elkészítése nem kötelező feladata a könyvvizsgálónak. Mérlegelnie kell, hogy a könyvvizsgált Társaság könyvvizsgálata során levont következtetések mutatnak-e olyan belső ellenőrzési, számviteli rendszerbeli hiányosságokra, gyengeségekre, amelyeket célszerű a vezetés, tulajdonosok számára összefoglaló módon hangsúlyozni egy külön dokumentum formájában.

A vezetői levél az észrevételeken, megállapításokon túlmenően javaslatokat is tartalmazhat. Fel kell azonban hívni a vezetés figyelmét, hogy nem a könyvvizsgáló felelőssége a feltárt gyengeségek, hiányosságok megszüntetése.

Célszerű a vezetői levél észrevételeit egy személyes megbeszélés keretében a vezetéssel megvitatni, és válaszukat, a tervezett lépéseket, intézkedéseket, lehetőségeket felmérni, egyeztetni.

A könyvvizsgálói vezetői levél a Társaság vezetésének szól. Felvetődik a kérdés, hogy ki kaphat még betekintést a könyvvizsgálói vezetői levélbe? A standardok és a kialakult és elfogadott gyakorlat azt mutatja, hogy a könyvvizsgálónak meg kell várnia a vezetői levélre érkező vezetői válaszokat, észrevételeket, majd a vezetői levél a vezetők által tett észrevételekkel együtt küldhető meg a Társaság tulajdonosainak. (Konszolidált beszámoló esetén az anyavállalat könyvvizsgálójának is hasonló megoldással adható ki a vezetői levél.)

Segédlet:

- *Dokumentumtár:*
 - *Vezetői levél minta*

6.5. Összefoglaló áttekintés a könyvvizsgálat eredményeiről

A 6.1. fejezetben már említettük, hogy a könyvvizsgálói jelentés elkészítését megelőzően milyen Társasági dokumentációkat kell megvizsgálni. Nem tértünk ki azonban azokra a feladatokra, amelyeket a könyvvizsgálónak a könyvvizsgálói jelentés megadását megelőzően – de már a könyvvizsgálati eljárásokat, bizonyíték gyűjtéseket elvégezve – el kell végeznie.

Az összefoglaló áttekintéshez kapcsolódó könyvvizsgálói feladatok az alábbiak:

6.5.1. A főkönyvi adatok és munkapapírok végső egyeztetése

A 6.1. fejezet 2. pontjában már kitértünk arra, hogy a Társaság végleges és lezárt főkönyvi kivonatát a könyvvizsgálónak nemcsak a Társaság beszámolójával és társasági adóbevallásával (adólevezetéssel) kell összevetni, hanem a könyvvizsgáló saját munkapapírjaival is.

Így elkerülhető az, hogy a módosult tételek a könyvvizsgálati munkalapokon nem kerülnek átvezetésre, és nem vezethetnek helytelen, vagy nem pontos következtetés levonására.

6.5.2. Összehasonlító adatok vizsgálata és elemző eljárások alkalmazása

Az összehasonlító adatok vizsgálata és az elemző eljárások alapvetően a tervezésben használt eljárásokat jelentik, azaz:

- a tárgyév és az előző év adatainak összevetése
- a tárgyévi tényleges és tervezett adatok összevetése
- mutatók számítása, trendek megfigyelése, következtetések levonása
- annak vizsgálata, hogy a pénzügyi kimutatások alátámasztják-e a könyvvizsgáló által feltárt tényeket, változásokat.

Az összehasonlítás során a következőkre érdemes odafigyelni:

- Célszerű már a munkalapokat úgy kialakítani, hogy azokban ne csak a tárgyidőszaki adatok, hanem az előző időszaki adatok is szerepeljenek. Ez megoldható a főkönyvi kivonat vagy az (egyszerűsített) beszámoló részletezettségével is, de természetesen a főkönyvi kivonat alapján sokkal részletesebb, értelmezhetőbb képet kapunk a változásokról. A könyvvizsgálati munkát támogató szoftverek szintén képesek a főkönyvi kivonat szintű feldolgozásra, összehasonlításra. Az előző és a tárgyidőszaki adatok együttes feltüntetése megkönnyíti a változások elemzését, és a szükséges magyarázatok hozzárendelhetők az adott főkönyvi tételhez.
- A két év azonos adatának változását kiszámítva nem szabad figyelmen kívül hagyni annak az ellenőrzését sem, hogy változott-e a Társaság tevékenysége, így bizonyos tételekre vonatkozó számviteli politikája, vagy számviteli becslési eljárása, hiszen ez is okozhatja a változást.
- A könyvvizsgálói jelentésben nem kell kitérni az összehasonlító adatokra, mert a könyvvizsgáló záradéka (véleménye) a jelen időszak pénzügyi kimutatásainak egészét érinti, amelynek az előző évek hasonló adatai is részét képezik. (710. témaszámú standard 10. bekezdés). Kivételt jelent, ha:
 - az előző időszakban a Társaság minősített könyvvizsgálói jelentést kapott, vagy
 - ha a könyvvizsgáló olyan lényeges információk birtokába jut, amelyek hatásai nem kizárólag a tárgyévet, hanem az előző éve(ke)t is érintik, vagy
 - ha a könyvvizsgáló az előző könyvvizsgáló jelentésére hivatkozik vagy
 - ha az előző évet nem auditálták (710. témaszámú standard 12-19. bekezdések).

6.5.3. Könyvvizsgálati ellenőrző lista az elegendő és megfelelő bizonyítékok alátámasztására, végső következtetések összefoglalására

A könyvvizsgálói ellenőrző lista a könyvvizsgálói elkészítését, befejezését megelőzően a könyvvizsgálónak végig kell gondolni, hogy minden, a könyvvizsgálói vélemény kiadásához elegendő és megfelelő feladatot ellátott-e. Ide tartozik valamennyi jelentős lépés a megbízás elfogadásától, a tervezésen, a könyvvizsgálati bizonyítékok megszerzésén, a könyvvizsgálói dokumentáción át, a könyvvizsgálat lezárásához szükséges dokumentációkig.

Segédlet:

- *Dokumentumtár:*
 - *Könyvvizsgálati ellenőrző lista*
 - *Könyvvizsgálati eltérések összefoglaló táblája*
 - *Könyvvizsgálati minőségellenőrzési lista.*

A könyvvizsgálati munka teljes folyamatára és meghatározó lépéseit felölelő ellenőrzési checklistát kiemelten fontosnak tartjuk, így az általunk kifejlesztett változatot is célszerűnek tartjuk bemutatni.

6.5.4. Egyéb információk az auditált pénzügyi kimutatásokhoz kapcsolódó iratanyagokban

A 720. témaszámú standard azt szabályozza, hogyan „kell figyelembe venni az olyan dokumentumokban szereplő egyéb információkat, amely dokumentumok tartalmazzák a pénzügyi kimutatásokat, de amely dokumentumokról a könyvvizsgáló nem köteles jelentést tenni. A könyvvizsgálónak át kell tekintenie az egyéb információkat, hogy feltárja az auditált pénzügyi kimutatásokkal összefüggő lényeges ellentmondásokat.” (720. témaszámú standard 1-2. bekezdés).

Az „egyéb információ” a pénzügyi kimutatásokon és az azokra vonatkozó könyvvizsgálói jelentésen kívüli olyan pénzügyi és nem pénzügyi információ, amelyet akár törvény vagy szabályozás miatt, akár szokásból belefoglalnak a pénzügyi kimutatásokat és az azokra vonatkozó könyvvizsgálói jelentést tartalmazó dokumentumba. (720. témaszámú standard 5a. bekezdés).

Egyéb információk lehetnek például:

- a vezetés vagy az irányítással megbízott személyek által készített jelentés a működésről
- pénzügyi összefoglalók vagy a legfontosabb pénzügyi adatokról készített összeállítások
- munkavállalókkal kapcsolatos adatok
- tervezett beruházási kiadások
- pénzügyi mutatók
- tisztségviselők és igazgatók nevei
- kiválasztott negyedéves adatok. (710. témaszámú standard A2 bekezdés)

A könyvvizsgálónak ezekben az esetekben meg kell vizsgálnia, hogy az egyéb információk nem tartalmazzak-e következtetlenségeket vagy lényeges hibás állításokat a beszámoló adataihoz képest. Fel kell kérnie a vezetést ezek kijavítására, és amennyiben a javítások nem történnek meg, úgy a tulajdonosok felé kell ezt jeleznie, illetve egyéb szükséges lépéseket kell tennie (pl. jogi, egyéb szaktanácsadó felkérése).

6.6. A könyvvizsgálói jelentés kiadását követő feladatok

A könyvvizsgáló feladata az záradék kiadásával nem zárul le. A könyvvizsgálói jelentés kiadását követő feladatokat két kérdést ölelnek fel:

6.6.1. Könyvvizsgálati dokumentáció

A végleges könyvvizsgálati dosszié összeállítására megszabott megfelelő határidő rendszerint nem több, mint a könyvvizsgálati jelentés dátumát követő 60 nap (230. témaszámú standard A21). A dokumentációra vonatkozó tudnivalókat lásd a könyvvizsgálati munka dokumentálása fejezetben.

6.6.2. A könyvvizsgálói jelentés kiadását követő új információk kezelése

Előfordulhat kivételes esetekben, hogy a könyvvizsgáló új vagy további könyvvizsgálati eljárásokat kell végrehajtania, vagy új következtetéseket szükséges levonnia a könyvvizsgálói jelentés dátumát követően. Ebben az esetben dokumentálnia kell:

- a felmerült követelményeket
- a végrehajtott új vagy további könyvvizsgálati eljárásokat, megszerzett könyvvizsgálati bizonyítékokat és levont következtetéseket, valamint ezek hatását a könyvvizsgálói jelentésre, továbbá

- azt, mikor és ki végezte el és tekintette át a könyvvizsgálati dokumentáció ebből eredő változtatását. (230. témaszámú standard 13. bekezdés)

Szintén előfordulhat, hogy felmerülnek olyan új tények, amelyek a könyvvizsgálói jelentés dátuma után, de a pénzügyi kimutatások nyilvánosságra hozatala előtt, vagy a pénzügyi kimutatások nyilvánosságra hozatala után váltak ismertté, és hatásuk módosítaná a könyvvizsgálói jelentést. Ebben az esetben a könyvvizsgálónak meg kell vitatnia a kérdést a vezetéssel, valamint meg kell határoznia, szükség van-e a pénzügyi kimutatások módosítására, és ennek függvényében további könyvvizsgálati eljárásokat végrehajtani, dokumentációt készíteni, és módosítani kell a jelentést. (560. témaszámú standard 10-17. bekezdések).

Segédlet:

- *Dokumentumtár:*
 - *Fordulónap utáni események ellenőrző listája*
 - *Vállalkozás folytatása elvének ellenőrző listája*

7. A könyvvizsgálat minőségellenőrzése

Az MKVK minőségellenőrzéshez kapcsolódó jogszabályai, standardjai, segédletei:

- 2007. évi LXXV. törvény (Kkt) XI. fejezet Minőségbiztosítás, 149-173. §
- Kkt. XIV fejezet A könyvvizsgálói közfelügyelet
- Kamarai Alapszabály 460-473 §, Könyvvizsgálói közfelügyelet
- Kkt. 173/A., A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása és megelőzésének és megakadályozásának ellenőrzése
- Pénzmosás elleni mintaszabályzat
- ISA 220: A pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatának minőségellenőrzése
- MKVK Minőségellenőrzési Bizottsága: A könyvvizsgálók minőség-ellenőrzési elveire és eljárásaira vonatkozó szabályzat segédletei
- Minőségellenőrzési módszertani kézikönyv 2010.
- ISQC 1: Minőségellenőrzés a pénzügyi kimutatások könyvvizsgálatával és átvilágításával, valamint az egyéb bizonyosságot nyújtó és kapcsolódó szolgáltatási megbízások végrehajtásával foglalkozó társaságok esetében

A könyvvizsgálat **minőségellenőrzése** több szintű ellenőrzést jelent. Az első szint a **könyvvizsgáló saját belső minőségellenőrzési rendszerét** jelenti. Ennek megteremtésével a társaság célja olyan minőségellenőrzési rendszer létrehozása és fenntartása, amely kellő bizonyosságot nyújt számára arra, hogy:

- a társaság és a munkatársak megfelelnek a szakmai standardoknak és a vonatkozó jogi és szabályozási követelményeknek, továbbá
- a társaság vagy a megbízásért felelős partner által kiadott jelentések az adott körülmények között megfelelőek. (ISQC1 témaszámú standard, 11. bekezdés)

Az ISQC1 témaszámú standard 16-17. bekezdései alapján a minőségellenőrzési rendszer elemei - amelyekhez ki kell alakítani a kapcsolódó politikákat és eljárásokat- a következők:

- a vezetés minőségért való felelőssége a társaságon belül
- releváns etikai követelmények
- ügyfélkapcsolatok és konkrét megbízások elfogadása és megtartása
- emberi erőforrások
- a megbízás teljesítése
- figyelemmel kísérés.

A társaságnak dokumentálnia kell a politikáit és eljárásait, és ezeket ismertetnie kell a társaság munkatársaival.

A **minőségellenőrzési rendszer eljárásainak** kidolgozásához ad útmutatást az ISA 220. témaszámú standardja, amely a pénzügyi kimutatások (éves beszámoló) könyvvizsgálatának minőségellenőrzési eljárásaival foglalkozik. E szerint a könyvvizsgáló célja olyan minőségellenőrzési eljárások bevezetése a megbízás szintjén, amelyek célja, hogy kellő bizonyosságot nyújtanak a könyvvizsgálónak arról, hogy a társaság és munkatársai megfelelnek a szakmai standardoknak és a szabályozószervi és jogi követelményeknek, illetve hogy a társaság vagy a megbízásért felelős partnerek által kiadott jelentések az adott körülmények között helytállóak. (220. témaszámú standard 6. bekezdés)

A 220. témaszámú standard alapján a minőségellenőrzési rendszer főbb eljárásai, pontjai:

- A releváns etikai követelményeknek való megfelelés biztosítása, ideértve a könyvvizsgálói függetlenséget is
- Ügyfélkapcsolatok és konkrét könyvvizsgálati megbízások elfogadása és megtartása
- A megbízásért felelős munkacsoportok kijelölése a megfelelő szakmai kompetenciájú munkacsoport összetétel kialakításával

- A megbízás végrehajtása során
 - meg kell teremteni a megfelelő irányítást, felügyeletet, azaz a megbízásért felelős partnernek felelősséget kell vállalnia a könyvvizsgálati megbízás szakmai standardoknak, valamint a vonatkozó jogi és szabályozási követelményeknek megfelelő irányításáért, felügyeletéért és teljesítéséért és azért, hogy a könyvvizsgálói jelentés megfelelő legyen az adott körülmények között.
 - az áttekintéseket a társaság áttekintési politikáival és eljárásaival összhangban kell végrehajtani, valamint a megszerzett könyvvizsgálói bizonyítékokat a könyvvizsgálói jelentést megelőzően át kell tekinteni, hogy azok megfelelőek és elegendőek-e a megalapozott könyvvizsgálói véleményhez.
 - Konzultációkat kell folytatni a munkacsoporton belül, valamint a gazdálkodó egység vezetőivel és érintett dolgozóival.
- A minőségellenőrzési rendszer figyelemmel kísérése
- A minőségellenőrzési rendszerhez kapcsolódó dokumentálás

A **minőségellenőrzési rendszer működését, eljárásait szabályzatba kell foglalni**. Annak érdekében, hogy a belső, cégszintű minőség-ellenőrzés szabályzatának kidolgozását segítse, a Minőségellenőrzési Bizottság segédleteket dolgozott ki és bocsát a könyvvizsgálók, könyvvizsgáló társaságok rendelkezésére. Ennek címe:

A könyvvizsgálók minőség-ellenőrzési elveire és eljárásaira vonatkozó szabályzat segédletei, megtalálható az MKVK honlapján, a Minőségellenőrzési Bizottság hírei között.

A következő minőségellenőrzési szint a **könyvvizsgáló ellenőrzése a Minőségellenőrzési Bizottság által**. „A jogszabályi kötelezettségen alapuló könyvvizsgálói tevékenység megfelelő ellátásának biztosítása céljából a kamara a kamarai tag könyvvizsgálók, a könyvvizsgáló cégek könyvvizsgálói tevékenységét minőségbiztosítási rendszer keretében folyamatosan ellenőrzi.” (Kkt., 149.§) Ez az ellenőrzés magában foglalja a könyvvizsgáló saját minőségellenőrzési rendszerének megfelelőségi vizsgálatát, valamint a minőségellenőr által kiválasztott egyedi megbízások könyvvizsgálatának ellenőrzését.

A Minőségellenőrzési Bizottság minőségellenőrzési feladatai közé tartozik a könyvvizsgáló által elkészítendő **pénzmosás elleni szabályzat** ellenőrzése is. A szabályzaton túlmenően a Bizottságnak vizsgálnia kell „a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvényben (2007. évi CXXXVI. törvény), valamint a törvényben foglaltak végrehajtására a kamarai tag könyvvizsgálók, könyvvizsgáló cégek által készített szabályzatban foglalt kötelezettségeinek teljesítését. (Kkt. 173/A 2. bekezdés)

Az MKVK elnöksége a 2011. szeptember 7-i ülésén módosításokat fogadott el a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény szerinti belső szabályzat kidolgozásához készített kamarai mintaszabályzatban. A módosítások a vonatkozó, 79/2011. számú (IX.7.) elnökségi határozat közzétételével lépnek hatályba.

A változások jellegéről, a mintaszabályzatról és egyéb kapcsolódó anyagokról információkat találhat: a következő címen:

http://www.mkvk.hu/szervezet/bizottsagok/szakertoi/kozlemenyek/Pmt_szabalyzatmodositas

A legmagasabb szintű ellenőrzést a **könyvvizsgálói közfelügyelet** végzi. „A kamarai tag könyvvizsgálók és a könyvvizsgáló cégek a könyvvizsgálói közfelügyeleti rendszer hatálya alá tartoznak. A rendszer feladata annak segítése és ellenőrzése, hogy a kamarai tag könyvvizsgáló a jogszabályi kötelezettségen alapuló könyvvizsgálói tevékenységet átlátható, ellenőrizhető, számon kérhető keretek között, a közérdek megfelelő érvényesítésével végezze, illetve végzi-e.”(Kamarai Alapszabály 460. §.)

Néhány **kiemelt előírás a minőségellenőrzéssel, minőségellenőrzési bizottsággal és a könyvvizsgálói közfelügyelettel** való kapcsolat tekintetében:

- Fontos megjegyezni, hogy azon könyvvizsgáló Társaságok, melyeknél a partnerek száma meghaladja a 3 főt, saját belső ellenőrzést kell szervezzenek, aminek keretében legalább három évenként egyszer minden partner ellenőrzésre kerül egy másik partner által.
- A minőség-ellenőrzés egy tőzsdén jegyzett cég esetében azt is kell, jelentse, hogy az aláíró könyvvizsgáló mellett egy másik partner is átnézi a dokumentációt és csak az ő egyetértése esetén kerül kibocsátásra a könyvvizsgálói vélemény.
- A kamarai tag könyvvizsgálónak, a könyvvizsgáló cégnek az ok megjelölésével közölnie kell a Könyvvizsgálói Közfelügyeleti Bizottsággal, ha megbízásának időtartama alatt visszahívták vagy lemondott. (Kkt. 46. § (1))
- Amennyiben egy könyvvizsgáló Társaság tőzsdén jegyzett cégek könyvvizsgálatát végzi, úgy a minőségellenőrzésre a Kamara helyett a Közfelügyelet jogosult.
- Nem jelenti a **titoktartási kötelezettség** megszegését közfelügyeleti hatáskörben kért, a minőségellenőrzéshez, a fegyelmi eljárás lefolytatásához, a közfelügyeleti hatáskör gyakorlásához szükséges és arányos adatszolgáltatás teljesítése, a könyvvizsgálói munkaanyagoknak a közfelügyeleti hatáskörben eljárók rendelkezésére bocsátása. E tekintetben a közfelügyeleti hatáskört gyakorló személyeket a kamarai tag könyvvizsgálóval, a könyvvizsgáló céggel azonos titoktartási kötelezettség terheli. (Kkt. 67. § (1))

8. Felhasznált irodalom

- ISA 2009 12.15-től hatályos szövegezése
- IFAC kézikönyve az ISA-k alkalmazásáról
- IFAC honlapján található állásfoglalások
- A központi költségvetési szervek elemi beszámolójának pénzügyi (szabályszerűségi) ellenőrzésének módszertana (Állami Számvevőszék)
- Materiality, Prüfungsrisiko und Prüfungsumfang Ein Beitrag zur Steigerung der Effizienz des Prüfungsprozesses (Dr. Matthias Michael Wolz)
- ACL Mintavételi kézikönyv
- Audit Sampling (Kim Smith)
- Kisvállalkozások könyvvizsgálatának specifikus módszerei (MKVK 2000)
- Audit Sampling (AICPA 1999)
- Valószínűségszámítás (Dr. Rényi Alfréd, Tankönyvkiadó 1966)
- WinIdea – [CICA (Central Institute of Canadian Accountant) könyvvizsgálatot támogató programcsomag 1997]
- Sampling Inspective (Statistical Research Group of Columbia University, Columbia University Press 1961)
- A történeti statisztika forrásai (Szerk.: Kovács József 1957)
- Statisztika (Schweng Lóránd 1944)
- A statisztika módszertana és alkalmazása, általános statisztikai módszertan (Kiss Albert 1962)
- Statisztikai minőségellenőrzés (Szerk. Vincze István 1958)
- Matematikai statisztika (Jordán Károly 1927)

9. Mellékletek